

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

**Studijní obor
(kombinace):** Sociální pracovník

PROBLEMATIKA IDENTITY ROMŮ GYPSIES IDENTITY PROBLEMS

Bakalářská práce: 08–FP–KSS–3040

Autor:

Andrea ŠVINGALOVÁ

Podpis:

Adresa:

Diamantová 1907

511 01 Turnov

Vedoucí práce: prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
106	25	0	25	43	2 + 1 CD

V Liberci dne: 10. 4. 2009

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 10. 04. 2009

Andrea Švingalová

Poděkování

Děkuji především prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za vedení práce a konstruktivní připomínky. Dále děkuji řediteli Libereckého romského sdružení, o.s. Bc. Miroslavu Kotlárovi za umožnění výzkumu a za poskytnuté cenné rady a zkušenosti terénních pracovníků této neziskové organizace.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou identity Romů. Cílem bylo zjistit na základě vlastního průzkumu úroveň vybraných pozitivních a negativních aspektů romské identity z pohledu romské menšiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje. Z pozitivních aspektů romské identity byla zkoumána zejména deklarace romství, znalost romského jazyka, národní romské historie a kultury. Z negativních aspektů romské identity byla práce zaměřena především na identitu obětí, identitu izolacionismu, identitu konfrontace a identitu skrytého sebeopovržení. Práce je členěna do několika hlavních částí, kapitol a podkapitol. První část práce obsahuje zpracování tématu za použití odborných zdrojů. Druhou část práce tvoří praktická část, včetně závěru a navrhovaných opatření z hlediska dosažených výsledků práce. Metodou pro získávání údajů byl řízený rozhovor. Výsledky práce ukazují, že u zkoumaných respondentů nejsou pozitivní aspekty romské identity výrazně oslabené a negativní aspekty naopak zvýrazněné, jak se předpokládalo na základě informací obsažených v odborné literatuře.

Klíčová slova: identita, Romové, romská menšina, romství, kultura, historie, jazyk, diskriminace, rasismus.

Resume

Bachelor work deals with Roma identity. The target of the work is to find out the level of selected positive and negative aspects of Roma identity from the point of view of the Roma minority living in social excluded localities. This work was based on own research in Liberec Region. The positive aspects in research were declaring Roma nationality, Roma language knowledge, national Roma history and culture. The negative aspects of Roma identity included particularly the identity of victims, identity of isolationism, identity of confrontation and identity of hidden self-contempt. The work is divided into some main parts, chapters and subchapters. The first part includes the work on the topic based on professional resources. The second part introduces practical part, including the conclusion and the suggested measures from the point of reached results. The data was mined using the method of directed dialogue. The results show that the positive aspects of Roma identity asked respondents are not weakened as presumed the on the contrary they are highlighted. As presumed on the basis of information available in professional literature.

Key words: identity, Roma, Roma minority, Roma nationality, language, discrimination, racism.

Annotation

Die Bakkalararbeit setzt sich mit der Roma Identität auseinander. Das Ziel der Arbeit war es die Stufe der positiven und negativen Aspekte der Roma Identität aufgrund von eigener Forschung herauszufinden. Diese Aspekte wurden von der Sicht der Roma Minderheit in sozial ausgeschlossene Lokalitäten des Regionen Liberec. Als positive Aspekte der Roma Identität wurden besonders die Roma Deklaration erforscht, die Kenntnisse der Roma Sprache, nationaler Roma Geschichte und Kultur. Von den negativen Aspekten der Roma Identität wurde die Arbeit auf die Identität des Opfers, Identität des Isolationismus, Identität der Konfrontation und Identität der versteckten Selbstverachtung. Die Arbeit ist in einige Teile, Kapitel und Subkapitel unterteilt. Der erste Teil reserschiert das Thema in Fachliteratur. Der zweite Teil der Arbeit ist der praktische Teil, einschließlich die Schlussfolgerung und vorgeschlagene Maßnahmen von der Sicht der erreichten Ergebnisse der Arbeit. Die Methode für die Analyse war gesteuertes Gespräch. Die Resultate zeigen, dass die positive Aspekte der Roma Identität bei den Gefragten nicht markant geschwächt sind und dass die negativen Aspekte andererseits gestärkt sind, wie es angenommen wurde anhand Informationen in der Fachlektüre.

Schlüsselworte: Identität, Roma, Roma Minderheit, Roma Nationalität, Sprache, Diskrimination, Rassismus.

OBSAH

Seznam zkratk.....	7
1 ÚVOD.....	8
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLEMATIKY.....	11
2.1 Vymezení pojmu identita a její druhy.....	11
2.2 Identita Romů.....	13
2.3 Vybrané pozitivní aspekty romské identity.....	14
2.3.1 Deklarace vlastního romství.....	14
2.3.2 Znalost romského jazyka (romštiny).....	20
2.3.3 Znalost národní romské historie.....	25
2.3.3.1 Historická retrospektiva Romů do roku 1945.....	26
2.3.3.2 Historická retrospektiva Romů od roku 1945 – 1989.....	33
2.3.3.3 Romové a současnost.....	38
2.3.4 Znalost romské kultury.....	39
2.3.4.1 Kultura a romská kultura.....	39
2.3.4.2 Romská hudba.....	42
2.3.4.3 Výtvarné umění Romů.....	45
2.4 Vybrané negativní aspekty romské identity.....	47
2.4.1 Identita obětí.....	47
2.4.2 Identita izolacionismu.....	50
2.4.3 Identita konfrontace.....	51
2.4.4 Identita skrytého sebeopovržení.....	51
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	52
3.1 Cíl praktické části.....	52
3.2 Stanovení předpokladů.....	52
3.3 Metodika průzkumu.....	53
3.4 Průběh průzkumu.....	55
3.5 Popis zkoumaného vzorku.....	58
3.6 Výsledky řízeného rozhovoru a jejich interpretace.....	65
3.7 Ověření předpokladů.....	88
3.8 Kasuistika.....	89
4 ZÁVĚR.....	93
5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ.....	96
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	103
7 SEZNAM PŘÍLOH.....	106
8 PŘÍLOHY	

Seznam použitých zkratek a symbolů:

aj.: a jiné

apod.: a podobně

atd.: a tak dále

cit.: citováno

č.: číslo

ČR: Česká republika

čs.: československých

ČSR: Československá socialistická republika

in: v

kol.: kolektiv

KSČ: Komunistická strana Československa

LRS: Liberecké romské sdružení

mj.: mimo jiné

např.: například

odst.: odstavec

o.s.: občanské sdružení

OSN: Organizace spojených národů

posl.: poslední

př. n. l.: před naším letopočtem

resp.: respektive

Sb.: sbírky

stol.: století

str.: strana

tj.: to je

tzv.: takzvaně

tzn.: to znamená

ÚV KSČ: Ústřední výbor Komunistické strany Československa

vyd.: vydání

1 ÚVOD

Naše zodpovědnost za Romy v této zemi a za nás samotné je jedna a táž věc. (Říčan, 2003, str. 85)

Téma bakalářské práce jsem si vybrala z toho důvodu, že se romskou problematikou zabývám od počátku studia na vysoké škole, a to jak studiem teoretických informací, tak např. absolvováním praxe a další praktickou činností v Libereckém romském sdružení, o.s., které se intenzivně zabývá problematikou Romů z různých hledisek (pedagogického, sociálního, kulturního, multikulturního...).

Velmi mne zajímalo, jaká je vlastně identita dnešních českých Romů. Dle některých zdrojů (např. Říčan, 2003) tradiční rysy, z nichž se skládá identita, a to především její pozitivní aspekty, slábnou nebo dokonce mizí. Jaké to má následky?

Přirozeně, vystupují do popředí jiné aspekty nebo složky romské identity. Tyto složky převážně vycházejí ze vzájemných negativních zkušeností s většinou a většiny s Romy. **Negativní zkušenosti Romů:** dlouhodobá perzekuce, současná diskriminace, pohrdání, proti – romské předsudky, občasná násilí. **Negativní zkušenosti majority s mnohými Romy:** sociálně odpudiví lidé, kterým se nedá věřit, se sklony k násilí a krádežím, nespolehliví, obtížně pochopitelní, líní, nevzdělaní, hluchí, zanedbaní. Z této částečné zkušenosti se vytváří negativní stereotyp, který je Romům vnucován. Jejich identita se pak vyvíjí v procesu vyrovnávání se s tímto mocným stereotypem, který odmítají. Ale také z části nevědomě přijímají. (Říčan, 2003, str. 83)

Již v prvním ročníku mne velice zaujal článek Pavla Říčana - Nová identita českých Romů – naděje nebo hrozba? (In: Smékal, Vl. Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit, 2003, str. 79 – 85). Ačkoli se příspěvek zabývá především duchovní dimenzí života v multikulturní společnosti, stimuloval mne k práci na tomto tématu, neboť mě zajímalo konfrontovat informace obsažené v článku s vlastním průzkumem. Také po studiu dalších odborných zdrojů jsem zjistila, že ucelené výzkumy v této oblasti neexistují. Zdá se mi to i pochopitelné, neboť jde o velmi citlivé záležitosti, je velmi obtížné takové výzkumy realizovat a nalézt reprezentativní a velkou skupinu respondentů, která by se byla ochotna podílet se na výzkumu např. pomocí explorativních metod. Vzhledem k tomu, že jsem vykonávala praxi v Libereckém romském sdružení, po dohodě s jeho ředitelem jsem se rozhodla zkoumat toto téma

teoreticky i prakticky. Bylo to možné pouze díky vstřícnosti vedení tohoto občanského sdružení a jeho terénních pracovníků v sociálních službách, kteří mají k respondentům velmi blízko a naopak respondenti mají k nim důvěru, takže prostřednictvím právě nich bylo možné průzkum zrealizovat. Nedovedu si představit jinou cestu provedení tohoto průzkumu, neboť za nejdůležitější považuji právě důvěru respondentů a jejich ochotu o takto citlivé záležitosti vypovídat.

Téma bakalářské práce je pro mne také zajímavé z toho důvodu, protože se domnívám, v souladu s dalšími odbornými zdroji – např. Říčan (2003, str. 79), že pevná osobní identita je podstatným faktorem zralé osobnosti.

Osobní identita se vyvíjí ve vzájemné interakci jednotlivce s jeho sociálním okolím. Osobní identitu skládající se z realistického sebehodnocení, souboru kladných postojů k sobě samému a sebeprojektu založeného na souboru kladných sociokulturních hodnotách můžeme považovat za základní oporu osobnosti. Naopak nerealistický, zmatený nebo rozporuplný sebeobraz, ambivalentní postoje ke svému já a přijetí problematických nebo dokonce antisociálních hodnot znamenají pro daného jednotlivce špatnou prognózu. Analogie na úrovni skupin je zde zcela zřejmá. (Říčan, 2003, str. 79 – 80)

Cílem bakalářské práce bylo zjistit na základě teoretického zpracování tématu a vlastního průzkumu úroveň vybraných pozitivních a negativních aspektů romské identity z pohledu romské menšiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje. Z pozitivních aspektů romské identity bude zkoumána zejména deklarace romství, znalost romského jazyka, národní romské historie a kultury. Z negativních aspektů romské identity bude práce zaměřena především na identitu obětí, identitu izolacionismu, identitu konfrontace a identitu skrytého sebeopovržení. Cílem je tedy konfrontovat vlastní průzkum se zpracovanými poznatky v teoretické části bakalářské práce, tj. analyzovat, zda jsou pozitivní aspekty romské identity u těchto respondentů výrazně oslabené a negativní aspekty naopak zvýrazněné.

Respondenty tvořili klienti terénní sociální práce Libereckého romského sdružení. Provedený průzkum je součástí vědecko výzkumné činnosti tohoto sdružení, které její výsledky využije v práci se svými klienty.

Metodou pro získávání údajů byl řízený rozhovor, pro jehož snímání i záznam odpovědí sloužil předem připravený tištěný formulář.

Bakalářská práce je členěna do několika hlavních částí, kapitol a podkapitol. První část práce obsahuje zpracování tématu za použití odborných zdrojů. Druhou část práce tvoří praktická část, v níž je vymezen cíl praktické části, stanovení předpokladů, popis metodiky, fáze průzkumu, popis zkoumaného vzorku, výsledky řízeného rozhovoru a jejich interpretace, ověřování předpokladů, závěr a navrhovaná opatření z hlediska dosažených výsledků práce.

V závěru práce se pokusím identifikovat opatření, která by přispěla k posílení pozitivních aspektů romské identity a naopak oslabení negativních faktorů romské identity, a to na různých úrovních či v různých oblastech: školství, kultury, politiky, práce občanských sdružení a dalších neziskových sektorů a terénní sociální práce.

Lze předpokládat, že oslabování pozitivních aspektů romské identity a posilování negativních aspektů romské identity mohou vést k nežádoucím a zejména nebezpečným jevům, a to jak u romské minority, v jejich komunitách a konečně také ve vztazích mezi touto minoritou a majoritní společností.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLEMATIKY

2.1 Vymezení pojmu identita a její druhy

V této kapitole bude nejprve vymezen pojem identita a její druhy jako komparace různých informačních zdrojů, a to z různých hledisek.

Říčan (2003, str. 79 – 80) vymezuje **identitu** člověka jako souhrn jeho sebeobrazu spolu s jeho sebepojemem, plány a aspiracemi do budoucnosti a také s jeho sebeúctou.

Dle Hartla (1993, str. 75) je **identita z psychologického hlediska** často chápána jako vědomí svébytné totožnosti stálé v čase, jako soulad projevů chování a jednání člověka s jeho totožností nebo jako ztotožnění se s někým jiným, se skupinou, ideou. Identita je podle tohoto autora soubor rysů, podle nichž je jedinec znám v určité specifické skupině. Autor dále rozlišuje identitu aktuální a identitu potenciální. **Identita aktuální** představuje to, co jedinec skutečně je, na rozdíl od **identity potenciální**, která spočívá v nerealizovaných vlastnostech. Jedinci v adolescenci obvykle procházejí krizí identity.

Jandourek (2001, str. 104) definuje **identitu ze sociologického hlediska** jako hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity. Identita podle tohoto autora zahrnuje i hodnoty, kterým jedinec věří a na nichž zakládá smysl svého života.

Jako velice výstižné považuji definování identity podle Průchy (2004, str. 120), který vymezuje identitu jako pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase), s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje.

Identita v širším slova smyslu se vytváří v rámci procesu **socializace**. Dítě se učí rozlišovat lidi na „ty moje“ (moje maminka, moje babička, moje rodina) a „ty cizí“ (tohle není moje, ale tvoje maminka, tvoje rodina). Tento proces je přirozený a pomáhá nám vřst do světa. Pomáhá nám také tento svět interpretovat a rozeznávat naše místo v něm. www.czechkid.cz

V odborných zdrojích nalezneme různé druhy identity a jejich vymezení. Některé z nich níže uvádíme. Nejčastěji se setkáváme s rozlišením identity na identitu: osobní, kulturní, etnickou a národní.

Kulturní a etnická identita je často chápána jako mnohohrstevná identifikace jednotlivce s nejrozličnějšími kulturními, etnickými, sociálními, profesními, zájmovými a

jinými skupinami. Identita a kulturní identita je citlivou záležitostí. Dává nám pocit bezpečí, sounáležitosti, pocit známého prostředí, které je nám blízké, srozumitelné, v kterém se orientujeme a se kterým se také ztotožňujeme. Zároveň však každý jedinec chápe svou identitu trochu jinak. Někdo cítí příslušnost spíše k národnímu státu, další se silně identifikuje např. s určitou specifickou kulturou (houbařů, zahrádkářů, fotbalistů, anarchistů...), jiný se cítí výrazně vázán k rodnému regionu. Kulturní a etnická identita každého se liší svou náplní, vztahuje se k jiným hodnotám. www.czechkid.cz

Interkulturní vzdělávání (2002, str. 57) vymezuje **etnickou identitu** jako vědomí příslušnosti k jistému etnickému společenství (etniku). Starší definice, které se pokoušely o objektivní definici etnicity (společný jazyk, společné území, dějiny, kultura), se ukázaly vědecky neudržitelné: příslušníci jednoho národa mohou hovořit více jazyky, mohou svůj původní jazyk zapomenout a přitom nepřestávají být příslušníky konkrétního etnika; jedním jazykem, např. anglicky nebo španělsky, mohou hovořit příslušníci různých národů; kultura jednoho etnika, žijícího v různých geograficko-klimatických podmínkách, může být rozdílná a více podobná kultuře jiných etnik, žijících ve srovnatelných podmínkách (např. horská, podhorská, nížinná, přímořská, vnitrozemská, vinařská...). Jediným determinantem etnicity je subjektivní faktor, vědomí sounáležitosti s jistým etnikem (národem), i etická identita má emocionální charakter („jsem tím, kým se cítím“), což garantuje i Ústava ČR – Listina základních práv a svobod.

Říčan (2003, str. 80) definuje identitu národa jako metaforu založenou na personifikaci skupiny. To, co si o sobě čeští Romové myslí a jak se prožívají, můžeme nazvat jejich **národní identitou**.

Národní identita je pocit sounáležitosti s politickou jednotkou, ve které žijí (nebo několika jednotkami, do kterých nějakým způsobem patřím). Etnická identita se odvozuje od pocitu příslušnosti k daným jazykovým skupinám, k jejich tradičnímu dědictví, umění apod. Globální identifikace pak doplňuje předchozí dvě identity o rozměr pocitu sounáležitosti se všemi lidskými bytostmi, které mohou v globalizovaném světě během svého života potkat velmi snadno. www.czechkid.cz

2.2 Identita Romů

V jednom příspěvku do internetové diskuse o Romech napsal Ian Hancock, Rom, který je vyučujícím na jedné severoamerické univerzitě: „Jako národ jsme v politováníhodné situaci. Od raného dětství nám říkají, ať svůj etnický původ skrýváme (to je v myslí velká tragedie). Předstíráme, že jsme Egypťané/Aškalové, protože být Romem je skoro nesnesitelné. Neromští tvůrci politiky nám soustavně tvrdí, že nás nedefinuje etnický původ, nýbrž chování. Dokonce i rádoby experti nám říkají, že mezi jednotlivými romskými skupinami není žádný vztah a že romská studia by jako samostatná akademická disciplína ani neměla existovat a že jakékoliv uznání Romů by se mělo dít v rámci dějin ostatních národů. Při holocaustu nám říkali Dodatečný nápad. Naše identita je tak mlhavá... ." <http://www.rvp.cz/clanek/2040>

Říčan (2003, str. 80 – 85) analyzuje **identitu českých Romů v jejích pozitivních i negativních rysech**. Autor s lítostí uvádí, jak tradiční rysy, z nichž se skládá identita, slábnou, pokud dokonce nemizí.

Říčan (2003, str. 80 – 85) vymezuje následující **pozitivní aspekty romské identity, jejichž přehled níže uvádíme**. *Některé z těchto aspektů jsou předmětem bakalářské práce, proto jim bude věnována v následující podkapitole samostatně pozornost.*

- **Deklarace vlastního romství.**
- **Etnická solidarita a vědomí národní jednoty.**

Romové se dělí do několika různých menších etnických skupin, které do značné míry zůstávají izolované. Jde o pozůstatky kastovního myšlení, které se projevují v nepřátelstvím mezi rodinnými klany. Jejich vzájemná solidarita může být ještě menší než s ne – Romy.

- **Jazyk a literatura.**
- **Tradiční způsob života.**

Zbytky romských řemesel můžeme ještě nalézt na východním Slovensku. Důležitý faktor romské specifity – kočování – v této zemi také přestal existovat. Specifická sociální subkultura se silnými rodinnými pouty, rodinnými klany, autonomními komunitami, pohostinnost, atd. s migrací a sociální stratifikací slábne. Tradiční sexuální cudnost a manželská věrnost Romů se také vytrácí. Romské děti jsou výrazně zastoupeny v dětských domovech.

Autor spatřuje dvě hlavní příčiny současného upadání a **mizení specifického způsobu života českých Romů**:

- **masová nezaměstnanost Romů**: zatímco komunistický režim měl pro Romy vždy dost pracovních míst (a dokonce je do zaměstnání nutil), liberální ekonomika – spolu s absurdním systémem sociálních dávek, který ve svém důsledku mnohé z nich trestá za to, že si najdou práci – jich učinila cca 70% nezaměstnaných, což podkopává romskou identitu.
 - **Vliv audiovizuálních médií**: oslabují kontakty v romských rodinách a komunitách, ničí romskou kulturu i jazyk.
- **Romská muzikálnost.**
 - **Povědomí vlastních tradic, znalost národní historie a hrdost na ni.**
 - **Antropologické rysy.**

Říčan (2003, str. 80 – 85) vymezuje dále následující **negativní aspekty romské identity**, *kterými se budeme zabývat podrobněji v následující části bakalářské práce. Jedná se o:*

- **Identitu obětí**: „My, oběti těch zlých.“
- **Identitu izolacionismu**: „My, co chceme, aby nás nechali být.“
- **Identitu konfrontace**: „My, co jim ukážeme.“
- **Identitu skrytého sebeopovržení**: „Gadžové mají pravdu, jsme jen na obtíž“.

2.3 Vybrané pozitivní aspekty romské identity

V této kapitole se budeme zabývat detailněji vybranými pozitivními aspekty romské identity, které se vztahují k cíli bakalářské práce.

2.3.1 Deklarace vlastního romství

Romství (romipen) vysvětluje romský sociolog Andrzej Mirga jako totožnost Romů, jejich sebevědomí, myšlení o sobě, pojmenování svých vlastností, jako právní a morální kodex. Součástí romipen jsou i vzorce hodnot a kulturních zásad, jako například: manušipen: bytí opravdovým člověkem, čačipen: úcta k pravdě, spravedlnost, phuripen: úcta ke stáří, pařiv: zásada pohostinnosti a prokazování úcty atd. (Interkulturní vzdělávání, 2002, str. 143)

Hirt, Jakoubek (2006, str.15) uvádějí, že Romem je ten, kdo se za Roma považuje. Tento význam si zaslouží upřesnění. Sebeidentifikovat se jako Rom, Čech nebo třeba Angličan může znamenat mnoho různých věcí. Neměli bychom druhým podsouvat svůj vlastní způsob kolektivní sebeidentifikace.

*V této podkapitole vymezíme kromě výše uvedeného pojmu romství také pojmy úzce související, a to **národ, etnikum, etnické vědomí, etnicita a národnost.***

Velký Sociologický slovník (1996, str. 668 – 669) vymezuje **národ** jako zvláštní vědomé kulturní a politické společenství lidí, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Národy se vymezují především **třemi hledisky**:

- **kulturou** (nejčastěji jde o společný spisovný jazyk nebo společným náboženstvím nebo společnou dějinnou zkušeností,
- **politickými hledisky** (např. vlastním státem nebo jiným politickým určením v rámci vícenárodnostního státu),
- **sociálněpsychologickými hledisky**: (čili subjektivním vědomím o příslušnosti k danému národu).

Národ je osobité a uvědomělé kulturní a politické společenství, na jehož utváření mají největší vliv společné dějiny a společné území. Národy jsou identifikovány díky kritériím kultury, politické existence a psychologickým kritériím. (Průcha, 2001, str. 22)

Jandourek (2001, str. 168) definuje pojem **národ** jako skupinu lidí charakterizovanou většinou společnou řečí, kulturou, tradicí a dějinami (objektivní prvek) a vymezující se vůči lidem považovaným za cizince (subjektivní prvek). Pojem národ se používal v mnoha významech, v minulosti označoval například často jen příslušníky stavů. Moderní pojem národ se vyvinul jako nástroj legitimování emancipačních snah měšťanstva. Zatímco dříve (19. století) býval pojem národ vnímán spíše etnicky, dnes je vnímán spíše politicky.

Znakem národa je v dnešním pojetí i vlastní stát, ale jelikož ho Romové nemají, jsou z pohledu právního a politického etnickou, nikoli národnostní menšinou.

Jandourek (2001, str. 76) definuje **etnikum** jako skupinu jedinců, kteří se od jiných skupin odlišují svou etnicitou neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného

původu a také tím, že jsou jako etnicky odlišní vnímáni druhými. Někdy se pojem etnikum používá též ve významu národnostní menšiny, jejíž kultura se liší od kultury většinové, ale etnikum není nutně totožné s národem. Na **rozdl od rasy prlsušníci etnika nemají takové fyzické znaky, kterými by se výrazně lišili od prlsušníků většiny**. Důležitější je spíše odlišnost hodnot, norem, chování a jazyka. Znaký, které prlsušníci etnik považují pro sebe za charakteristické se někdy nazývají **etnické vědomí**.

Průcha (2001, str. 21) charakterizuje **etnické vědomí** jako vědomí sounáležitosti s určitou etnickou skupinou na základě společně sdílených objektivních komponentů etnicity nebo rodového původu. Jako forma společenského vědomí je souhrnem názorů na původ, etnický prostor, historické osudy, postavení, úlohu a povahu vlastního etnika a jeho místo mezi ostatními etniky.

Etnikum je synonymem pro etnickou skupina, která je skupinou lidí, kteří mají společný rasový původ, obvykle společný jazyk a sdílejí společnou kulturu. Souhrnně lze říci, že etnikum se vyznačuje svou vlastní **etnicitou**. (Průcha, 2001, str. 17)

Matoušek (2003, str. 62) vymezuje **etnicitu** jako systém kulturních, rasových, jazykových a teritoriálních faktorů, historických osudů a představ o společném původu formující vědomí i nevědomí lidí, jejich identitu a životní orientaci. Podstatné jsou nejen objektivní složky etnicity, ale i novějšími autory zdůrazňované subjektivní přesvědčení lidí o jejich etnicitě.

Etnicita je jednou ze základních charakteristik člověka, jako společenské a kulturní bytosti. Etnicita sama o sobě nemá žádnou kvalitu, pouze je nebo není přítomna. Nositelem etnicity je vždy jednotlivec, ale jeho etnicita dostává smysl teprve členstvím ve skupině s etnicitou stejnou nebo jinou. Je proto jedním z důležitých zdrojů skupinové identity. (Kol. autorů, 1996, str. 276)

Národnost jako **přislušnost k určitému národu** je v současném světě chápána ve dvojím smyslu pojmu národ. **Národ ve smyslu etnickém** je soubor osob obvykle se společným jazykem, společnou historií, tradicí a zvyky, společným územím a národním hospodářstvím. **Národ ve smyslu politickém** je prostě soubor občanů určitého státu, tedy soubor osob se státní přislušností tohoto státu. (Průcha, 2001, str. 31)

Česká republika se po mnoho let vyznačuje dominantním postavením české národnosti. Změny v národnostním složení spočívají v posledních letech především v tom, že je patrný trend snižování podílu tzv. tradičních národnostních menšin a přibývá podílu nových národností, s nimiž jsme se dosud nesetkávali nebo pouze v omezené míře. (Švingalová, 2007, str. 9)

Sulitka (1998, str. 68) uvádí, že k našim **národnostním menším** patří Romové a Židé. Tyto menšiny, každá zvlášť, ale současně i obě zároveň, se svojí charakteristikou a zvláštním osudem vymykají tradičnímu pojetí národnostní menšiny, která je vnímána buď jako autochtonní obyvatelstvo na určitém území, nebo jako skupina novodobých imigrantů, postupně přicházejících ze své původní vlasti. Obě tyto menšiny, přes velmi komplikované vztahy, které navázaly a navazují se svým okolím, výrazně zasáhly a stále zasahují do historie a současnosti prostoru nynější České republiky.

Pro účely sčítání lidu v roce 2001 se **národností** rozuměla příslušnost k národu, národnostní nebo etnické menšině. Pro určení národnosti není rozhodující mateřská řeč ani řeč, kterou občan převážně používá nebo lépe ovládá, ale jeho vlastní rozhodnutí. Hlásí-li se k více národnostem nebo k žádné, budiž to zaznamenáno. Národnost dětí do 15 let se řídí podle rodičů. <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4114-03>

V podrobných vysvětlivkách ke Sčítacímu listu osob se u otázky o národnosti uvádělo: Údaj o národnosti vyplní každý podle svého rozhodnutí. Zjišťování národnosti v roce 2001 připouštělo tedy v rámci „rozhodnutí o vyplnění národnosti“ i variantu nezodpovězení otázky. Tuto možnost dával přímo zákon č. 158/1999 Sb., o sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001, který v § 6 v odst. 4 v souvislosti s povinností poskytnout údaje, jmenovitě u dvou otázek - národnosti a náboženství - uvedl, že údaje v těchto dvou otázkách vyplní každý podle svého rozhodnutí. Možnosti - nechat otázku na národnost nezodpovězenou - využilo 1,7% všech obyvatel; z pohledu dlouhodobého vývoje jde o výjimečně vysoký údaj, v předchozích sčítáních dosahovala nezjištěná národnost maximálně 0,2% z počtu obyvatel. Zde se zřejmě významnou mírou odrazil strach ze zneužití osobních údajů.

V otázce o národnosti byla poprvé při sčítání lidu dána možnost uvést více národností než jednu. Dvojí národnost uvedlo pouze 0,13% obyvatel.

Svoboda volby národnosti byla tradičně zaručena tím, že otázka se vyplňovala slovním zápisem, občan tedy mohl uvést slovně národnost bez jakéhokoliv omezení. Při sčítání lidu v roce 2001 byly uvedeny následující národnosti: česká, moravská, slezská, slovenská, polská, německá, **romská**, maďarská, ukrajinská, ruská, rusínská, bulharská, rumunská, řecká, vietnamská, albánská, chorvatská, srbská, jiná, **česká a romská**, česká a slovenská, česká a jiná, **moravská a romská**, moravská a slovenská, moravská a jiná, **slovenská a romská**, jiné kombinace, nezjištěno. V porovnání s rokem 1991 číselník rozšířen o vybrané kombinace dvou národností.

Největší počet osob se přihlásil k národnosti české (90%), dále necelá 4% k národnosti moravské a 2% k národnosti slovenské. Všechny další národnostní menšiny měly zastoupení na celkovém počtu obyvatel České republiky půl procenta (polská národnost) a méně. **K samostatné romské národnosti se přihlásilo pouze 0,11% obyvatel.** <http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4114-03>

Říčan (2003, str. 80 – 85) objasňuje nízký počet osob hlásící se k romské národnosti jako výsledek mnoha faktorů, z nichž **je nejdůležitější časté přání nebýt Romem, opustit národ, nesdílet jeho osud.** Toto přání se promítá do chování k vlastní romské komunitě, v řídkém používání romského jazyka, v oblibě smíšených manželství, ve snahách změnit vzhled apod.

Hirt, Jakoubek a kol. (2006, str. 16) upozorňuje, že ne všichni, kteří o sobě vědí, že jsou Romové, se hlásí k romské národnosti, k romskému národu. S takovým předpokladem jsou někdy interpretovány výsledky sčítání lidu z roku 2001, kdy svou romskou národnost deklarovalo jen něco přes 11 tisíc lidí žijících v České republice. Je zcela nepatřičné interpretovat tento výsledek jako nějaký nedostatek respondentů, o kterých jakoby přece jinak dobře víme, že jsou Romové. Také tvrzení, že všichni ti čeští Romové jsou si své romské národnosti dobře vědomi, ale mají nějaký zvláštní důvod nehlásit se k ní veřejně, například mají strach z možného zneužití takového údaje, je pouhou domněnkou. I když to v případě mnoha Romů může být pravda, faktem zůstává, že důvody, proč se většina lidí, které jejich okolí považuje za Romy, nepřihlásila při sčítání lidu k romské národnosti, dostatečně neznáme. V různých kulturách existují různé způsoby kolektivní sebeidentifikace. Sociální vědy již před drahnou dobou dospěly k poznání, že způsoby kolektivní sebeidentifikace, které nazýváme národní a etnicitou, jsou výtvorem modernity a ve společnostech, které neprošly procesem jejich

tvorby a prosazování se do povědomí lidí (tedy procesy národního obrození resp. etnizace či etnické revitalizace), je v nám známé podobě nenajdeme. Právě to může být případ tradiční romské kultury, a tedy i těch Romů žijících v České republice, které považujeme za nositele této kultury. Mnoho občanů České republiky se dost možná považuje za Romy, ale nevnímají své romství jako svou národnost, tj. necítí se být příslušníky jednotného romského národa.

Domnívám se, že důvodem, proč se tak málo Romů přihlásilo k romské národnosti, může být i jejich obava z diskriminace.

Říčan (2003, str. 85) zařazuje mezi **pozitivní aspekty romské identity** také **antropologické rysy**. Upozorňuje, že sám o sobě není tento aspekt pozitivní ani negativní. Romové nejsou antropologicky uniformní. Někteří jsou snědší, jiní „bělejší“. Počet polo – Romů pomalu roste, což také rozmazává etnické hranice.

V naší bakalářské práci přiřazujeme antropologické rysy k pozitivnímu aspektu romské identity - deklaraci romství.

Hirt, Jakoubek (2006, str. 17 – 18) uvádějí, že Romem je ten, kdo je za Roma považován významnou částí svého okolí. Protože většina lidí neuvažuje o druhých v kategoriích kultury nebo zvolené identity, jsou lidé identifikováni druhými jako Romové obvykle na základě jakéhosi typického vzhledu. Kultura, sebeidentifikace a fyzický vzhled jsou mimoběžné – v tom smyslu, že konformita ke kulturním vzorcům se získává výchovou, identita se ztvrdzuje rozhodnutím a fyzická podoba je věcí genetické výbavy – není proto užitečné jen na poli vědeckého nebo obecně kritického zkoumání nechávat smíšené do jedné pojmové směsi. Nositelé romské kultury se nemusí považovat za Romy. Ti, kteří se za ně považují, nemusí ve skutečnosti praktikovat kulturní vzorce vlastní tradičnímu romskému prostředí. Romové kulturou mohou být světlolasí a modroocí. Ti, kteří jsou jakožto Romové rozpoznáváni na základě toho, jak vypadají, mohou takové zařazení odmítnout a jejich volba má pak přednost před jakoukoliv kategorizací.

2.3.2 Znalost romského jazyka (romštiny)

„Mi del o Del, kaj te barol the barval'ol amari romaňi čhib,

so lakere šukar lava kov'aren o jilo

u lakere god'aver lava phundraven e god'i.

Mi lakere gule lava ačhaven bachtalo drom maškar o manuša“.

Angela Žigová

„Dej bože, aby se rozvíjela a vzkvétala naše romská řeč,

jejíž krásná slova obměkčují srdce,

jejíž moudrá slova otevírají rozum.

Ať její sladká slova zbudují cestu štěstí mezi lidmi“.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Používání nebo dokonce znalost romského jazyka v této zemi rychle klesá. Romština jako nástroj každodenní komunikace se vytrácí z rodinného života. Pod vlivem medií se romština vytrácí i z pohádek a písní. (Říčan, 2003, str. 81)

Od prvního okamžiku, kdy se koncem osmnáctého století zjistilo, že romština je podobná sanskrtu, zkoumají lingvisté, filologové a indologové nejrůznější dimenze tohoto indického jazyka, vzdáleného více než tisíc let a více než osm tisíc kilometrů od své pravlasti. Donedávna byl zájem o romštinu víceméně akademický. Lingvisté se na prvním místě snažili určit, do které skupiny indických jazyků romština patří. Dnes je obecně uznávaná teorie Ralpa Turnera (1927), který prokázal, že starší vrstva romštiny má charakter středoindických jazyků, zatímco severozápadní indické jazyky ovlivnily vrstvu novější.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Bořkovcová (2006, str. 31) uvádí, že romština je indický indoevropský jazyk, importovaný na přelomu 1. a 2. tisíciletí z indického subkontinentu na území tehdejší Byzance, kde mluvčí rané romštiny strávili několik staletí. Jsou to hlavně strukturní rysy vzniklé kontaktem s řečtinou, které romštinu vymezují oproti jiným indickým indoevropským jazykům rozšířeným mimo území indického subkontinentu.

Horváthová (2002, str. 29) upřesňuje zařazení romštiny tak, že pokládá romštinu za jazyk, který patří k větvi jazyků novindických. Novindické jazyky včetně romštiny stojí na současném stupni vývoje, na jehož počátku byl sanskrt – jazyk nejstarších indických literárních památek. Z hlediska lingvistického je romština jazykem nesmírně cenným, jelikož konzervuje vývojové stádium mezi staršími formami indických jazyků (tzv. prákrty) a dnešními indickými jazyky. Romský jazyk byl také v 18. století klíčem k odhalení indického původu Romů.

Příslušníci kočovných romských skupin nepoužívali písmo, protože neměli příležitost se mu naučit – po celá staletí nenavštěvovali školy. Ačkoliv u nich neexistovala literatura, přesto vytvořili svéráznou a v jistém smyslu i bohatou kulturu. Její přínos světu můžeme hledat v oblasti folkloru, ať již slovesného, hudebního, písňového či tanečního. Prostřednictvím ústní lidové slovesnosti si Romové z generace na generaci předávali veškeré vědomosti a poznatky. (Horváthová, 2002, str. 29)

K masovým migracím romsky mluvících skupin z Byzance, a to do střední, západní, jižní i dál do východní Evropy, docházelo od 14. století. Proces nářeční divergence tak trvá více než půl tisíciletí. Všichni mluvčí romštiny byli kompetentní i v jazycích okolních populací, které tak romštinu kontinuálně ovlivňovaly.

Na své pouti do Evropy se Romové dostávali do různých jazykových prostředí, a tak romština – jako každý jiný jazyk na světě – přijímala nové výrazy, nové jazykové vlivy. Neexistuje snad žádný jazyk na světě, který by byl dokonale „čistý“ v tom smyslu, že by neobsahoval slova přejatá z jazyků jiných. Podobně přejímá i romština.
http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Romština však není zdaleka jednotným jazykem - díky územním přesunům jednotlivých romských skupin existuje několik hlavních dialektů romského jazyků, ale i přesto se Romové z různých částí světa mohou spolu domluvit.

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/19363>

Kontaktem mezi různými romskými skupinami docházelo a dochází k přibližování odlišných romských nářečí skupin, které se vyskytovaly delší čas v jednom regionu a udržovaly mezi sebou sociální kontakty. (Bořkovcová, 2006, str. 31)

Na území bývalé československé federace byly třemi nejrozšířenějšími dialekty: dialekt slovenský, maďarský a olašský. Slovenským dialektem přitom hovoří přibližně 80% Romů, maďarským 10%, stejně jako olašským. Romové, hovořící olašským dialektem, mohou nejlépe komunikovat s Romy na celém světě.

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/19363>

Na území bývalé Československé republiky žijí vedle sebe **čtyři hlavní „romštiny“**: tzv. **slovenská, maďarská, olašská a jazyk Sintů**. Nejrozšířenější je romština slovenská, která má dvě hlavní varianty: východoslovenskou a západoslovenskou. Maďarských Romů není málo, avšak mnozí se jazykově asimilovali. Přitom si maďarská romština zachovala mnoho archaických rysů. Olašských Romů je méně než slovenských nebo maďarských, avšak svůj jazyk si uchovávají živý tím, že jím běžně hovoří příslušníci všech generací. Romů-Sintů není mnoho, většina byla vyvražděna za druhé světové války. Mimo jiné i tragická genocidní zkušenost z nacistického Německa přispěla k tomu, že Sintové svůj jazyk neprozrazují „gádžům“ – Neromům. Nacistická antropoložka Eva Justin, zvaná Lořichaj (rudá, zrzavá romská dívka), byla totiž díky svým znalostem sintštiny přijímaná komunitou Sintů jako „jejich člověk“, čehož zneužila k tomu, že své „přátele“ odsuzovala svými pseudovýzkumy do koncentračních táborů na smrt.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Dorozumí se mluvčí jednotlivých „romštin“ mezi sebou? Dorozumí se asi tak jako Čech se Slovákem, Čech s Polákem, se Srbem, Chorvatem, eventuálně Rusem. Záleží nejen na „podobnosti“ různých dialektů, ale na komunikační zkušenosti mluvčích a také na jejich ochotě a schopnosti se dorozumět.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Dle Horváthové (2002, str. 30) představuje romský jazyk pro velkou část našich Romů stále jazyk mateřský. I když stav romštiny uspokojivý není. Desítky let, kdy byl tento jazyk komunistickou propagandou považován za hantýrku a Romové byly přesvědčovány o škodlivosti jeho předávání vlastním potomkům, napáchala neodčinitelné škody. Vlastní jazyk mnoho Romů zapomnělo, českému se odposlechem naučilo nedokonale a jako většina cizinců ovládají i oni jen jeho hovorovou a někdy přímo slangovou verzi. Řada Romů navíc mluví česky s použitím akcentu typického pro romštinu, což je na veřejnosti terčem obecného posměchu.

Zatímco lingvisté se nadchávají zajímavostmi romštiny více než dvě století, ve veřejnosti přetrvává ignorantní a přezíravý názor na romštinu jako na „hantýrku“. Udivuje otázka často kladená i vzdělanými lidmi: „Má cikánština vůbec gramatiku?“

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Jazyk bez gramatiky samozřejmě neexistuje, takže i romština jako jazyk má svoji gramatiku.

Oficiální asimilátorská politika, která trvala v podstatě až do roku 1989, ignorantní postoje vůči romštině vlastně podporovala. Dnes mají Romové nejen u nás, ale i jinde ve světě oficiální možnost svůj jazyk rozvíjet a užívat v různých společenských funkcích. To je ovšem úkol obtížný a dlouhodobý. K jeho splnění nestačí jen bohatství tradiční romštiny, jakou mluvili čirlatune, čačikane Roma (dávni, opravdoví Romové), romštiny plné šukar lava (krásných slov) tradičních písní a pohádek, romštiny s efektivním onomaziologickým systémem schopným ji průběžně obohacovat o nová slova. Je k tomu zapotřebí společenské vůle, společenského úsilí, odvahy k pokusům a omylům při užívání romštiny ve funkcích, v nichž zatím neměla příležitost se uplatnit, je k tomu potřeba i odborníků zejména z řad Romů samých, kteří rozvoj romštiny budou citlivě usměrňovat.

Tato vůle se zatím projevuje v romských příspěvcích na stránkách romského tisku (především v časopise romistických studií Romano džaniben), v několika romských literárních publikacích, v tom, že se romština od roku 1991 vyučuje jako univerzitní obor na Filosofické fakultě University Karlovy v Praze. A přibývají i romští lingvisté. Zatímco na první mezinárodní lingvistické konferenci věnované romštině v Hamburku 1993 byl přítomen pouze jeden romský lingvista (Prof. Ian Hancock z Texasské university v Austinu, USA), na druhé podobné konferenci v Amsterdamu 1994 vystoupilo se svými příspěvky pět romských lingvistů a filologů – a stejný počet referátů byl přednesen v romštině.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

Odborníci zjistili, že Romové, kteří chtěli mluvit na své děti pouze česky, a přitom český jazyk sami dobře neovládali – hovořili tzv. **romským etnolektem češtiny** a nenaučili své děti dobře ani česky, ani romsky. Naopak děti, které odmala vnímaly

romštinu jako svůj první – mateřský jazyk a relativně dobře se mu naučily, měly pak lepší předpoklady pro zvládnutí dalšího jazyka na stejné úrovni, jazyka českého.
<http://romove.radio.cz/cz/clanek/19363>

Romský etnolekt češtiny je čeština ovlivněná některými prvky z romského jazyka, která se postupně vyvinula do svébytného dialektu.

V České republice Romové romštinu stále v komunikaci mezi sebou do značné míry používají. Její kvalita se však v posledních desetiletích stále zhoršuje. Na devastaci romštiny se především podílela komunistická asimilační politika. Komunikačním jazykem romských rodin se tak často stává romský etnolekt češtiny. Jde o podobu češtiny, jejíž odchylky vůči standardu lze většinou vysvětlit hloubkovou výslovností a gramatickou a idiomatickou strukturou romštiny. V kontaktu s neromskou společností romský etnolekt češtiny řadu Romů tak znevýhodňuje.

<http://www.czechkid.cz/si1350.html>

Jak uvádí Bořkovcová (2006, str. 9 – 10), romský etnolekt češtiny je produktem neukončeného procesu jazykové směny (přijetí češtiny), jejíž počátek se váže k příchodu slovenských Romů do českých zemí v období po 2. světové válce. Ostrovy etnolektních řečových společenství však přetrvávají dodnes, rozrostlé o další tři generace etnolektních mluvčích už narozených v Česku. Do etnolektního řečového společenství však nespádají zdaleka všichni potomci těchto poválečných přistěhovalců z východního Slovenska. Jeho hranice se zpravidla kryjí s hranicemi romských enkláv a komunit, vykazujících tři jevy: nečetné přesahy sociálních sítí vně skupiny, kohezi sociálních sítí vnitřních a specifika v oblasti sociální organizace i další specifika sociokulturní. Autorka dále definuje romský etnolekt češtiny jako varietu přijatého jazyka, tj. češtiny, kterou hovoří převážně členové českých romských komunit a jejíž strukturní specifika jsou způsobena převážně vlivem původních jazyků daného řečového společenství: romštiny a slovenštiny. Za etnolektní, resp. specificky etnolektní prvky jsou zde považovány takové strukturní odchylky od mainstreamové obecné češtiny, jež jsou zároveň součástí řečové normy etnolektního společenství. Pojmem míra etnolekticity lze charakterizovat jako množství a četnost specificky etnolektních prvků v řečovém projevu jednotlivých mluvčích etnolektu.

Bořkovcová (2006, str. 13) dále zdůrazňuje, že romský etnolekt češtiny by se měl přesněji nazývat slovenský romský etnolekt češtiny, neboť je spojen se skupinou slovenských Romů. Slovenští Romové jsou ti, jejichž prvním znakem je tzv. slovenský dialekt romštiny a jejich druhým jazykem v době, kdy žili na Slovensku, byla slovenština. Z formálního hlediska je romský etnolekt jazykovou varietou češtiny, jejíž strukturní specifika jsou způsobena vlivy romštiny a slovenštiny – původních kódů etnolektního řečového společenství. Téměř všechny specificky etnolektní prvky skutečně vznikly takto, a pro popis vzniku specificky etnolektní jazykové struktury je tak nejefektivnější metodou jazykové komparace s původními jazyky. Po půl století existence etnolektu a při vědomí, že je etnolekt rozšířen i ve třetí a čtvrté generaci poválečných přistěhovalců, kteří mnohdy neumějí romsky a východoslovenská nářečí nikdy neslyšeli, se k otázce vzniku etnolektu přidává i otázka po mechanismech jako reprodukce a jejich příčinách. Spolu s ní se pak rozšiřuje záběr bádání do sociolingvistické oblasti.

Podobnými peripetemi, jakými prochází romština, musel projít snad každý jazyk na světě: některý v dávné minulosti, některý nedávno, a jsou jazyky, které si způsob, jak plnit nové společenské funkce a projevovat se v nových formách, hledají dnes. Záleží na prvním místě na Romech, jak toto obtížné údobí zvládnou. Ale nejen na Romech. Na mezinárodní konferenci o jazycích etnických minorit, zorganizované Laplandskou universitou v Rovaniemi (Finsko) v roce 1991 byl v závěru vyjádřen názor, že jazyk, byť vytvořen jednou etnickou skupinou, se jakožto uchovatel kulturních hodnot stává součástí kultury celosvětové. A tak k uchování jazyků, pokud si je jejich mluvčí budou chtít uchovat, mají kulturní povinnost přispět i národy ostatní. Tato povinnost je pak zvýrazněna etickým imperativem pro ta majoritní společenství, která znemožňovala etnickým minoritám důstojnou humánní existenci, která derogovala a potlačovala jejich kulturu a jazyk.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36

2.3.3 Znalost národní romské historie

Zakotvení v historii je dalším důležitým faktorem národní identity. Proto je důležité, aby byly romské děti seznamovány s historií romského národa, s významnými romskými osobnostmi apod. (Říčan, 2003, str. 82)

My své dějiny potřebujeme. To není jen akademická záležitost. Nebudeme-li vědět, odkud přicházíme, nemůžeme vědět, kam jdeme. My tak nějak plujeme. Jiné národy svou historii prozkoumaly a glorifikují ji jako zásadní, nezbytnou součást při vytváření národní identity. Rozhodně i ten, kdo dějinám zvlášť velkou důležitost nepřikládá, musí souhlasit s tím, že má svou váhu, můžeme-li poukázat na naši skutečnou historii, když nám někdo říká, že jsme jen vyvrženci evropské společnosti. Jednoduše řečeno, jestliže budou naši mladí lidé vědět o našich dějinách více, nabudou větší sebedůvěry, a jestliže budou naši historii znát i ostatní, bude to krok k odbourání stereotypů (a postojů, které z nich plynou). Jsem přesvědčen, že musíme vědět, kdo jsme, máme-li pokročit vpřed.
<http://www.rvp.cz/clanek/2040>

Historie Romů nám může pomoci k pochopení jejich jinakosti, úzce souvisí především s etnickou identitou Romů a znalostí romské historie, která je jedním z pozitivních aspektů romské identity, budou jí věnovány podrobněji následující podkapitoly.

2.3.4 Historická retrospektiva Romů do roku 1945

„Cikáni byli vždycky společenská spodina, vždyť už v té Indii patřili k nejpodřadnějším lidem.“ (Horváthová, 2002, str. 5)

Sekyt (1998, str. 69) uvádí, že dějiny Romů jsou z větší části rekonstrukcí, neboť Romové svou historii nezapisovali, hmotných památek se zachovalo minimum, zprávy o Romech v kronikách, letopisech a archivech ostatních národů jsou kusé a zlomkovité. V historii Romů nenajdeme slavné panovníky, bitvy, data, stavby, zakládání států, univerzit apod.

Horváthová (2002, str. 5 – 6) uvádí, že o původu Romů kolují dosud odlišné představy. Přitom již koncem 18. století bylo na základě jazykového srovnávacího studia prokázáno, že Romové pocházejí z indického subkontinentu. Badatelé se dodnes neshodli pouze na přesnějším určení místa v Indii, odkud předkové Romů vyšli na svoji cestu směrem na západ.

Někteří indologové a romisté se v poslední době přiklánějí k odvážné hypotéze, která předpokládá, že předkové dnešních Romů náleželi k původnímu obyvatelstvu Indie, jež bylo kolem poloviny druhého tisíciletí př. n. l. podmaněno Indoáriji. V této době byl zaveden nový společenský systém, který zaručil Indoárijcům horní místa na

společenském žebříčku. Tak byly položeny základy k dnes velmi složitému kastovnímu systému, jenž postavil mezi jednotlivé skupiny lidí nepřekonatelné bariéry. Jak se panství Árijců v průběhu dalších staletí šířilo na jih a východ, naráželi dobyvatelé na další etnické skupiny a kmeny. Mezi samostatná etnika patřili z původních obyvatel Domové (dnes existují v Indii tzv. domské kasty), kteří jsou považováni za nejbližší příbuzné Romů. Domové měli kdysi svůj stát. Stát posléze zanikl a z podrobeného etnika se stala nízká kasta.

Život a kultura dnešních indických domů dosud vykazuje mnoho shodných rysů s kulturou Romů. Příslušníci domských kast se i dnes věnují řemeslům, která jsou spjata s romskou tradicí (kovářství, kotlářství, košíkářství, výroba sítí...).

Provozování rodového řemesla, které u příslušné kasty musí být dodržováno podle pravidel, vyvolávalo u některých kast nutnost územního pohybu. Domové zcela přirozeně migrovali, postupně se dostávali na západ až za hranice indického subkontinentu. Takto motivovaná migrace se nazývá řemeslné kočovnictví. (Horváthová, 2002, str. 7)

Odchod Romů z Indie je předpokládán mezi 3. – 9. stoletím. Romové přicházeli do střední Evropy přes Malou Asii a Balkán, tedy oblasti, které patřily k tzv. Byzantské říši. Přítomnost Romů v Byzanci se předpokládá minimálně od 11. století. Druhá vlna postupovala severem Afriky do Španělska a odtud dál také do středu Evropy. (Horváthová, 2002, str. 9)

V evropských podmínkách došlo ke změně skupinového názvu Dom na vlastní etnický název Rom, který používali ke svému označení Romové sami. Je to jejich vlastní název (autetnonymum), což o slovu Cikán říci nelze.

Informace obsažená v kronice mnicha z kláštera na hoře Athos v Řecku kolem roku 1068 se velmi pravděpodobně zmiňuje o Romech. Pojednává o lidech zvaných Atsinganoi (Atsigános, Athiganoi), pohybujících se v oblasti Cařihradu. Z označení Atsigános vzniklo jedno z nejrozšířenějších pojmenování Romů v Evropě: Cikán. Tímto termínem byli Romové nazýváni svým okolím, aniž by jej sami vytvořili, nebo alespoň posléze akceptovali. Horváthová (2002, str. 11) upozorňuje, že s názvem Cikán se bezezbytku neztotožnili nikdy. Obdobně Goral (1998, str. 75) uvádí, že slovo Cikán

Romové ve svém jazyce nepoužívají. Užívají ho většinou pouze při hovoru v českém nebo slovenském jazyce.

Podle Horváthové (2002, str. 13) existovalo již ve 14. století u nás povědomí o existenci lidí zvaných Cikáni. Za první bezpečnou zmínku o Romech v českých zemích je považována zpráva ze Starých letopisů českých uváděná k roku 1416, dle okolností patrně patří až k roku následujícímu. Rok 1417 je tedy rokem, o kterém s jistotou víme, že Romové byli na našem území. Romové poté putovali směrem na západ, to znamená, že pokračovali přes jižní Slovensko opět do českých zemí, ale i dále. Velký pohyb romských skupin z Uher do střední a západní Evropy právě ve druhém desetiletí 15. století mohl být způsoben tlakem expanzivních Turků. V 15. století přicházejí Romové do Francie. (Horváthová, 2002, str. 14)

Počátky vyhánění a pronásledování Romů spadají do konce 15. století. Postupně se toto stalo běžnou praxí téměř v celé Evropě. Signálem pro změnu postoje církevních i světských feudálů byla patrně exkomunikace Romů z církve pařížským arcibiskupem v roce 1427. Důvodem bylo nedodržování křesťanských zásad. V letech 1496 – 1498 se postupně usnází sněm Svaté říše římské národa německého na tom, že Romové mají být vyháněni a pronásledováni. Jejich přítomnost má být pod hrozbou pokuty oznamována. Každému dopadenému hrozí trest smrti. Posléze bylo vyhlášeno, že kdo Cikána zabije, nedopouští se vraždy a nebude trestán.

V 16. století dochází k zesílení protiřímské represe, Romové začínají být vyháněni z většiny evropských zemí. Změna souvisí mj. s rozvojem sociální a hospodářské struktury těchto zemí a jejich dalším uzavíráním před cizími výrobci.

Počátky protiřímské represe u nás se datují rokem 1538 a spadají na Moravu. V uvedeném roce se moravský zemský sněm usnesl, že do dvou týdnů mají být Romové z území Moravy vykázáni. (Horváthová, 2002, str. 20)

V době třicetileté války se na naše území opět vracejí romské skupiny, neboť válečný konflikt znemožnil důsledný postup vůči nim. O to přísněji byli Romové stíháni později.

K radikální změně dochází za vlády císaře Leopolda I. (1657 – 1705). V roce 1697 vydal císař mandát, jímž prohlásil Romy na celém rakouském území za „psance“. Po

jeho vyhlášení mohl být romský psanec na setkání kýmkoliv beztrestně zabit jako škodná zvěř. Od roku 1706 se postupně u hranic Českého království i jinde vztyčovaly výstražné tabule proti vstupu Romů včetně vyobrazení trestů za nerespektování zákona. Později došlo ještě ke zpřísnění postihů pro místní obyvatele, kteří Romům poskytovali pomoc nebo úkryt.

K dalšímu zpřísnění došlo za vlády císaře Karla VI. (1711 – 1740), který reskriptem z roku 1717 zopakoval nařízení svých předchůdců a dále vymezil postihy za poskytování pomoci, úkrytu a potravy pronásledovaným Romům. V roce 1726 v dědičných českých zemích sjednotil trestání romské potulky. Tehdy dosáhlo pronásledování Romů u nás svého smutného vrcholu.

Horváthová (2002, str. 23) uvádí zásadní myšlenku této doby, která má vztah i k současnému **vztahu majority a romské minority**. Majoritní společnost představovala v této době úhlavního nepřítele Romů. Tak byly položeny základy hluboké nedůvěry mezi většinovou společností a romskou minoritou, tehdy se začaly budovat pevné základy vzájemných patologických vztahů.

První pokus začít skutečně řešit problémy spjaté s Romy učinila osvědčená panovnice Marie Terezie (1740 – 1780). Pochopila, že popravky za potulku a honění Romů z jedné země do druhé situaci nezlepší. Ve svém novátorském přístupu k Romům císařovna nebyla ani tak motivována humánními aspekty, jako spíše racionalizací a z ní vyplývajícím pragmatismem. Z politicky, ekonomicky i kulturně nesourode habsburské říše zamýšlela vybudovat centralizovaný a jednotný stát, v němž budou pozice i úkoly každého jednotlivce přesně určeny a jejich naplňování bude moci být také pravidelně sledováno.

Marie Terezie však potřebovala ke změně přístupu k Romům určitý čas, došlo k ní až ve druhé půli její dlouhé a v mnohém přínosné vlády. Dekretem z roku 1749 ještě panovnice nařizovala dopadené Romy vypovídat ze země, při případném návratu měli být podrobeni známým trestům: mrskání a vypalování cejchu, poté museli podepsat hrdelní revers. Při třetím návratu ženy i muži propadli hrdlem. Teprve od počátku 60. let přistoupila Marie Terezie k programu asimilace a usazování Romů. V souvislosti se zamýšlenou asimilací se Romům pod hrozbou mrskání zakazovalo používat jejich mateřský jazyk – romštinu, nosit specifický oděv. Romským kolektivitám se také

zakazovalo mít svého starostu – vajdu. Byly zapovězeny v podstatě všechny odlišnosti, které by utvrzovaly etnickou identitu Romů, pro zamýšlenou asimilaci byly nepohodlné i nevhodné. Romové byli povinně usazováni v nově budovaných koloniích, velký důraz se kladl na to, aby řádně vyznávali katolickou víru, pravidelně navštěvovali bohoslužby a vůbec řídili se zásadami katolické víry.

Velký důraz kladla panovnice na povinnou školní docházku, ale i na zlepšení hygienických podmínek. Po dlouhé době represí tak přinesl její program do života Romů i řadu pozitivních momentů.

V realizaci programu usazování a asimilace Romů pokračoval syn Marie Terezie a nástupce na císařském trůně Josef II. (1780 – 1790). Jeho přínosem pro naše země v tomto směru bylo zejména usazování Romů na Moravě – na pozemcích konfiskovaných rušeným církevním řádům a klášterům – na statcích tzv. náboženského fondu.

Násilné a leckdy necitlivé postupy byly příčinou, proč změny zaváděné osvědčenými panovníky neměly dlouhého trvání. Navíc asimilační program se neprováděl se stejnou intenzitou ve všech částech habsburského soustátí. Čechy nezasáhl vůbec, Moravu jen okrajově. Za to v Uhrách skutečně inicioval usazení velké části Romů. (Horváthová, 2002, str. 37 - 38)

V různých oblastech českých zemí se pro **usazení Romů** vytvořily odlišné předpoklady, na Moravě díky souhře některých okolností byly podmínky pro usazování Romů podstatně lepší než v sousedních Čechách. Zde zůstávali Romové ještě v 19. století neusazení, odtud byli vyhošťováni a z trestu zasíláni na vojenskou službu do Uher.

Usazování a integrace Romů v oblasti jihovýchodní Moravy (konec 17. století) byla velkým úspěchem jak pro Romy samotné, tak i pro okolní společnost, ale nebyla zadarmo. Romové za ni museli zaplatit jistou daň – integrace probíhala ruku v ruce s vynucenou asimilací. Asimilace – ať už dobrovolná či nikoliv – zůstávala jedinou cestou, jak se tehdy Rom mohl začlenit do majoritní společnosti, nesla s sebou však i negativa. Došlo třeba ke zřetřhání vazeb s původní romskou komunitou, na kterou pak už nebylo možno zpětně působit, např. ovlivňovat její budoucí vývoj pozitivnějším směrem. (Horváthová, 2002, str. 46)

Od druhé poloviny třicátých let minulého století se počet Romů u nás postupně zvyšoval. V tehdejší Československu žilo před rokem 1938 asi 70 - 100 tisíc Romů. Drtivá většina z nich byla usazena na Slovensku.

<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom1>

Dne 15.3. 1939 došlo k okupaci našeho území nacisty a byl vytvořen Protektorát Čechy a Morava. Protektorátní Ministerstvo vnitra vyhlásilo na podzim roku 1939 trvalé usídlení kočujících osob. Tento krok měl zpřehlednit situaci a vytvořit jasnou představu o tom, kolik osob bude podléhat pozdější nucené koncentraci a „konečnému řešení“. Pro ty, kteří neuposlechli nařízení o usazení, byly v létě roku 1940 otevřeny kárné pracovní tábory v Letech u Písku a Hodoníně u Kunštátu. Kárné pracovní tábory na rozdíl od cikánských táborů, jež později na jejich místě vznikly, byly určeny pro dospělé muže, kteří zde odpykávali trest prací a poté byli propuštěni. Romové tvořili v kárných pracovních táborech přibližně jen jednu pětinu z celkového počtu zde internovaných.

9.3. 1942 vydala protektorátní vláda nařízení o preventivním potírání zločinnosti, které zavádělo preventivní policejní vazbu pro zločince a osoby, jež ohrožovaly veřejnost svým asociálním chováním. Mezi asociály již byli výslovně uvedeni „Cikáni a osoby žijící po cikánsku“. Zatčení a uvěznění mohli lidé být preventivně – aniž by se dopustili nějakého kriminálního činu. Stačilo být přistižen mimo úředně přikázané místo, což se u Romů, zvyklých často navštěvovat své příbuzné, stávalo nezřídka.

Otevřený postup proti Romům jako „nevyhovující“ rase začíná po začlenění protektorátních úřadů do aparátu okupantů a vůbec v souvislosti s radikalizací po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heidricha. 10.7. 1942 vydal generální velitel neuniformované protektorátní policie výnos o potírání cikánského zlořádu. Součástí výnosu byl i soupis veškeré romské populace včetně dětí ze smíšených manželství. Tato evidence již zahrnovala osoby romského původu bez ohledu na jejich způsob života, dosažený stupeň vzdělání nebo míru integrace do společnosti. Všechny osoby nad 14 let podchycené soupisem se měly napříště prokazovat již jen cikánskou legitimací. Občanské legitimace byly proto odňaty a zaměněny za cikánské i Romům usedlým. Popsaným způsobem byli všichni Romové včetně míšenců v protektorátu označeni a izolováni od ostatní společnosti.

1942 – výnosem říšského vůdce SS Heinricha Himmlera o deportacích cikánů a cikánských míšenců do koncentračního tábora Auschwitz – Birkenau, kde byl k tomu účelu vytvořen speciální rodinný tzv. cikánský tábor. Od jara 1943 do července 1944 byla postupně deportována naprostá většina Romů z protektorátu do největšího komplexu koncentračních táborů. V této fázi již byli deportováni také Romové, kteří se spořádaně živili vlastní prací a ani jinak nečinili společnosti žádné problémy. Rozhodujícím hlediskem pro zařazení do transportu v případě dětí ze smíšených manželství byly vnější znaky: barva očí, vlasů a odstín pleti.

V „cikánském táboře“ osvětimského koncentračního tábora Romové rychle umírali vlivem nelidských životních podmínek, hladu a nemocí. Vybraní Romové byli podrobováni zrudným pokusům, dr. Mengele dával pro své pavědecké výzkumy přednost těhotným ženám a dvojčatům. (Horváthová, 2002, str. 46 - 47)

Uvádím jeden z mnoha otřesných příkladů, které uvádí Hancock (2001, str. 91). Židovka Vera Alexandrová, která přežila Osvětim, tam pracovala jako ošetřovatelka padesátera romských dvojčat. Popisuje událost, ke které došlo v roce 1943: *„Zvláště si vzpomínám na jedna dvojčata, jmenovala se Guido a Nina, byly jim asi čtyři roky. Jednoho dne si je Mengele odnesl. Děti se nám vrátily ve strašném stavu – sešil je zády dohromady, jako siamská dvojčata. Všechny rány měly zanícené a plné hnisu. Jejich rodičům – pamatuji si hlavně Stellu, jejich matku – se někde podařilo sehnat morfium, a tak své děti zabili, aby dál netrpěly. Brzy na to mě přesunuli do jiného tábora a celý cikánský tábor úplně zlikvidovali.“*

V létě roku 1944 – v souvislosti s postupující frontou – byli práce schopní Romové deportováni do koncentračních táborů hlouběji v německém vnitrozemí. Staří lidé a matky s dětmi byli jako práce neschopní ponecháni v táboře a v noci z 2. na 3. 8. 1944 společně zlikvidováni v plynové komoře – zahynulo přes 3000 Romů.

V komplexu osvětimských koncentračních táborů nalezlo svoji smrt téměř 20000 Romů z celé Evropy. Celkový počet romských obětí 2. světové války se odhaduje na půl milionu osob. (Horváthová, 2002, str. 48)

Romové byli za 2. světové války nacisty programově likvidováni jako nevyhovující etnikum, jehož údajná patologičnost tkvěla v antropologickém základu. Z toho důvodu

byl při deportacích „cikánů a cikánských míšenců“ do koncentračních táborů způsob života konkrétních Romů již nepodstatný. (Horváthová, 2002, str. 49)

Goral (1998, str. 76) uvádí, že v průběhu 2. světové války byli ve všech evropských zemích Romové systematicky vyvražďováni. V některých zemích počty zavražděných dosahovaly téměř 100%. Po skončení války zůstal naživu pouze necelý tisíc Romů, tj. přibližně 100 rodin, které patřily do skupin českých a moravských usedlých Romů.

2.3.1.1 Historická retrospektiva Romů od roku 1945 – 1989

I když se poválečné období pro většinovou společnost stalo obdobím úlevy od nacistické okupace, poválečného nadšení a nápravy křivd, Romům se náprava křivd neměla přiznat, navíc se dále pokračovalo v přijímání dalších opatření v tzv. „řešeních cikánské otázky“. V rámci Norimberského procesu nebyl ke svědecké výpovědi přizván jediný Rom. Organizace Centrála pro potírání cikánského zlořádu, založena v roce 1899 v Mnichově oficiálně fungovala do roku 1970. Eva Justinová, která se zabývala shromažďováním genealogických údajů tohoto druhu, byla po válce dále zaměstnána jako sociální pracovnice, a nikdy nedošlo k jejímu stíhání. Ve svém pojednání o Cikánech vyjádřila naději, že její výzkum zabrání dalšímu přílivu těchto „bezecných primitivních elementů“ do německého národa. Její spolupracovník z válečné doby, Dr. Arnold Hermann, zůstával uznávaným „odborníkem na Cikány“ a do sedmdesátých let 20. století pracoval jako konzultant pro romské záležitosti na bonnském ministerstvu pro rodinu (Hancock, 2001, str. 84).

Davidová (1995, str. 190) rozděluje vývoj direktivního státního řešení tzv. cikánské otázky v letech 1948-1989 do šesti následujících etap. Nazývá všechny etapy, kromě páté, etapami rozhodování „o nás bez nás“.

Časové vymezení jednotlivých etap vypadá následovně:

I. etapa: 1945–1949	IV. etapa: 1965–1968
II. etapa: 1950–1957	V. etapa: 1969–1973
III. etapa: 1958–1964	VI. etapa: 1974–1989

Každé z těchto etap odpovídá určitý přístup, později „koncepce řešení“ této problematiky, ať již represivního charakteru, či vycházející ze snahy pomoci za cenu potlačení romské etnicko-národnostní specifiky a svébytnosti. Všem je však společné

koncipování a řešení tzv. cikánské otázky zvenku a seshora rozhodnutím tehdejších politických a státních orgánů bez spolupráce s „objektem tohoto řešení“ – s Romy **samotnými**.

Poválečné období (1945 – 1958) se vyznačovalo odlišnou situací v jednotlivých regionech státu. Nazývalo se jako období **asimilačních postupů**. Slovensko stálo na pokraji ekonomického kolapsu a potýkalo se s velkým nedostatkem pracovních příležitostí, bídou a sociální nejistotou. Mnozí Romové proto dobrovolně odcházeli do českých zemí s nadějí, že utečou před tíživou životní situací. K tomu přispělo také několik válečných opatření, z nichž nejvýznamnější byly Benešovy dekrety. Především dekret č. 88/1945 Sb., o mobilizaci pracovních sil, který stanovoval pracovní povinnost - kdo nepracoval, mohl být trestně stíhán. Dalším byl Program odstraňování válečných pozůstatků, v jehož důsledku vzniklo mnoho pracovních příležitostí. (Guy, 1975, str. 26)

Ačkoli tehdy vláda deklarovala zákaz diskriminace a základní lidská práva, praktické jednání státních orgánů směřovalo k cílené převýchově romské populace, která měla u Romů dosáhnout požadovaného chování a změnu životního stylu. Rodiny určené k převýchově pak měly být zařazeny do táborů s vlastní samosprávou, kde měly pracovat a kde by jejich děti navštěvovaly obecnou školu. „Neovladatelné“ rodiny měly být zařazeny do táborů kárných a odtud postupně odsunovány tam, odkud na československé území přišly. Státní správa se začala zabývat přípravnými kroky k realizaci tohoto návrhu a začala také vybírat místo pro umístění těchto kolonií. Nelze se ubránit přirovnání podobnosti jednání nacistů za druhé světové války. Vládní návrh však nakonec neprošel a byl označen za protiprávní a protiústavní.

Vláda v souladu se svými prioritami připravila k dalšímu postupu soupis romského obyvatelstva na celém území Československa. Ve dnech 18. - 23. 8. 1947 se konal první poválečný soupis Romů v českých zemích a ve dnech 1. 9. – 31. 12. na Slovensku. V roce 1947 bylo z celkového počtu romské populace 101 190 osob 16 752 v českých zemích. Což znamenalo 16% zvýšení oproti tomuto poměru před válkou, třebaže z jasně viditelných důvodů prakticky všichni přistěhovalci pocházeli ze Slovenska. (Guy, 1975, str. 26)

Následovalo období, které by se dalo nazvat hledání cest majority. Bylo přijato mnoho zákonů, vládních nařízení a dalších opatření. Neustálé snahy o řešení problémů, které samotná řešení produkovala, navíc s naprostým přehlížením jak kulturních specifik Romů samotných, tak zřejmou „nedoslýchavost“ vůči hlasům ze strany Romů. Postupně se ve zvolených opatření deklaroval rovnocenný přístup k Romům a o tom, že mají Romové stejná práva jako ostatní populace, ale přitom řešení tzv. cikánské otázky směřovalo přímo k jejich převýchově, jak už tomu ostatně bylo již dříve. Šlo tedy pouze o teoretické záruky rovnosti, formálně sepsané. Praxe tomu však neodpovídala.

30. 3. 1956 vypracovalo ministerstvo vnitra Situační zprávu o cikánské otázce v ČSR, podle které se počet Romů na našem území odhadoval na 130 tisíc osob (z toho 16 tisíc v českých zemích). Haišman (1999, str. 159) k tomu uvádí, že zatímco situační zpráva vyzněla v tom smyslu, že značná část cikánského obyvatelstva porušuje státní disciplinu a působí našim pracujícím veliké obtíže, návrh usnesení požadoval vypracování konkrétního plánu na řešení tzv. cikánské otázky v ČSR i jeho centrální řízení.

8. 4. 1958 vydal ÚV KSČ usnesení O práci mezi cikánským obyvatelstvem v ČSR, jehož cílem bylo odstranění kočovného způsobu života a postupná asimilace s úplným potíráním všech specifik Romů. Byla definována hlavní linie politiky KSČ, a tou byla „důsledná řízená asimilace etnografické skupiny Cikánů“. Dalším úkolem uloženým tímto usnesením bylo řešení bytové otázky Romů. Organizačně byl celý proces převýchovy zajištěn nově založenými Komisemi pro péči o převýchovu cikánského obyvatelstva, které fungovaly při místních, okresních a krajských národních výborech. Centrální koordinace měla připadnout zvláštní komisi vytvořené při Úřadu předsednictva vlády a složené z „odborníků“ na romskou problematiku a ze zástupců masových organizací.

17. října a 11. listopadu 1958 došlo k veřejnému vyhlášení zákona č. 74/1958 Sb., o trvalém usídlení kočujících osob.

S příchodem Pražského jara v roce 1968 dochází k otevřeným projevům emancipačního hnutí mezi Romy. V listopadu schválilo ministerstvo vnitra stanovy celorepublikového Svazu Cikánů-Romů, jehož činnost - zaměřená na uznání Romů za národnostní menšinu a potažmo tak i na uznání veškerých práv k tomuto statutu vázaných - je však bohužel v

dubnu roku 1973 opět zlikvidována. O problémech Romů, nikoli již tedy o cikánském či romském problému, se však v tomto krátkém období začalo otevřeně hovořit a do diskuse se zapojovali jak sami Romové, tak neromská veřejnost. (Guy, 1975, str. 29)

V období normalizace se řešení tzv. „cikánské otázky“ na represivní opatření. Násilné stěhování romských rodin, demonstrativního vypalování romských osad na Slovensku, jež bylo součástí politiky „organizovaného rozptylu“. V rámci stále stejné snahy o "likvidaci cikánského problému" se v sedmdesátých a osmdesátých letech romská populace nadále de facto segreguje: na základě bezhlavých úsudků jsou Romové hromadně stěhováni do určitých oblastí bez ohledu na interetnické rozdíly mezi rodinami, bez ohledu na jejich zvyky a neposledně pak proti jejich vlastnímu přání (např. často uváděné sídliště Chánov, kam byli sestěhováni Romové z poddolovaného Mostu). Vyhlášky ministerstva zdravotnictví pak požehnály sterilizacím, k nimž často docházelo bez vědomí romských žen.

V osmdesátých letech přetrvává stejný přístup, který se liší snad pouze opatrnějšími formulacemi: "Socialistické státy, které vycházejí z marxistického chápání společenského vývoje, řeší cikánský problém v souladu s dialektikou, proto je proces změny způsobu života Cikánů procesem.. „jehož cílem je likvidování všech sociálních a kulturních rozdílů..". Přestože Romové nejsou oficiálně uznáni za národnostní menšinu, během censu jsou sčítací komisaři instruováni, aby Cikány registrovali. "Cikáni" jsou nadále obětí státní schizofrenie, přestože jako národnost neexistují, poznámky o jejich národnostní příslušnosti zaznamenávají mezi jinými i jednotlivé národní výbory při vyplácení dávek státní sociální podpory a rovněž policie. Rozhodující přitom vůbec není sebeidentifikace sčítaného, nýbrž pocit zapisujícího. (Haišman, 1999, str. 160 - 163)

Důležitým krokem bylo ustavení Svazu Cikánů - Romů v ČSR a SSR 30. 8. 1969. Ten představoval dočasné navrácení romské identity, kultury a svébytnosti. Byly schváleny jeho stanovy a zvolen první předseda. Jednalo se o první politické subjekty Romů u nás, které umožňovaly existenci vlastního romského hnutí a činnost na základě vlastního programu a rozhodování. Členská základna se začala rychle rozrůstat a kromě stálých pracovníků a vedoucích osobností pomáhaly oběma těmto svazům i dobrovolní pracovníci.

Na základě usnesení vlády č. 223/1970 Sb. ze dne 17. 9. 1970 o provedení soupisu občanů cikánského původu v rámci připravovaného sčítání lidu, domů a bytů bylo k 1. 12. 1970 zjištěno 219 555 Romů, z čehož 60 279 připadalo na české regiony.

Cílem příští politiky, kterou měla na starosti Komise vlády ČSR pro otázky cikánského obyvatelstva, se stala společenská integrace Romů. Zároveň byla tímto usnesením odvolána politika řízené asimilace a rozptylu a Romové byly označeni za zvláštní etnickou skupinu.

Událostí celosvětového měřítka se stalo konání prvního světového kongresu Romů v Chelsfieldu u Londýna ve dnech 7. - 9. 4. 1971. Zúčastnila se ho rovněž i delegace Svazu Cikánů-Romů. Na tomto kongresu byla založena mezinárodní organizace Internacionalo Romani Unija (IRU), která se v roce 1978 stala členem OSN a v roce 1993 jí byl změněn statut pozorovatele na statut poradce v sekci mimovládních organizací. Od této události se odvíjí také svátek Romů, který byl stanoven na 8. dubna, jako připomínka tohoto významného celosvětového setkání Romů. Na I. kongresu Romů poprvé zazněla a byla uznána mezinárodní romskou hymnou píseň Gelem gelem, kterou ze staré romské písně upravil Jarko Jovanovič z Jugoslávie. Tento den se mnohým Romům vepsal do paměti, jelikož zde byla mimo romské hymny oficiálně přijata i mezinárodní romská vlajka a vznikla první romská mezinárodní romská organizace - IRU. Osmý duben se zapsal do dějin romské historie a již několik let je v mnoha zemích slaven jako Mezinárodní den Romů nebo také jako Romský národní den.

Ve druhé polovině 80. let začaly výrazně narůstat snahy romských aktivistů o prosazení romské národnosti. V dubnu roku 1986 se skupina několika Romů obrátila na ÚV KSČ dopisem se žádostí o řešení problémů Romů a o přijetí. Tato skupina romských iniciátorů následně v roce 1987 vytvořila neformální přípravný výbor Svazu Romů v ČSSR a v dubnu 1987 znovu jednala s tajemníkem ÚV KSČ. Na tomto jednání se romští zástupci dožadovali splnění slibů z předchozího roku a projednání kritické zprávy, kterou připravilo tehdejší federální ministerstvo práce a sociálních věcí v jejich spolupráci.

Romská problematika se konečně dostala přímo na nejvyšší rozhodovací úroveň a následně byly legalizovány a legitimizovány aktivity těchto iniciátorů při organizování dalších romských skupin ve městech a okresech. Možná, že této

vstřícnosti ze strany vlády napomohla kritika Charty 77 a rovněž kritika ze zahraničí, důležité však bylo, že vláda s Romy jednala a akceptovala jejich požadavky. Další schůzka se konala v červnu roku 1988. A výsledek? Mj. to, že federální ministr práce dostal doporučení, aby zřídil institucionální konzultační platformu pro vedení dialogu s Romy. Návrh na vytvoření Rady čs. Romů byl sice připraven, ale nedočkal se realizace. Poslední koncepční dokument tohoto období – tj. usnesení ÚV KSČ ze dne 3. února 1989 ke Zprávě o stavu řešení problematiky romského obyvatelstva v ČSSR a základní zaměření dalšího postupu - kladlo důraz na společenskou integraci Romů a na jejich sociální a kulturní vzestup. Tento dokument zdůrazňoval především sebeuvědomování se Romů. (Haišman, 1999, str. 165 - 171)

Ke konci roku 1989 došlo ke dvěma významným událostem. První z nich byla dne 21. 11. skutečnost, že přípravný výbor Romské občanské iniciativy vydal prohlášení, kterým se přihlásil k celospolečenskému obrodnému hnutí a jeho novým iniciativám. Druhá událost se uskutečnila 9. 12. Šlo o celostátní setkání romských zástupců v Praze, na němž si Romové zvolili užší přípravný výbor Romské občanské iniciativy (E. Ščuka, J. Rusenko a V. Žiga). Tato vyvíjející se romská reprezentace se stala součástí koordinačního centra Občanského fóra a následně začala s vydáváním bulletinu *Romano lav* (Romské slovo). Jejich vzorem se inspirovala mnohá města, a tak se romská organizační a publicistická aktivita rychle rozvíjela po celém území republiky. Např. v Brně vydávala Romská občanská iniciativa bulletin *Roma adadžives* (Romové dnes).

Tím skončila jedna dlouhá etapa ve vývoji romské otázky a začala se formovat etapa nová, zcela odlišná od té předchozí. Podle některých názorů nastal počátek skutečného obratu k lepšímu, podle jiných právě naopak.

2.3.3.3 Romové a současnost

Romové patří k vrstvám s nejhoršími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem. Neúměrnou kriminalitou a stále se zhoršujícím napětím mezi vlastní komunitou a ostatní společností.

S ohledem na výchozí stav doznala romská menšina po druhé světové válce nejdynamičtější sociální vzestup ze všech skupin obyvatelstva. Přesto však zůstává její

obecná sociální pozice a životní úroveň poměrně nízká a od listopadu 1989 se začala propadat ke dnu společnosti. Vedle tradičních příčin, jimiž byla nízká kvalifikovanost, nejistá pracovní morálka a častá fluktuace, podílely se na tomto vývoji i některé do té doby neznámé a stále frekventovanější jevy, jako např. snížení poptávky po neodborné a někdy problematické pracovní síle Romů, konkurence zahraničních dělníků na trhu nekvalifikované práce, neochota zaměstnavatelů přijímat Romy na volná pracovní místa aj.

2.3.4 Znalost romské kultury

2.3.4.1 Kultura a romská kultura

V této podkapitole nejprve vymezíme pojem kultura.

Kulturu lze chápat v její nejširší definici jako protiklad přírody. Do tohoto pojmu řadíme vše, co člověk během svého historického vývoje vytvořil a dále vytváří, celý komplex myšlenek, názorů a postojů, prvků posvátných i světských, každodenních i svátečních, statků hmotných i nehmotných, předmětů uměleckých i užitečných. Patří sem instituce, kterým se podřizujeme, nebo je sami vytváříme, patří sem způsoby chování a naše reakce na chování druhých, dokonce i to, co přímo nepozorujeme, ale pouze jaksí vycítíme. Kultura zkrátka prostupuje všechny oblasti našeho života a zabarvuje brýle, kterými hledíme na svět. Skrze svoji kulturu hodnotíme nejen to, co se nám jeví jako krásné (anorektické manekýnky), zábavné (show na TV Nova), spravedlivé (poválečný odsun Němců a Maďarů), čestné (říkat své názory lidem do očí), ale i takové na první pohled neoddiskutovatelné filosofické kategorie, jako je pravda. Správně bychom totiž měli posuzovat spíše vzdálenost našeho úsudku od (našimi metodami) měřitelné reality. Pravda, a to i ta „vědecká“, byla před sto lety jiná než dnes, a že existují různé pravdy, jistě odsouhlasí – alespoň v duchu – každý, kdo absolvoval byť jen jedinou partnerskou či přátelskou hádku. Koneckonců i cimrmanovské „Pravdu má náčelník!“, kterému jistě dobře rozumíme, vypovídá o naší schopnosti manipulovat realitou, ať už k jakémukoliv prospěchu. (Interkulturní vzdělávání, 2002, str. 31)

Průcha (2001, str. 31) uvádí, že obecné či univerzální vymezení pojmu kultura je nesnadné – hlavně z toho důvodu, že tento pojem je vystihován velkou spoustou definic vytvořených ve filozofii, antropologii, kulturologii a jinde, které postihují fenomén

kultury vždy ze svého specifického hlediska. V zásadě lze odlišit **dvě skupiny v pojetí kultury**:

- podle širšího pojetí zahrnuje pojem kultura všechno, co vytváří lidská civilizace – tedy jednak materiální výsledky lidské činnosti a jednak také duchovní výtvořiny lidí,
- podle užšího pojetí je pojem kultura vztahován spíše k projevům chování lidí.

Průcha (2001, str. 31) dále uvádí definici, která je společná pro obě skupiny pojetí: **Kultura** je souhrn prostředků a mechanismů specificky lidské adaptace k vnějšímu prostředí. představuje program činnosti jednotlivců a skupin, která je fixovaná sociokulturními stereotypy a předávána prostřednictvím kulturního dědictví. kultura vystupuje v podobě výtvořin lidské práce, sociokulturních regulativů, idejí a institucí organizujících lidské chování.

Kulturou se tedy dnes rozumí vše, co lidé dělají, co o tom říkají a co si o tom myslí – čili rozsáhlý soubor (komplex) jevů, který zahrnuje oblast vědění, víry, jazyka, morálky, výroby, směny, práva, umění, zvyků, výchovy a jednání, zkrátka vše, co lidem umožňuje společně se orientovat ve světě a společně svůj svět utvářet a konceptualizovat. Veškeré lidské vnímání a rozumění je zprostředkováno kulturou, resp. různými kulturami. To, co my považujeme za dobré či špatné, hezké či ošklivé, chutné či nechutné nebo pravdivé a nepravdivé platí jenom v kontextu naší kultury. Příslušníci jiných kultur určují, co je dobré, krásné, chutné či pravdivé jinak, a to v závislosti na své kultuře. (Interkulturní vzdělávání, 2002, str. 44)

V současném antropologickém myšlení je kultura obvykle definována prostřednictvím sedmi (resp. šesti) **základních charakteristik**, a sice jako: (Interkulturní vzdělávání, 2002, str. 45 - 47)

- **Integrovaná:** jde o vnitřně provázaný (integrovaný) systém. To znamená, že jednotlivé složky kultury jsou ve vzájemných vztazích, tvoří uspořádaný systém, kterému antropologové říkají struktura, konfigurace nebo kulturní vzorec.
- **Adaptivní:** konkrétní podoba té které kultury je výsledkem adaptace na konkrétní přírodní prostředí, které dané společenství obývá.
- **Negenetická, naučitelná:** k jejímu předávání dochází výhradně v procesu učení.
- **Sdílená:** jednotlivci tvořící určité kulturní společenství jsou nositeli stejného kulturního vzorce. Sdílení společného kulturního vzorce umožňuje jejich vzájemnou

komunikaci, která je založená na sdílení významů, symbolů či forem jednání, tedy na tom, že významům, symbolům a jednání lidí rozumíme v rámci jedné kultury shodně.

- **Symbolická:** Kultura tedy je uspořádanou soustavou symbolů (symbol je něco, co nese význam), které tvoří kód naší komunikace a zároveň jakési pomyslné brýle, jimiž hledíme na svět.
- **Specificky lidská:** což znamená, že jejím nositelem může být pouze člověk.

Romská kultura

V této části práce pojednáme krátce o romské kultuře. Jde o jednu z mnoha kultur, která nás všechny může obohatit. Lze se domnívat, že v současné době jak sami Romové, tak Gadžové neznají romskou kulturu, čímž obě strany přicházejí o možné obohacení jejich lidství, jak uvádí přílehlavě následující citát.

"...a ponižují-li jedni kulturu druhých, ztrácejí příležitost naučit se z ní to, co by jejich lidství dodalo úplnosti." Maháprabhudží, indický myslitel <http://romove.radio.cz>

Dle Hirta, Jakoubka (2006, str.13 – 14) je tu Romem míněn ten, kdo si osvojil a praktikuje určitý komplexní integrovaný systém hodnot, norem, principů sociální organizace, způsobů řešení problémů atd., systém, který identifikujeme jako **romskou kulturu**.

Nikdo dosud nezformuloval ucelený teoretický model romské kultury v České republice. Romové žijící v České republice netvoří jasně identifikovatelnou a ohraničenou společnost, za kterou lze, samozřejmě s jistým přiblížením, považovat například obyvatele jedné romské osady, nebo dokonce obyvatele osad vůbec. Kulturní vzorce vykazují velkou variabilitu jak mezi jednotlivými romskými příbuzenskými skupinami, tak mezi místy, kde žijí, což je znakem různě probíhajícího procesu akulturace či asimilace Romů příchozích ze Slovenska v českém prostředí.

Romům bývá na jedné straně vytýkáno jejich "nekulturní" chování a na straně druhé je to právě romská kultura, o kterou má většinové obyvatelstvo největší zájem. Říká se, že Romové mají v krvi rytmus, a proto jsou tak skvělí hudebníci a tanečníci. Nikoho také nepřekvapí, pokud Rom krásně maluje, vyřezává ze dřeva či modeluje z hlíny, protože umělecké zaměření Romů koresponduje s romantickými představami gádžů o romské

temperamentnosti a barvitě obrazotvornosti. Romská kultura, která je dokladem velké vnitřní síly a energie Romů, může být spojovacím můstkem mezi Romy a ne-Romy.
<http://romove.radio.cz>

Pokud jde o podoby kultury Romů v České republice, pak v dílech romistů, etnologů a kulturních antropologů najdeme mnoho poznatků o jejich jednotlivých prvcích a aspektech. Jisté je, že prvky tradiční kultury romských osad jsou lidmi žity a předávány. Konkrétní podoba reziduí kultury osad jistě závisí na mnoha okolnostech, třeba na tom, odkud ze Slovenska rodina pochází, jaký byl její osud při migraci a poté na území dnešní České republiky atd. Předpokládáme, že mezi jednotlivými rodinami existuje silná variabilita co do podoby, intenzity a významu těchto reziduí v rámci konkrétní verze subkultury romských populací v České republice. Například degešství je některými Romy vnímáno tak, jak se s ním setkáme v prostředí osad, u jiných je smíšeno s významy, které souvisejí více s prostředím českého města – za degeše může být někdo považován, protože užívá drogy, překračuje normy sousedských vztahů nebo nakládá nepříjemně s odpady.

V následujících podkapitolách pojednáme krátce o romském hudebním a výtvarném umění, jejichž znalost mj. bude předmětem praktické části bakalářské práce.

2.3.4.2 Romská hudba

Hudba a tanec tradičně patřily k silným stránkám romského národa a tvořily výraznou část romské kultury. Romská muzikálnost a pohybové nadání je (nebo spíše v historii byly) jedním z výrazných pozitivních aspektů romské identity.

V současnosti romské soubory hrají stále výbornou hudbu, ale jejich přístup k médiím je omezený. Provozování hudby u mnoha národů obecně klesá díky stoupající kvalitě a dostupnosti reprodukované hudby. (Říčan, 2003, str. 82)

Pozitivní aspekty romské identity jsou stále více oslabovány vlivem historických a společenských událostí či tendencí k jejich asimilaci. Vytrácí se tak bohužel u Romů postupně hrdost na svoji národní příslušnost a jsou posilována různými způsoby přání nebýt Romem, opustit svůj národ, nesdílet jeho osud, historii, kulturu, tradice či jazyk. (Kotlár, 2007, str. 9)

Veškerou tíhu života na cestách, na samotném okraji společnosti, bolest i radost ukládali Romové do hudby a písní, které je provázely celým životem. Byly a jsou součástí všech jejich rodinných oslav – obřadů - stejně jako každodenního života. (Horváthová, 2002, str. 30)

Téměř všude na světě, setkáme-li se s Romy, setkáme se také s hudbou. Hudebníky jsou blízcí příbuzní Romů v Indii - domové a mirási, hudebníky jsou Romové v Iráku, Makedonii, Rusku, Španělsku i Maďarsku. Podle etnografky Evy Davidové je provozování hudby jedním z významných prvků romské identity. Odpověď na otázku, jaká romská hudba vlastně je, je dosti složitá, protože Romové všude na světě byli jen hosty, procházejícími poutníky.

Vždy tedy můžeme vysledovat vliv romské interpretace v hudbě domácího - převažujícího etnika. Pojem romská hudba můžeme chápat různým způsobem: buď jako **hudbu, kterou Romové provozují** jako jedno ze svých tradičních zaměstnání (tedy pro Ne-Romy), nebo jako **vlastní hudbu Romů**, tedy tu, kterou provozují sami pro sebe. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19395>

Zajímavé je, že starší evropské prameny spojovaly Romy s hudbou jen zřídka. Zmiňován je jako jeden z mála například romský patriarcha Abram Wood, který přišel údajně se svými houslemi do Walesu na počátku 18. století. Jeho synové se poté s úspěchem začali věnovat hře na velšský národní nástroj: harfu.

Romové během své historie procházeli mnoha zeměmi, a tak je logické, že přejímali prvky folklóru jiných zemí a obohacovali je o tradiční romské prvky. Protože jim hudební nadání bylo vlastní, brzy se proslavili po celé Evropě. V 19. století vynikli zejména v Uhrách, Rusku a Španělsku.

Postupem času se za nejprestižnější romské povolání začalo považovat provozování hudby namísto kovářských prací. Jedním z nejtypičtějších znaků romských lidových písní je jejich **variabilita**. Liší se podoba jedné sloky od druhé, provedení od provedení, jeden zpěvák zpívá stejnou píseň jinak než druhý. Texty romských lidových písní jsou charakteristické různými poetickými zkratkami, opakující se epithetou a barevností. Nejpoetičtější texty najdeme u romských lidových písní milostných nebo sociálně zabarvených. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/19395>

V romských písničkách k tanci anebo v písničkách vznikajících v poslední době není obvykle kladen důraz na obsah textů. Ten si také velmi často spontánně romští zpěváci upravují a různě modifikují. A není se čemu divit. Romské písničky se předávaly jen ústní formou a nebyly nikde zaznamenávány. Jsou to lidové písně, a proto jsou jejich texty často jednoduché. Někdy se vyjadřují zkratkou a bez porozumění kontextu mohou být nesrozumitelné. Ale zaposloucháte-li se do nějaké romské písně, dobře zahrané a zazpívané - byť slovně obsahově velmi chudé, zapomenete na obsah textu a v uších vám zůstane chytlavá melodie. Texty písní velmi často vyjadřují nějakou emoci nebo podtrhují emocionální tón písničky. Takže pokud se v písničce zpívá například o umírající matce, můžete si být jisti, že melodie písničky bude velmi tesklivá a není neobvyklé, když se u ní posluchači zalesknou oči. (Kotlár, 2007, str. 8)

Kotlár (2007, str. 9) dále upozorňuje, že mnozí Romové slovenštinu aktivně používají i dnes, a tak není divu, že se v romských rodinách zpívají písně se slovenským textem či přímo slovenské lidové písničky. Stejně tak v romských rodinách začínají postupně zdomácňovat moravské lidové písničky.

Romské písně mají samozřejmě svá specifika. Místo nadávek, které se mohou objevovat v textech českých písniček, používají Romové nějakou formu proklínání, tj. přání, aby se někomu něco zlého přihodilo - např. "aby rakovinu dostal", "aby do něho uhodil hrom" apod. V českém jazyce to zní velice tvrdě, agresivně či morbidně. Je třeba ovšem vědět, že Romové toto proklínání, až na některé výjimky, nemyslí tak tvrdě, jak to často v doslovném překladu do českého jazyka vyznívá. (Kotlár, 2007, str. 9)

Vzhledem ke stále většímu oslabování romské hudby a muzikálnosti u Romů je vítáno vše, co tento pozitivní aspekt může zpětně zase posilovat. Lze se domnívat, že právě takovým velmi dobrým počinem je vydání Sborníku romských písní (Kotlár, 2007).

Cílem zpracování a vydání sborníku chtěl autor přispět k podpoře a znovuobjevení pozitivních aspektů romské identity - zejména jejich přirozené muzikálnosti, kulturního dědictví, romského jazyka a částečně i historie.

4.3.4.3 Výtvarné umění Romů

Součástí kultury Romů je mj. také výtvarné umění. Vzhledem k tomu, že praktická část bakalářské práce je zaměřena na znalost tohoto aspektu, pojednáme o této problematice podrobněji.

Pojednávat o výtvarném umění Romů je zcela legitimní, neboť ve všech uvedených rovinách - tvorbě lidové, amatérské nebo profesionální, všude se setkáváme s tvůrci, kteří nejsou Romy jen původem, ale především jejich tvorba vychází z inspirace romskými tradičními hodnotami, vyvěrá z tzv. romipen, ke kterému se i ti nejschopnější a neromskou veřejností uznávaní autoři stále vrací.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=48

Rozvoj výtvarného cítění se dnes u Romů jeví jako zcela nový fenomén. Tím je však skutečně jen na první pohled. Výtvarný prvek zkrášlující prostředí i předměty denní potřeby měl v romské komunitě své místo odnepaměti. Výtvarný cit i schopnosti se u Romů přirozeně rozvíjely díky jejich těsnému sepětí s přírodou, jež pro ně byla stálým zdrojem inspirace. Provozování dědičných řemesel přispívalo k manuální zručnosti a naučilo Romy pracovat s rozličnými přírodními materiály a surovinami. Dědičnost jedné profese v rámci dané rodové skupiny umožnila staleté vyžívání zručnosti v oboru a dala předpoklady ke změně pouhého řemeslného zpracování v umělecké.

Tím, že celé generace neměly možnost chodit do školy, v důsledku odlišného prostředí jazykového i jiných faktorů, jsou Romové dosud v systému českých škol dosti neúspěšní a nemohou tak uplatnit vlohy, které v nich zatím jen dřímají. Výjimečně se daří Romům pronikat i na vyšší stupně našeho školství a potom si vybírají obory sobě blízké-v poslední době jsou jimi i umělecké směry. Tak i mezi Romy se objevují již první profesionální výtvarníci (Viola Petrášová, Alexander Bohó, Denisa Demeová, Božena Vavreková, Eduard Oláh, David Zeman apod). Mezi významnými kovářskými rodinami jsou také přední umělečtí kováři -Rigovci a Šarközyové, kteří reprezentovali Slovensko na Expu '67 v kanadském Montrealu.

http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=48

*V České republice má z hlediska kultury, kulturního dědictví, včetně výtvarného umění, velký význam **Muzeum romské kultury v Brně**. Má velký význam nejen pro české Romy, ale i pro všechny Romy žijící ve střední Evropě, neboť jde o zcela ojedinělé muzeum*

v celé střední Evropě. Vzhledem k tomu, že toto téma je také předmětem praktické části, pojednáme v této podkapitole o Muzeu podrobněji.

Historie Muzea romské kultury sahá do roku 1991, kdy bylo založeno z iniciativy romských intelektuálů jako nevládní nezisková organizace. Sama myšlenka romského muzea však vznikla daleko dříve, již koncem šedesátých let, kdy dočasné uvolnění politických poměrů umožnilo fungování Svazu Cikánů – Romů (1969-1973).

Posláním muzea je sběr, dokumentace, výzkum a prezentace romské kultury z pohledu historie i současnosti, dále zprostředkovávat získané informace široké veřejnosti, a to jak romské, tak neromské a v neposlední řadě podporovat vzájemnou komunikaci a porozumění mezi menšinovými skupinami a většinovou společností, a tím předcházet projevům xenofobie a rasismu.

Kromě stálé expozice nabízí Muzeum široké veřejnosti celou škálu krátkodobých výstav. Sbírka romské výtvarné tvorby vznikala v brněnském Muzeu spontánně a postupem času však začala být plánovitě budována. Muzeu se podařilo kontaktovat několik profesionálních romských tvůrců a jejich díla získat do nově vytvářeného fondu. Sbírka muzea si neklade za cíl vysokou uměleckou úroveň, jakou vyžadují muzea výtvarných umění, ale snaží se zdokumentovat myšlení a hodnotový systém československých Romů. I přesto má však sbírka mimořádnou cenu a její ojedinělost spočívá v tom, že odráží momentální nálady a niterné pocity autorů. Sbírka zahrnuje nejen malby a kresby, ale i dřevěné plastiky, sošky i keramiku, neboť Romové měli vždy úžasný vztah k hlíně a dnes působí v České republice několik romských sochařů a keramiků.

Dále pořádá Muzeum řadu jiných veřejných akcí – přednášky, dny otevřených dveří, slavnostní křty knih a hudebních nosičů (nejen) vlastní produkce, videoprojekce, přehlídky z fondu textilu aj.

Pro děti z okolí je po několik dní v týdnu připraven pestrý program v dětském klubu, školní děti a mládež mohou využít animační programy k výstavám, badatelům je k dispozici knihovna se studovnou a zájemci z řad veřejnosti mohou navštěvovat kursy romštiny. <http://www.rommuz.cz/>

Romské muzeum nabízí typy programů, které slouží široké veřejnosti. Patří mezi ně programy ve stálé expozici - Příběh Romů, Holocaust Romů, programy v krátkodobých výstavách - Romská socha, Trochu jiný svět, programy v knihovně - Hrdinové z pohádek, Moudrost romské ústní lidové slovesnosti, Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou, Aktivně proti předsudkům a rasismu – Můžeme se domluvit, Koláž, Úžera a v neposlední řadě také přednášky pro veřejnost a stálé programy - Luminita tančí (módní přehlídka), Děti větru - beseda o romské rodině a tradicích

Muzeum nabízí také vzdělávací programy, jejichž témata jsou například romské dějiny od počátku do současnosti, romské dějiny ve 20. stol., holocaust Romů, romské tradice a zvyky, romské výtvarné umění, romská hudba a tanec, tradiční řemesla a romská duchovní kultura-ústní slovesnost, literatura

Cíle a témata muzea jsou naplňována díky animaci, interaktivním programům ve výstavách a v expozici, dále díky zážitkovým programům, které jsou zaměřené na zaujímání vnitřních postojů, besedami s romskými osobnostmi, přednáškovou činností a v neposlední řadě jsou cíle a témata naplňována kulturními akcemi, jako je divadlo, koncerty a projekce filmů.

Romské muzeum může silně podpořit jednotlivé pozitivní aspekty romské identity, a to již svou pouhou existencí a zároveň může plnit úlohu osvěty u majoritní společnosti, a to o romské historii, kultuře, romském jazyku, literatuře apod.

2.4 Vybrané negativní aspekty romské identity

V následujících podkapitolách pojednáme o negativních aspektech romské identity v pojetí Říčana (2003).

2.4.1 Identita obětí

Identita obětí: „My, oběti těch zlých“, je aspektem romské sebeobrany, který je velmi reálný. Romové jsou skutečně často obětmi útlaku a diskriminace, dokonce i rasového násilí.

Říčan (2003, str. 84) upozorňuje, že identita založená na tomto faktu, je však nebezpečná. Neustálé „vytahování“ negativních zkušeností s gadži prohlubuje etnocentrické předsudky ze strany Romů, prohlubuje jejich pocity a postoje vzdoru proti

úřadům a uzavírají je do mentálního ghetta. Identita obětí je paradoxně posilována mnoha upřímnými přáteli Romů, kteří se jim mají tendenci neustále omlouvat za všechna minulé i přítomná příkoří, která jim majorita způsobila. Přehlízíme, že typickou reakcí na křivdu je touha po pomstě, podvod a bezcitnost.

Švingalová (2007, str. 46) uvádí, že každý člověk je svou podstatou neopakovatelná a jedinečná bytost, která se od ostatních liší (je jinaká) a zároveň se jim v mnohých charakteristikách podobá. Na základě této podobnosti mohou lidé vytvářet jisté skupiny – ať již většinové nebo menšinové. Úskalí menšinových skupin spočívá vždy v tom, že mohou být v mnoha oblastech znevýhodňovány, stereotypizovány, stigmatizovány, mohou být ohrožené sociálním vyloučením či jsou sociálně vyloučené. Velmi často jsou předmětem **diskriminace** nebo dokonce **rasismu**.

U **diskriminace** jde o postoje a způsoby chování a jednání, kterými jsou znevýhodňováni či ponižováni lidé na základě své příslušnosti k určité skupině. Odmítání práva na rovný přístup bez ohledu na osobní vlastnosti jedince pouze na základě jeho připsaných charakteristik (např. jeho rasy, pohlaví, věku, sociálního původu, příslušnosti k určitému regionu). (Kol. autorů, 2001, str. 63).

Obdobně dle Gjuričové (1999, str. 25) majoritní společnost zaujímá vůči romskému etniku nediferencované a stereotypní postoje, které se projevují v diskriminačních tendencích v nejrůznějších oblastech společenského života.

Diskriminace se týká negativních akcí, které vyplývají z předsudku. Někdo, kdo je pod vlivem předsudku, se může za určitých okolností dopouštět diskriminace. Když se předsudky daří držet pod kontrolou společnosti, pak se neproměňují v diskriminační akty. Jestliže se však ve společnosti nekladou dostatečné překážky, pak se předsudky projeví diskriminačním jednáním, které se podle intenzity liší od prostého sociálního vyhnutí se až k činům extrémně agresivním. (Průcha, 2004, str. 70)

Hirt, Jakoubek (2006, str. 103) uvádějí, že Romové jsou silně diskriminováni na pracovních a jiných trzích. I když se stát snaží proti diskriminaci bojovat, má jen omezené možnosti, protože diskriminace je zpravidla neprokazatelná. Pro účinný boj s diskriminací je důležité porozumět různým motivům, které se za ní skrývají.

Dle Nečase (2002, str. 16) Romové pokládají za diskriminující jednak neochotu, s jakou se setkávají při vyřizování svých záležitostí na úřadech, jednak nedostatečnou ochranu, kterou jim zajišťuje policie a justice před rasovým ponižováním a fyzickými útoky členů a sympatizantů extrémistických stran a skupin.

Pokud bude tlak diskriminace a iracionální sociální politiky pokračovat v uzavírání rychle rostoucí romské komunity do ghett, můžeme se stát svědky vzniku nové, velmi specifické deformace nacionalismu, zhoubné pro Romy samotné i pro majoritu. Můžeme se dokonce nadít toho, že „studená občanská válka“ se změní v „horkou“. (Říčan, 2003, str. 85)

Diskriminace úzce souvisí s **rasismem**, který Průcha (2004, str. 64) definuje jako souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se na nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskriminaci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém).

Frištenská (1998, str. 13) vymezuje **rasismus** jako ideologii, která představuje soubor koncepcí vycházejících ze strachu z cizího a tvořících jeho ideologickou nadstavbu. Předpokládá fyzickou a duševní nerovnost lidských plemen (ras) a rozhodující vliv rasových odlišností na dějiny a kulturu lidstva. Všechny rasové teorie jsou podloženy představou, že lidstvo je původně rozděleno na nižší a vyšší rasy. Vyšší rasy jsou pak tvůrčí a jsou nositeli civilizace a pokroku, jsou určeny k vládnutí. Nižší rasy jsou charakterizovány neschopností kulturní tvořivosti a je třeba je vést. Rasismus byl v průběhu historie používán jako ideologický základ pro agresivní chování, expanzi, ovládání a vykořisťování. Jednání, kterým se rasismus projevuje veřejně a které je předmětem právní regulace, je obvykle **nazýváno**:

- **rasová nenávisť** (Mezinárodní pakt OSN o občanských a politických právech),
- **rozlišování podle rasy** (Mezinárodní pakt OSN o hospodářských, sociálních a kulturních právech),
- **veřejné hanobení rasy či národa** (Trestní zákoník),
- **podněcování k nenávisti k některému národu nebo rase** (Trestní zákoník),
- **ničení některého národa či rasy, genocidium** (Trestní zákoník),
- **národnostní a rasová zášť** (Trestní zákoník),

- **národnostní a rasová nesnášenlivost** (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti o výkonu vazby).

2.4.2 Identita izolacionismu

Identita izolacionismu: „My, co chceme, aby nás nechali být“, vede často k jevu, který se nazývá sociální vyloučení.

Existuje mnoho definic tohoto pojmu. Např. Hirt, Jakoubek (2006, str.13) uvádí, že sociální vyloučení označuje situaci, kdy člověk, rodina, domácnost, společenství nebo celá subpopulace jsou vyloučeny z určitých sociálních vztahů a interakcí a z provozu sociálních institucí, které jsou přístupné většině společnosti. Pojem sociální vyloučení se začal používat v 80. a 90. letech v západoevropských zemích zejména proto, aby zastoupil výraz „chudoba“, který evokuje pouze nedostatek hmotných zdrojů, ale dostatečně nezohledňuje důležité kritérium kvality sociálních vztahů.

Sociální vyloučení je proces nebo stav, který určité jednotlivce, rodiny, popř. skupina či celá lokální společenství omezuje v přístupu ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém životě společnosti. Tento proces (stav) má mnoho příčin. Patří mezi ně chudoba, nízké příjmy, diskriminace, nízká míra vzdělanosti, zdevastované životní prostředí (tak typické pro slumy), často také etnická příslušnost. Prostřednictvím tohoto procesu jsou lidé odštěpeni na významnou periodu v životě od institucí a služeb, sociálních sítí a rozvojových příležitostí, které má k dispozici většina obyvatel ve společnosti. Sociální vyloučení lze také označit jako **sociální segregaci**. V jejím důsledku mají určití jednotlivci, rodiny, případně skupiny i celá lokální společenství (komunity) omezený přístup ke zdrojům, které jsou potřebné pro participaci na sociálním, ekonomickém i politickém životě společnosti. Typicky se sociální vyloučení projevuje nízkou kvalifikací, obtížemi při uplatnění na trhu práce, nízkými příjmy a **chudobou**, problematickou kvalitou bydlení, horším zdravotním stavem. (Navrátil a kol., 2003, str. 28)

Spolu s některými romskými odborníky Romové často uplatňují své právo na to, žít svůj život po svém. V naší společnosti není zvláštní „prostor“ pro prastarý způsob romského života nebo pro „svobodu“, které by se jim podle názorů některých Romů měla dostat. Převládající charakteristiky většiny Romů (omezená gramotnost a omezená znalost češtiny, zvyk utrácet peníze okamžitě, volný denní i noční režim, nedbalý postoj

k docházce jejich dětí do školy a k většině druhů systematického úsilí) je obvykle třeba považovat za nedostatky, které lze částečně vysvětlit specifickými aspekty romské tradice, ovšem jen stěží je lze považovat za skutečnou alternativu. (Říčan, 2003, str. 84)

2.4.3 Identita konfrontace

Identita konfrontace: „My, co jim ukážeme“, je jakýmsi stejně nebezpečným protipólem identity obětí. Jsou-li Romové vystavováni diskriminaci a rasismu, mají stejnou tendenci vůči Gadžům („oko za oko, zub za zub“). Majorita a Romové jako menšina jsou tak v neustálém sváru, konfliktu, popř. se u obou stran produkují násilné tendence, diskriminace a rasismus.

„Gadžové okolo nás jsou rasisti a jedinou smysluplnou odpovědí je stát se také rasisty.“
To je dnes obvyklý postoj některých Romů, který byl až donedávna šířen dokonce jejich státem a který je velice nebezpečný a plodí násilí. (Říčan, 2003, str. 84)

2.4.4 Identita skrytého sebeopovržení

Identita skrytého sebeopovržení: „Gadžové mají pravdu, jsme jen na obtíž“, je také velmi nebezpečná. Vede k tomu, že Romové si sami sebe neváží, popř. sebou dokonce opovrhují, což může vést k mnoha negativním jevům jak v oblasti vlastní identity, tak v chování vůči ostatním, jimiž mohou opovrhovat či odmítáním všeho romského, romství jako takového.

Sociální psychologové již dávno objevili tendenci opovrhovaných minorit (rasových, etnických, náboženských či jiných) převzít negativní obraz, který si o nich udělala majorita. Tak se vytváří jakýsi kolektivní komplex méněcennosti. Sebeopovržení spojené se sebenenávistí se snadno promítá z romského „my“ na „ostatní“ – s extrémně destruktivními následky. (Říčan, 2003, str. 85)

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části práce je zjistit na základě vlastního průzkumu vybrané pozitivní a negativní aspekty romské identity z pohledu romské menšiny. Z pozitivních aspektů romské identity bude zkoumána zejména deklarace romství, znalost romského jazyka, národní romské historie a kultury. Z negativních aspektů romské identity bude práce zaměřena především na identitu obětí, identitu izolacionismu, identitu konfrontace a identitu skrytého sebeopovržení.

Pokud se ukáže, že pozitivní aspekty romské identity jsou oslabeny a naopak negativní aspekty zvýrazněny, jak je popisováno v teoretické části dle Říčana (2003, str. 80 – 85), je nutné hledat cesty k řešení, jak pozitivní stránky romské identity posílit a negativní naopak oslabit. To je úlohou kapitoly s názvem Navrhovaná opatření.

3.2 Stanovení předpokladů

Předpoklady vycházejí z poznatků, které uváděl o pozitivních a negativních rysech romské identity zejména Říčan (2003, str. 79 – 85). Jednotlivé předpoklady budou ověřovány pomocí řízeného rozhovoru (viz otázky řízeného rozhovoru).

1. Lze předpokládat, že všechny ze zkoumaných pozitivních aspektů romské identity se ukazují u většiny respondentů jako výrazně oslabené (*nehlásí se k romské národnosti, neznají romský jazyk, neznají národní historii a kulturu*), a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)
2. Lze předpokládat, že všechny zkoumané negativní aspekty romské identity jsou u většiny respondentů výrazně posílené, a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18)
3. Lze předpokládat, že nejčtenější ze zkoumaných negativních aspektů romské identity se bude ukazovat „identita obětí“ (rasismus, diskriminace), a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18)

3.3 Metodika průzkumu

Výzkumnou metodou byl zvolen řízený rozhovor, což je tzv. explorativní metoda. Řízený rozhovor bývá také mnohdy označován jako interview. Při výzkumném šetření se jednalo o rozhovor individuální.

Matoušek (2003, str. 192) uvádí, že rozhovor slouží jako základní technika práce v pomáhajících profesích včetně různých forem sociální práce. Rozhovor má fázi přípravnou, během níž by se měl profesionál seznámit s potřebnými informacemi a naladit se na rozhovor. V další fázi je žádoucí dojednat s klientem kontrakt definující problém, na němž se bude pracovat, počet schůzek, délku, očekávaný výsledek, vedení záznamu a důvěrnost informací, jež klient profesionálovi sdělí. Vlastní rozhovor by se měl více opírat o otázky otevřené (žádající osvětlení kontextu) než uzavřené. Otázky sugestivní jsou nevhodné. Během rozhovoru by měl profesionál parafrázovat pocity svými slovy. Ve vhodný okamžik je žádoucí shrnout dosavadní obsah rozhovoru.

Ferjenčík (2000, str. 171) ještě dodává, že rozhovor představuje zprostředkovaný a vysoce interaktivní proces získávání dat. Interaktivnost znamená, že rozhovor je střetnutím tváří v tvář, výzkumník aktivně vstupuje do situace. Informace, které chce výzkumník získat rozhovorem jsou vždy zprostředkované. Tato zprostředkovanost je dána nejen specifickými záměry respondenta (z různých důvodů nepovíme vždy to, co si myslíme) ale i jazykovou obratností a strukturou a povahou jazyka. Tento typ rozhovoru z hlediska jeho cíle popisuje jako nástroj pro získávání informací a nazývá ho jako tzv. poznávací rozhovor, tzv. interview.

Řízený, neboli strukturovaný, rozhovor má svou psanou podobu, kterou je dotazník. Avšak s ohledem na cílovou skupinu respondentů, nemohla být dotazníková forma využita, jelikož by nebyla ve většině případů použitelná, a to například z toho důvodu, že vzdělání Romů není na příliš vysoké úrovni. Lidé z tohoto etnika mají často problémy při čtení a psaní. Vyplňování dotazníků by pro ně mohlo být zátěží a výsledky by nemusely být objektivní. Metoda řízeného rozhovoru umožňuje bezprostřední styk tazatele a tázaného, zajišťuje kontrolu nad pokládanými otázkami a dále jsou také zajištěny podmínky pro to, aby různí tazatelé kladli stejné otázky. Díky strukturovanému rozhovoru můžeme získat také vysokou míru kontroly nad odpověďmi tázaného a může dojít k lepšímu kvantitativnímu zpracování údajů než u

nestrukturovaného rozhovoru. U strukturovaného rozhovoru můžeme také zajistit vysoký stupeň přesnosti a opakovatelnosti.

Součástí řízeného rozhovoru je záznamový formulář, jehož podobu můžeme naléznout v Příloze č. 1. Ve formuláři se nacházejí předem dané otázky, které mají přesně stanovené pořadí i znění. Formulář je uzpůsoben snadnému písemnému zaznamenávání odpovědí.

Typy otázek, které byly použité v záznamovém formuláři, byly přímé, a to přímo cíleně zaměřené ke zjištění daných pozitivních a negativních aspektů romské identity. Jednalo se většinou o otázky uzavřené (respondent měl výběr alternativních odpovědí), popř. mohl u některých otázek svoji odpověď v případě potřeby doplnit, rozšířit, uvést důvod proč apod. – např. jiné....). Otázky uzavřené byly tedy v některých případech kombinované s otázkami otevřenými.

Převaha otázek uzavřených byla preferována z hlediska výhod, které poskytují. Respondent si jako odpověď může vybrat z předem předložených alternativ, což umožňuje snazší vyhodnocování výzkumného šetření a respondenta tolik otázky nezatěžují, jako je tomu u otevřeného typu otázek. Respondent nemusí formulovat na otázku sám odpověď - je ke své cestě za odpovědí „jemně“ veden a tolik ho dotazování pomocí řízeného rozhovoru nezatěžuje, a to ať už po stránce kognitivní nebo z časového hlediska. Nevýhodou je ovšem nedostatek prostoru pro vlastní vyjádření respondenta.

Při dotazování byla důsledně dodržována anonymita osobních údajů tak, aby byl respektován zákon na ochranu osobních údajů. Podmínkou, kterou považuji za samozřejmou, bylo nepoškodit řízeným rozhovorem a výzkumem respondenta.

Odpovědi z rozhovoru byly písemně zaznamenávány do záznamového archu (viz příloha č. 1), a to v průběhu celého rozhovoru. K zaznamenávání odpovědí do archu bylo nutné získat předem souhlas respondenta.

Rozhovor jsem jen zčásti prováděla za přítomnosti terénního pracovníka, většinu rozhovoru prováděli již pracovníci sami (viz dále), a to u respondenta v jeho domácím prostředí, aby byla zachována příznivá atmosféra a zároveň, aby byl i dostatek času na snímání rozhovoru.

Řízený rozhovor měl tyto tři hlavní části:

Úvodní část

Cílem této části řízeného rozhovoru bylo navodit příjemnou a ničím nerušenou atmosféru, která by klientovi terénních sociálních služeb umožnila co nejlépe poskytnout požadované informace (motivace klienta ke spolupráci), získat potřebnou důvěru respondenta, objasnit cíl, obsah a smysl výzkumu. Dotazovaní byli také v této části rozhovoru ubezpečeni o ochraně jejich osobních údajů a následně byli požádáni o souhlas s písemným záznamem jejich odpovědí.

Hlavní část

Tato část řízeného rozhovoru tazatele s tázaným již byla zaměřena na konkrétní problematiku bakalářské práce, tj. na zjištění pozitivních a negativních aspektů romské identity. Zjišťování aspektů romské identity probíhalo pomocí předem připravených otázek (viz Příloha č. 1). Odpovědi byly písemně zaznamenávány.

Závěrečná část

Součástí závěrečné části řízeného rozhovoru bylo poděkování respondentům za umožnění výzkumu a za jejich odpovědi na otázky, které jim byl pokládány a dále následovalo v této fázi jejich ubezpečení o ochraně osobních údajů, které byly sděleny. Respondentům byla nabídnuta i možnost seznámení se s výsledky výzkumu.

3.4 Průběh průzkumu

Průzkum probíhal v následujících fázích:

- **Fáze přípravná** (duben 2008 – září 2008): toto období průzkumu sloužilo k výběru vhodných odborných zdrojů, které se týkaly dané problematiky bakalářské práce, dále byly zdroje analyzovány a došlo k jejich zpracování - viz Teoretická část. Následně došlo k přípravě metodiky sběru dat, stanovení předpokladů, k tvorbě řízeného rozhovoru a záznamového formuláře, zvolení metody zpracování dat a výběru zkoumané skupiny respondentů.
- **Fáze realizační** (říjen 2008 - leden 2009): v této fázi probíhal předvýzkum, na základě jehož výsledků bylo provedeno vlastní průzkumné šetření. V rámci tohoto šetření došlo i k zácviku terénních pracovníků sociálních služeb pro práci s použitou metodou.

- **Fáze závěrečná** (únor 2009 – duben 2009): v tomto období se zpracovávala získaná data, která byla interpretována. Práce byla zkompletována.

Na průzkumu se velkou měrou podíleli pracovníci Liberecké romské sdružení, o.s. (*dále již jen LRS*, z jehož klientů byla vybrána skupina respondentů. Průzkumné šetření bylo součástí vlastní vědecko – výzkumné činnosti LRS, na které se občanské sdružení podílelo. Vzhledem k charakteru cílové skupiny respondentů a na základě zkušeností si nelze představit, že by mohlo být dané průzkumné šetření realizováno bez spolupráce s touto organizací. Nelze očekávat, že by byli respondenti za jiných okolností ochotni vypovídat a už vůbec ne na téma pro ně tak citlivé, jakým je romská identita.

Pozn.: Posláním LRS je aktivně se podílet na životě své komunity. Podpora nápadů, myšlenek a invencí z řad Romů, vede ke zlepšení sociálních a životních podmínek potřebných romských rodin. LRS vychází ze skutečnosti, že Romové jsou a již navždy zůstanou neoddělitelnou součástí střední Evropy, tedy i ČR. Základním nepříznivým faktorem ovlivňujícím postavení Romů ve státě je nerovnost sociální, vzdělanostní, kulturní a ekonomická, kterou chce organizace aktivitami vyrovnávat. Činnost LRS působí na romské občany v upevňování základních sociálních, kulturních a společenských návyků. Reaguje především na základní problémy v oblasti výchovy a vzdělávání, volného času, nezaměstnanosti, sociálně patologických jevů a občanské angažovanosti. Služby tohoto občanského sdružení se vyznačují vysokou úrovní kvality. Komplexnost poskytovaných služeb je považována za stěžejní faktor, pomocí něhož již řadu let dosahuje občanské sdružení výborných výsledků. (Bližší informace viz Příloha č. 2)

Kromě jiného se sdružení snaží svojí činností nejen posilovat a upevňovat pozitivní aspekty romské identity u samotných Romů, ale také vyvíjet aktivity k lepší informovanosti širší veřejnosti o romské kultuře a historii a přispívat tak k odbourávání předsudků, které ve svém důsledku vedou ke xenofobním postojům u majoritní společnosti.

Cílem LRS je také aktivní přispění do romského kulturního fondu a prezentace tradiční i moderní romské kultury jako prostředku k lepšímu přijetí romské menšiny majoritou. Cílem LRS není nic menšího než program národního obrození Romů se všemi jeho atributy a jejich plné zapojení do majoritní společnosti. (www.lrs.cz)

Součástí komplexnosti služeb je terénní sociální práce prováděná v sociálně vyloučených lokalitách v Libereckém kraji. (Blíže viz Příloha č. 2)

Průzkum probíhal prostřednictvím řízeného rozhovoru, který snímali celkem 4 terénní pracovníci této neziskové organizace. Pracovníci byli proškoleni v metodice sběru dat a jejich záznamu. Proškolení pracovníků probíhalo formou zácvičku s formuláři pro řízený rozhovor, které si pracovníci nejprve řádně pročteli a záznamový formulář si zkusili na základě rozhovoru cvičně ve dvojicích vzájemně vyplnit. Následovala diskuze ohledně struktury formuláře, zhodnocení jeho kladů a záporů. U zácvičky terénních pracovníků byl přítomen ředitel Libereckého romského sdružení Miroslav Kotlár, který má s průzkumnými šetřeními mnohaleté zkušenosti a který mi se zácvičkou velmi pomohl.

V den zácvičky jsem s terénní pracovnící Libereckého romského sdružení navštívila jednu ze sociálně vyloučených lokalit v Libereckém kraji, kde bydlí asi 30 romských rodin (a to v rámci předvýzkumu). Terénní pracovnice vybrala 4 respondenty, kteří jsou součástí klientely Libereckého romského sdružení. Důvodem mé přítomnosti byla případná eliminace všech nedostatků při řízeném rozhovoru, které mohl obsahovat formulář. Nedostatky se většinou odhalí právě až při kontaktu tazatele a tázaného. Otázky v řízeném rozhovoru však byly pro respondenty jasné a srozumitelné, a tak nebylo nutné záznamové archy ani otázky v nich obsažené nijak upravovat. V této fázi výzkumu pro mne bylo důležité i zjištění, že předpokládaný čas k dotazování respondentů odpovídal hrubému předpokladu (cca 30 min).

Při zaznamenávání dalších řízených rozhovorů jsem již nebyla přítomna, a to z toho důvodu, že klientela Libereckého romského sdružení to neumožňovala. Moje přítomnost při snímání řízeného rozhovoru se u všech čtyřech respondentů projevila jako silně nežádoucí. U dotazovaných Romů se projevila nervozita, možná i úzkost, nedůvěra až agresivita. Z důvodu, aby byl tedy průzkum objektivní, jsem se rozhodla další respondenty již nenavštěvovat. Tato skutečnost však nijak neomezila či neohrozila průběh průzkumu, jelikož pracovníci Libereckého sdružení pracovali se záznamovými formuláři velmi obratně. Často se podílejí na výzkumech a mají s nimi praktické zkušenosti (např. spolupráce s Akademií věd ČR v rámci jejich výzkumných šetření aj.).

Po tomto dnu, kdy probíhal předvýzkum, byly formuláře pro řízený rozhovor nakopírovány a předány zbylým třem pracovníkům.

Vyplněné formuláře mi byly vráceny cca během 20 dnů. S každým ze zúčastněných pracovníků následně proběhl rozhovor, kde byly zjištěné informace ještě upřesněny. Pracovníci Libereckého romského sdružení měli některé velmi důležité názory a reakce na odpovědi klientů.

3.5 Popis zkoumaného vzorku

Průzkum byl prováděn mezi klienty terénních pracovníků Libereckého romského sdružení, a to především u klientů, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách v Libereckém kraji. Jednalo se o Arnoltice, Chrastavu, Liberec a Jablonec nad Nisou.

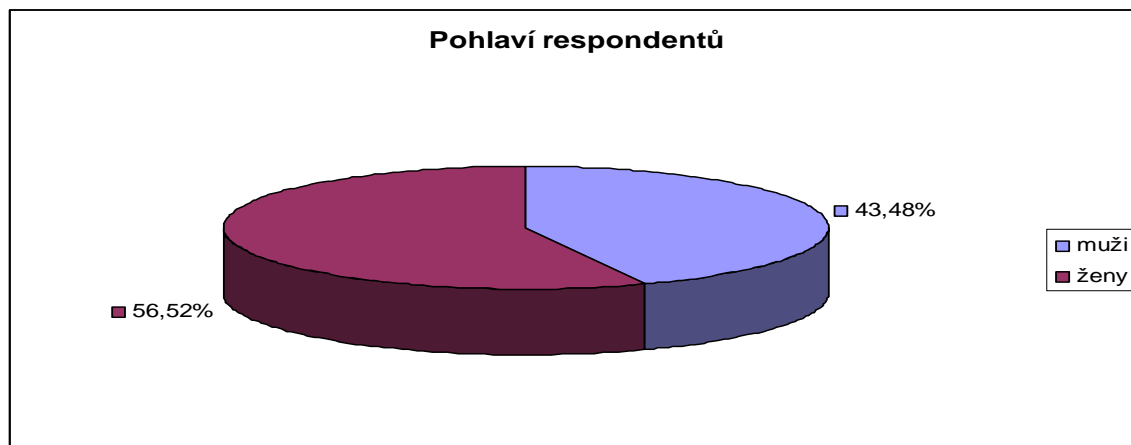
Respondenti byli vybráni náhodně dle lokalit, ve kterých se terénní pracovníci běžně pohybují a kam za svými klienty pravidelně docházejí (vždy se však jednalo o sociálně vyloučené lokality).

U zkoumaného vzorku se jednalo o Romy, pouze jeden z dotazovaných nebyl Romem (viz dále *kasuistika jedince neromského původu*).

Tab. č. 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost
muži	20	43,48%
ženy	26	56,52%
Celkem	46	100%

Graf. č. 1: Pohlaví respondentů

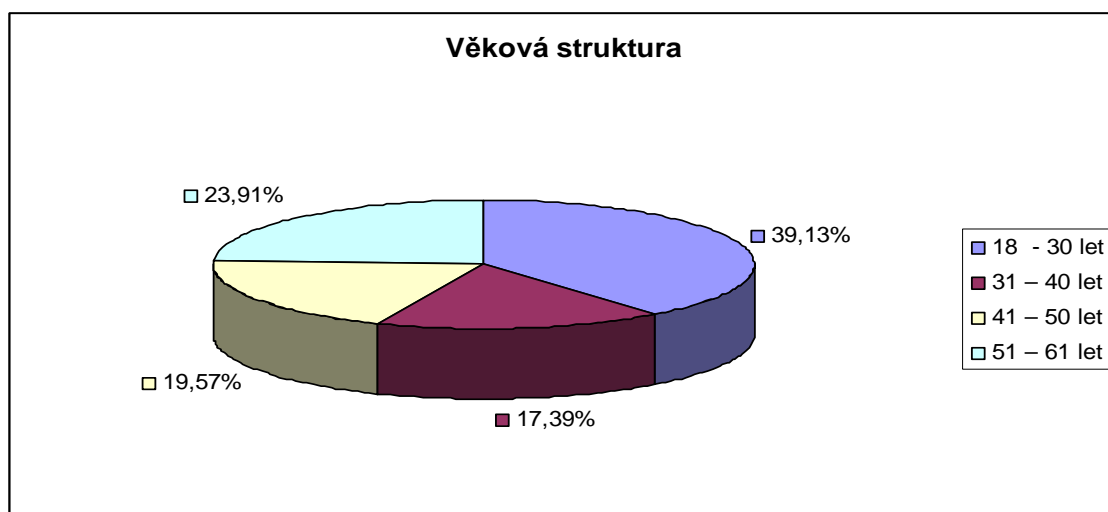
Pomocí řízeného rozhovoru bylo celkem dotazováno 46 respondentů, z toho bylo 20 mužů a 26 žen (viz tabulka č. 1 a graf č. 1). Ve zkoumaném vzorku se vyskytovalo o něco více žen než mužů, a to s celkovou četností výskytu 56,52%.

Dalších 25 oslovených respondentů odmítlo poskytnout odpovědi na otázky v rozhovoru.

Tab. č. 2: Věková struktura respondentů

Věková struktura	Absolutní četnost (relativní četnost) – celkem	Absolutní četnost (relativní četnost) – muži	Absolutní četnost (relativní četnost) – ženy
18 - 30 let	18 (39,13%)	7 (35%)	11 (42,31%)
31 – 40 let	8 (17,39%)	5 (25%)	3 (11,54%)
41 – 50 let	9 (19,57%)	4 (20%)	5 (19,23%)
51 – 61 let	11 (23,91%)	4 (20%)	7 (26,92%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 2: Věková struktura respondentů

Jak ukazuje tabulka č. 2 a graf č. 2, věkové rozpětí respondentů bylo od 18 let – 61 let. Nejmladšímu respondentovi z celkového zkoumaného vzorku bylo 18 let a nejstaršímu pak 61 let. Průměrný věk mužů a žen byl celkem 38 let.

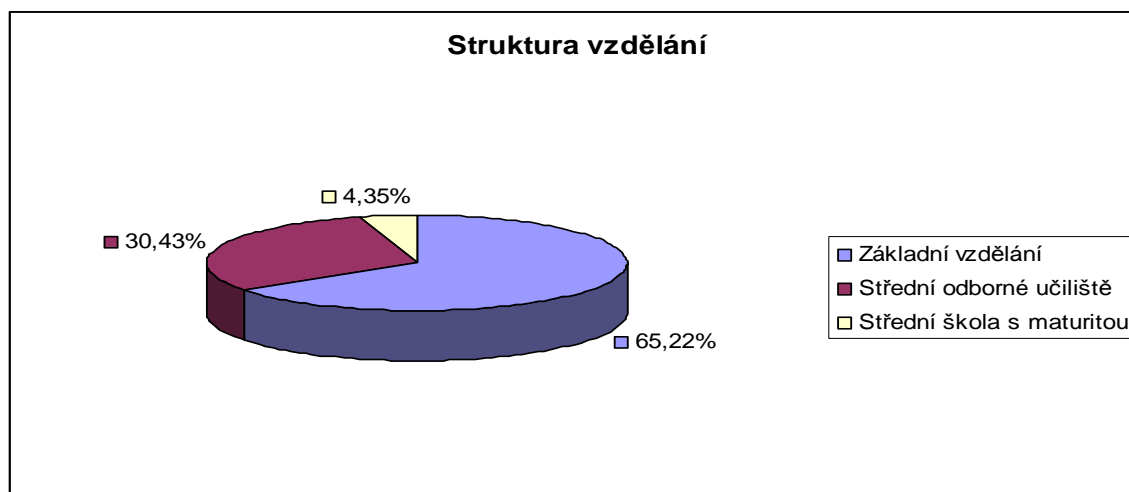
Věkové rozpětí u mužů bylo od 20 let – 60 let. Průměrný věk mužů byl celkem 38 let. Nejmladšímu dotazovanému respondentovi bylo 20 let a nejstaršímu pak 60 let.

Věkové rozpětí bylo u dotazovaných žen od 18 let – 61 let. Průměrný věk žen byl také cca 38 let. Nejmladší respondentce bylo 18 let a nejstarší pak 61 let.

Tab. č. 3: Struktura vzdělání

Druh vzdělání	Absolutní četnost (relativní četnost) – celkem	Absolutní četnost (relativní četnost) – muži	Absolutní četnost (relativní četnost) – ženy
Základní vzdělání	30 (65,22%)	9 (45%)	21 (80,77%)
Střední odborné učiliště	14 (30,43%)	10 (50%)	4 (15,38%)
Střední škola s maturitou	2 (4,35%)	1 (5%)	1 (3,85%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 3: Struktura vzdělání

U celkového počtu respondentů ve struktuře vzdělání, dle tabulky č. 3 a grafu č. 3, převažovalo nejčastěji vzdělání základní, a to v četnosti výskytu 65,22%, druhá nejčastější četnost výskytu u zkoumaného vzorku byla u středních odborných učilišť a nejmenší četnost výskytu u dotazovaných ve struktuře vzdělání byla střední škola s maturitou (4,35%).

Nejčastějším vzděláním u mužů bylo střední odborné učiliště (50%), na druhém místě bylo základní vzdělání a nejmenší četnost výskytu u dotazovaných mužů ve struktuře vzdělání byla střední škola s maturitou (pouze 5% ze zkoumaného vzorku mužů).

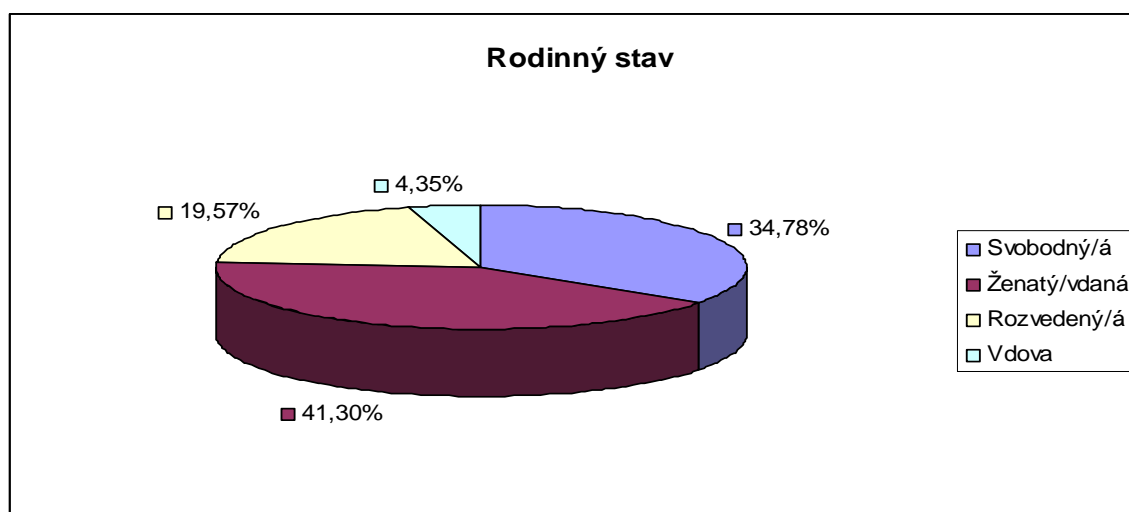
U žen bylo nejčastějším vzděláním základní vzdělání, čemuž tak bylo u 80,77% dotazovaných respondentek, druhá nejčastější četnost výskytu u zkoumaného vzorku žen byla střední odborná učiliště a nejmenší četnost výskytu u dotazovaných

respondentek ve struktuře vzdělání byla střední škola s maturitou (pouze jedna z dotazovaných).

Tab. č. 4: Rodinný stav

Rodinný stav	Absolutní četnost (relativní četnost) – celkem	Absolutní četnost (relativní četnost) – muži	Absolutní četnost (relativní četnost) – ženy
Svobodný/á	16 (34,78%)	4 (20%)	12 (46,16%)
Ženatý/vdaná	19 (41,30%)	12 (60%)	7 (26,92%)
Rozvedený/á	9 (19,57%)	4 (20%)	5 (19,23%)
Vdova	2 (4,35%)	0 (0%)	2 (7,69%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 4 : Rodinný stav

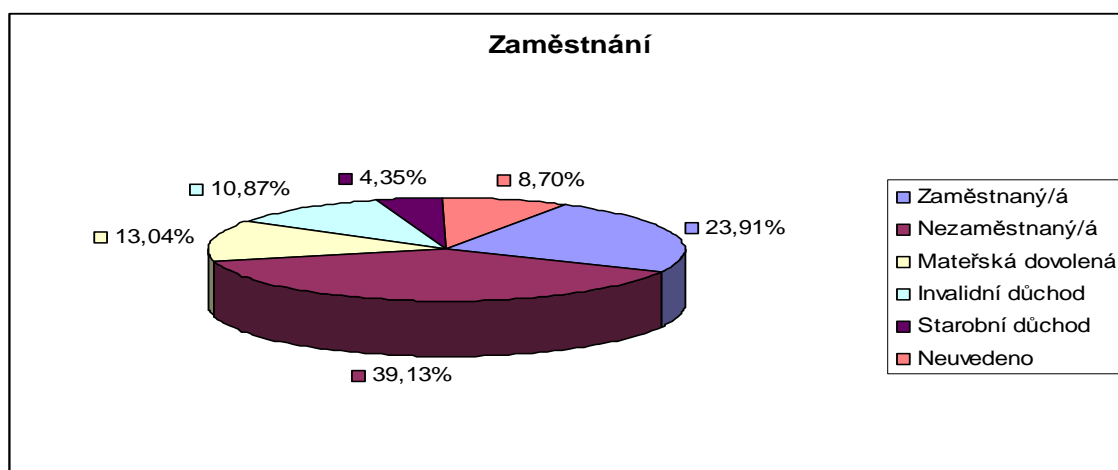
Tabulka č. 4 a graf. č. 4 nám ukazují, že největší počet procent ze zkoumaného vzorku byli ženatí muži a vdané ženy (41,30%), dále pak svobodní a rozvedení. Nejmenší četnost výskytu byla u vdov (4,35%).

Nejvíce respondentů (mužů) bylo ženatých (60%). Poměr výskytu svobodných a rozvedených mužů byl stejný (20%).

Mezi ženami bylo nejčastěji uváděno, že jsou svobodné, a to v četnosti 46,16%, druhým nejčastěji uváděným stavem žen bylo, že jsou vdané, poté následovaly rozvedené ženy a nejmenší výskyt u žen byl počet vdov (7,69%).

Tab. č. 5: Zaměstnání

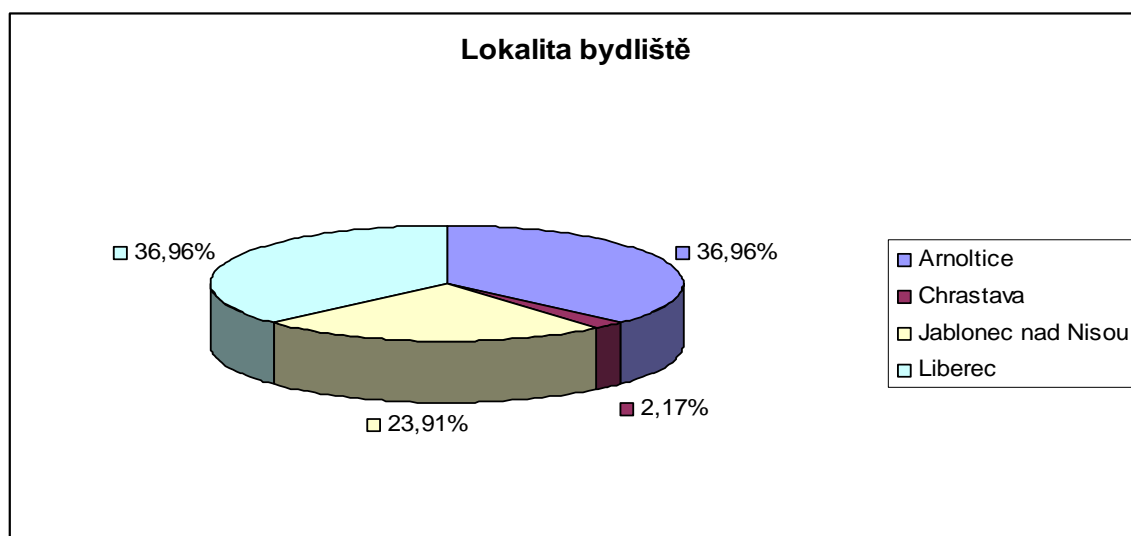
Zaměstnání	Absolutní četnost	Relativní četnost
Zaměstnaný/á	11	23,91%
Nezaměstnaný/á	18	39,13%
Mateřská dovolená	6	13,04%
Invalidní důchod	5	10,87%
Starobní důchod	2	4,35%
Neuvedeno	4	8,70%
Celkem	46	100%

Graf. č. 5: Zaměstnání

Z tabulky č. 5 a grafu č. 5 můžeme zjistit, že nejvíce respondentů je nezaměstnaných, a to 39,13%. Zaměstnání mělo v době výzkumu 23,91% dotazovaných, mezi druhy zaměstnáními se například vyskytoval pracovník v sociálních službách, obsluha v občerstvení, pekařka, dělnice, osoby samostatně výdělečně činné, automechanik, účetní a další. Dále se ve zkoumaném vzorku vyskytovaly ženy na mateřské dovolené, a to v četnosti 13,04%. Invalidní důchod pobíralo 10,87% z respondentů (jednalo se pouze o muže) a starobní důchod 4,35% (pouze 2 ženy). Své zaměstnání neuvedlo 8,70% z dotazovaných, u nichž lze ovšem dle rozhovoru s terénními pracovníky předpokládat, že vykonávají „práci na černo“ v dělnických profesích, a proto nechtěli tento údaj uvést.

Tab. č. 6: Lokalita bydliště

Lokalita bydliště	Absolutní četnost (relativní četnost) – celkem	Absolutní četnost (relativní četnost) – muži	Absolutní četnost (relativní četnost) – ženy
Arnoltice	17 (36,96%)	7 (35%)	10 (38,47%)
Chrastava	1 (2,17%)	0 (0%)	1 (3,85%)
Jablonec nad Nisou	11 (23,91%)	7 (35%)	4 (15,38%)
Liberec	17 (36,96%)	6 (30%)	11 (42,30%)
Celkem	46 (100%)	26 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 6: Lokalita bydliště

Jak uvádí tabulka č. 6 a graf. č. 6 nejčastějším bydlištěm všech respondentů byly Arnoltice a Liberec (u obou lokalit stejná četnost výskytu – 36,96%), dále bylo 23,91% dotazovaných z Jablonce nad Nisou a jeden z respondentů byl z Chrastavy.

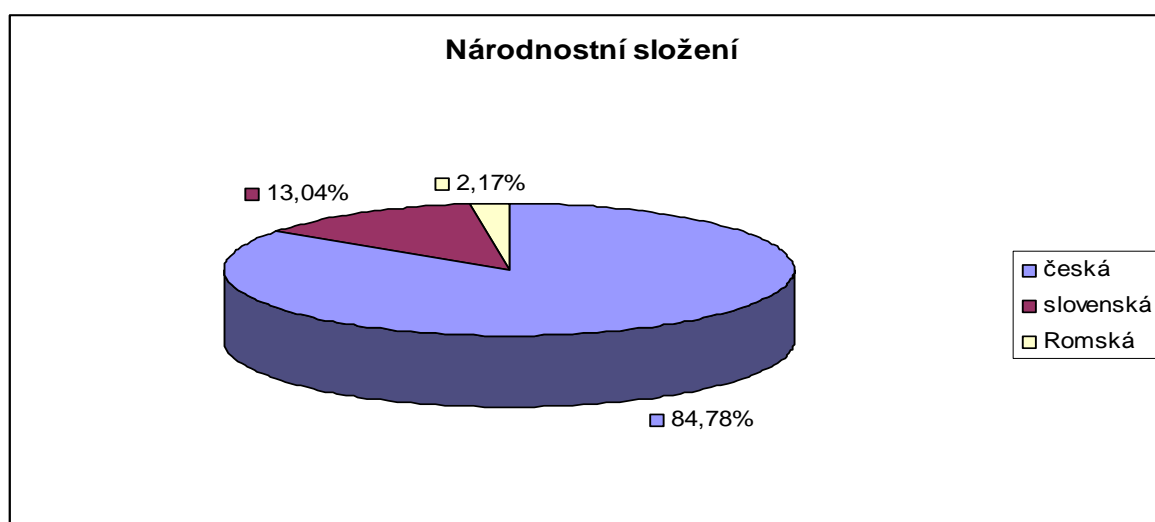
Dotazovaní muži se vyskytovali v zastoupení 35% z Arnoltic a z Jablonce nad Nisou, nejmenší zastoupení v lokalitách bydliště měl u dotazovaných mužů Liberec (30%).

V lokalitách bydliště byl nejčastější výskyt u žen v Liberci (se zastoupením 42,30%). Další nejčastěji uváděnou lokalitou byly Arnoltice (38,47%). Třetí lokalitou výskytu u žen byl Jablonec nad Nisou. Nejméně z respondentek bylo dotazovaných v Chrastavě, a to pouze jedna žena.

Tab. č. 7: Národnostní složení

Národnost	Absolutní četnost (relativní četnost) – celkem	Absolutní četnost (relativní četnost) – muži	Absolutní četnost (relativní četnost) – ženy
česká	39 (84,78%)	16 (80%)	23 (88,46%)
slovenská	6 (13,04%)	3 (15%)	3 (11,54%)
romská	1 (2,17%)	1 (5%)	0 (0,00%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 7: Národnostní složení

Nejčastěji uváděnou národností, dle tabulky č. 7 a grafu č. 7, byla národnost česká, a to v zastoupení 84,78%. Další často uváděnou národností byla národnost slovenská (13,04%) a pouze jeden z dotazovaných uvedl svou národnost jako romskou.

Tabulka č. 7 a graf č. 7 poukazuje dále na fakt, že nejčastěji bylo mezi dotazovanými muži uváděno, že jejich národnost je česká (80% zastoupení), poté 15% respondentů uvedlo, že jejich národnost je slovenská. Pouze jeden muž uvedl svou národnost jako romskou.

Ženy uváděly pouze dvě národnosti, a tou byla v 88,46% národnost česká a národnost slovenská, která byla uvedena v četnosti 11,54%.

Dotazovaní respondenti tedy v této otázce neuváděli svou národnost jako romskou, nýbrž nejčastěji jako českou. Domnívám se, že tento výsledek může být způsoben např. tím, že respondenti nedostali u této otázky na výběr žádnou z možností. Pokud bychom

se ptali tím způsobem, že by dotazovanému dali na výběr z národností – jako např. slovenská, česká nebo romská, k romské národnosti by se přihlásilo více z dotazovaných respondentů.

Myslím si, že je tento výsledek způsoben tím, že respondenti nerozlišovali, že hlásit se k romství znamená totéž jako uvést svoji národnost, což mi potvrdili i pracovníci v terénních službách. K tomu se přidal také fakt, že uvádění národnosti je součástí různých formulářů, ať již to je v rámci žádosti o sociální dávky, půjčky aj. a uvést jinou národnost než českou nebo slovenskou by znamenalo dle jejich zkušeností výraznou komplikaci situace. Dle mého názoru může být tento výsledek v neposlední řadě zapříčiněn tím, že respondenti nerozlišovali, že hlásit se k romství znamená totéž jako uvést svoji národnost. Zajímavé je, že v další části rozhovoru (viz otázka č. 4) na otázku, zda by se hlásili k romské národnosti, jsou výsledky zcela odlišné, než jak tomu bylo u této vstupní otázky, která byla součástí tzv. tvrdých dat o respondentovi.

3.6 Výsledky řízeného rozhovoru a jejich interpretace

Údaje získané pomocí řízeného rozhovoru jsou zpracovány do tabulek a grafů. Ke každé tabulce a grafu je uvedena interpretace výsledků. Tabulky obsahují možnosti odpovědí, absolutní a relativní četnosti odpovědí, a to jednak pro celý výběrový vzorek, tak pro ženy a muže zvlášť. Rozdělení výsledků podle pohlaví se jeví jako užitečné, i když se nepředpokládaly velké rozdíly v odpovědích z hlediska pohlaví. Ke každé tabulce je vytvořen graf, avšak pouze pro odpovědi celého výběrového vzorku.

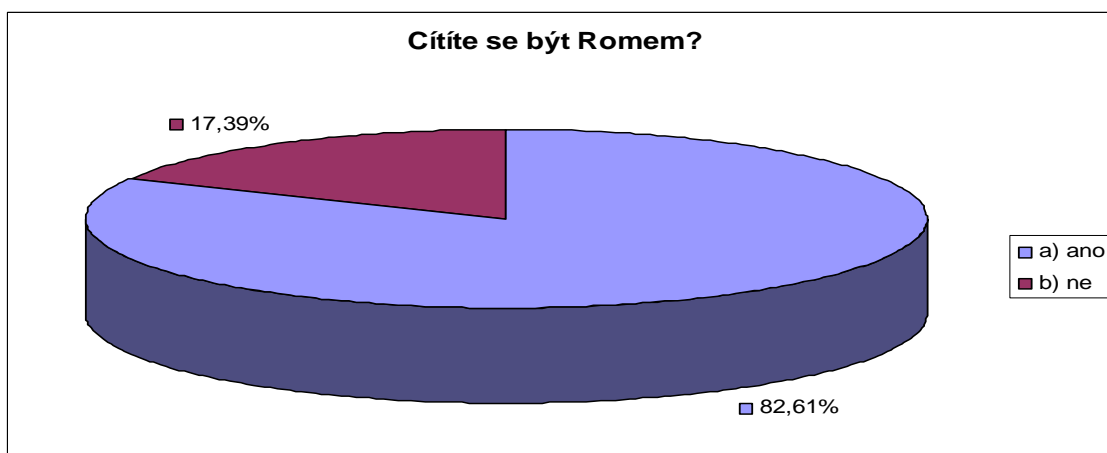
Vyhodnocení je rozděleno do dvou částí. V první části jsou vyhodnocené pozitivní aspekty romské identity a v druhé části negativní aspekty romské identity.

1. Výsledky u zkoumaných pozitivních aspektů romské identity

Tab. č. 8: Cítíte se být Romem?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost - celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano	38 (82,61%)	17 (85%)	21 (80,77%)
b) ne	8 (17,39%)	3 (15%)	5 (19,23%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 8: Cítíte se být Romem?

Jak uvádí tabulka č. 8 a graf č. 8, většina z dotazovaných respondentů odpověděla na otázku pozitivně, a to v 82,61%. Pouze 17,39% z celkově dotazovaných odpovědělo negativně, tzn. že se necítí být Romem.

Tabulka č. 8 a graf č. 8 dále potvrzují předchozí zjištění z celkového pohledu na tuto otázku, že většina z dotazovaných mužů se cítí být Romem. U mužské populace se pouze 15% z celkově dotazovaných mužů necítila být Romem, což je menší četnost výskytu, než jak tomu bylo u žen. Jejich cítění romské identity je tedy v procentuálním vyjádření o trochu vyšší, než jak je tomu u žen.

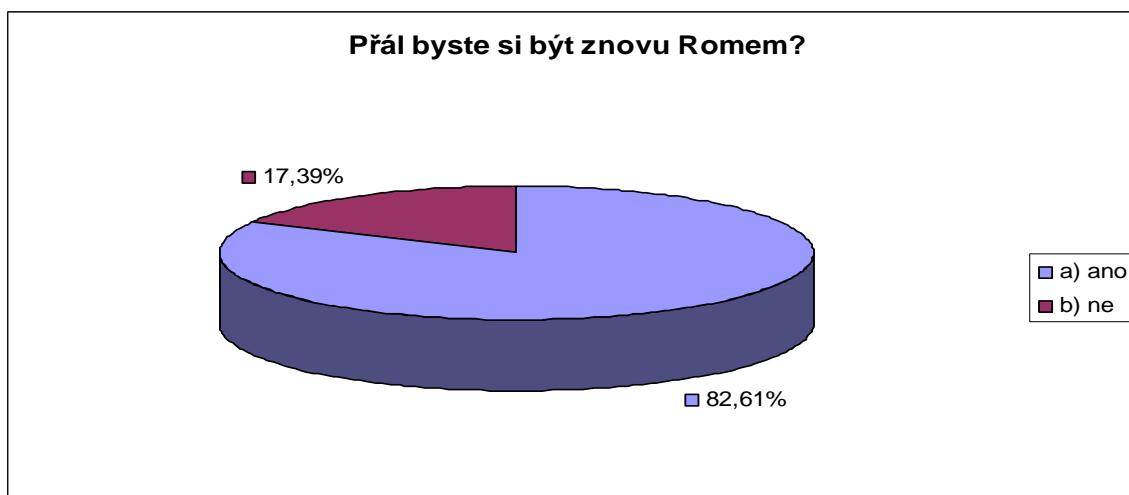
Pouze 19, 23% žen se necítilo být Romkami, což je v procentuálním vyjádření o trochu více než u romské mužské populace, kde se Romem necítilo být jen 15% z celkově dvaceti dotazovaných mužů. Domnívám se, že cítění romské identity je u žen o trochu více potlačeno, než jak je tomu u mužského vzorku respondentů. Jedná se však o malý výzkumný vzorek a tento výsledek nelze generalizovat.

Jestliže se respondent necítí být Romem, lze se domnívat, že to může být způsobeno např. obavou z diskriminace, a tím popírání své vlastní identity, což může fungovat jako určitý druh obranného mechanismu. Dalším z důvodů může být to, že některý z respondentů nemusí žít ve společnosti Romů a cítí se být spíše Gádžem – podřizuje se kultuře majority, přijímá její tradice, zvyky, normy, hodnoty apod. Tento bod by si, dle mého názoru, zasloužil podrobnější analýzu v nějakém podobném výzkumu.

Tab. č. 9: Přál byste si být znovu Romem?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano	38 (82,61%)	16 (80%)	22 (84,62%)
b) ne	8 (17,39%)	4 (20%)	4 (15,38%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 9: Přál byste si být znovu Romem?

Z tabulky č. 9 a grafu č. 9 vyplývá, že celkově dotázaní respondenti by si přáli znovu se narodit jako Rom. Pouze 17,39% z dotázaných by znovu být Romem nechtěla.

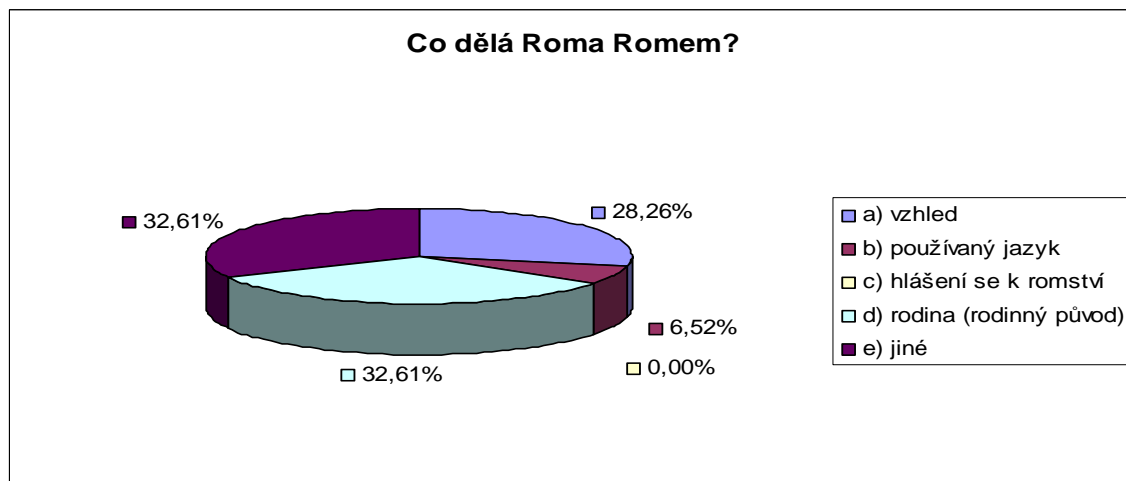
Pouze 20% z dotazovaných respondentů – mužů, by se znovu nechtělo stát Romem, zbytek z dotazovaných respondentů, tzn. 80%, by si znovu přálo být Romem. Jejich pozitivní cítění k tomuto tématu je opět silnější než u ženské populace dotazovaných.

Osobně se domnívám a terénní pracovníci to dokonce přímo zdůrazňovali, že výsledky mohlo ovlivnit to, že respondenti bydlí ve většině případů pohromadě s mnoha dalšími romskými rodinami, kde se kulturní prvky stále udržují (společný zpěv romských písní, řeč aj.)

Většina z dotazovaných žen by si přála narodit se znovu jako Rom (84,62%), avšak opět v menším procentuálním vyjádření, než jak tomu bylo u mužů.

Tab. č. 10: Co dělá Roma Romem?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost - celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) vzhled	13 (28,26%)	5 (25%)	8 (30,77%)
b) používaný jazyk	3 (6,52%)	1 (5%)	2 (7,69%)
c) hlášení se k romství	0 (0,00%)	0 (0%)	0 (0,00%)
d) rodina (rodinný původ)	15 (32,61%)	6 (30%)	9 (34,62%)
e) jiné	15 (32,61%)	8 (40%)	7 (26,92%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 10: Co dělá Roma Romem?

Dle tabulky č. 10 a grafu č. 10 na otázku, co dělá Roma Romem, odpovědělo nejvíce z dotázaných respondentů, že se jedná o rodinu (rodinný původ), a to v četnosti 32,61% a dále také byla velmi častá odpověď jiné (stejně procentuální vyjádření, tedy: 32,61%), kde respondenti především uváděli, že se jedná o chování, mentalitu, nebo naopak chtěli zahrnout všechny alternativy odpovědí – tzn. že se jedná jak o vzhled, používaný jazyk, hlášení se k romství, tak v neposlední řadě o rodinu.

Vzhled není pro dotazované respondenty důležitý natolik, jak by se dalo očekávat. Před dotazováním jsem se domnívala, že vzhled – resp. antropologické rysy jedince, budou dotazovaní uvádět nejčastěji, avšak toto kritérium, jak můžeme vidět z grafu a tabulky, skončilo až na třetím místě v žebříčku vyhodnocovaných faktorů – tzn. co tedy vlastně dělá Roma Romem.

Nikdo z dotazovaných neodpověděl, že Roma dělá Romem jeho hlášení se k romství. Není tedy dle dotazovaných nutné, aby se Rom hlásil ke svému etniku a přesto je Romem, a to díky faktorům, které dotazovaní nejčastěji volili (vzhled, používaný jazyk, rodina, mentalita apod.).

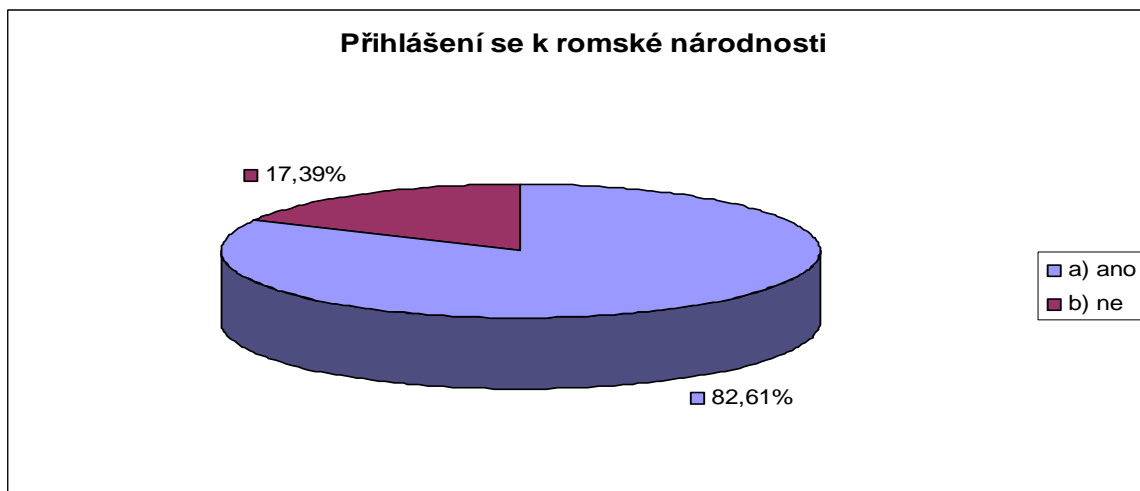
Pro hodnocení otázky „Co myslíte, že především dělá Roma Romem?“ nejvíce mužů odpovídalo na tuto otázku tak, že zvolili možnost odpovědi „jiné“ (40% z dotázaných mužů), než které byly nabízeny v alternativách odpovědí. U této možnosti odpovědi uváděli jako „jiné“ především chování a romskou mentalitu. Na druhé místo se u dotazovaných mužů dostává rodina, resp. rodinný původ. Vzhled, resp. antropologické rysy, nejsou opět pro dotazované muže důležité. Domnívám se, že to je způsobeno výkladem romství – romský jazyk na to má speciální slovo „Romipen“, které se nedá jednoslovně přeložit, jedná se o souhrn různých vlastností, které dohromady znamenají „být Romem“. Tato skutečnost mi byla potvrzena i pracovníky v terénních sociálních službách.

Ženy nejvíce z nabízených alternativ upřednostňovaly rodinu (rodinný původ), a to v četnosti 34,62%, dále považovaly za důležitý projev Roma jeho vzhled (v celkovém počtu 30,77%). Z dotazovaných žen vybralo alternativu odpovědi jiné 26,92%, mezi níž řadily - stejně jako muži – chování, mentalitu jedince, a dále také tradice, zvyky apod.

Tab. č. 11: Přihlášení se k romské národnosti

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost - celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano	38 (82,61%)	16 (80%)	22 (84,62%)
b) ne	8 (17,39%)	4 (20%)	4 (15,38%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 11: Přihlášení se k romské národnosti

Tabulka č. 11 a graf č. 11 ukazují, že velké množství dotazovaných respondentů - 82,61% by se k romské národnosti přihlásilo, a to například při sčítání lidí, při ucházení se o zaměstnání. Pouze 17,39% respondentů by se k romské národnosti nepřihlásilo. Jako důvod velmi často uváděli strach ze zneužití osobních dat a obavu z diskriminace.

Muži by se k romské národnosti přihlásili v 80%. Pouze 4% z dotázaných mužů by se ke své romské národnosti nepřihlásili, a to především z obavy, že by mohl být porušen zákon o ochraně osobních dat. Dalšími důvody, proč by se nepřihlásili k romské národnosti jsou obavy z diskriminace např. právě při ucházení se o zaměstnání.

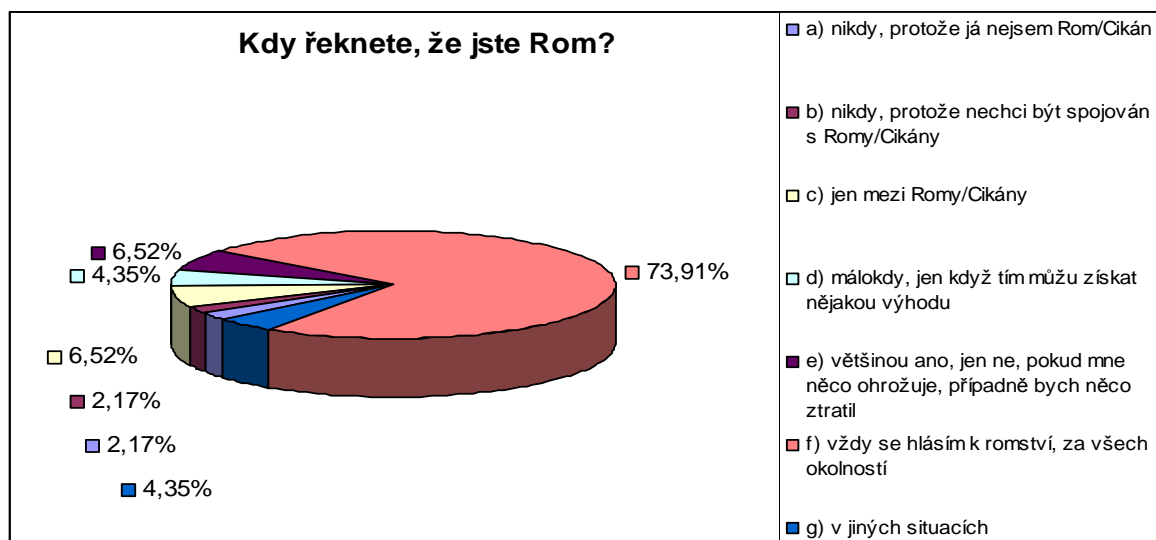
Ženy by se k romské národnosti převážně přihlásily, a to ve větším procentuálním vyjádření než muži (84,62%). Jen 15,38% dotazovaných žen by se k romské národnosti nepřihlásilo, a to opět ze strachu před diskriminací – především při ucházení se o zaměstnání. Obavu ze zneužití osobních dat nevyjádřila žádná z dotazovaných žen.

Domnívám se, že obava z diskriminace a obava před zneužitím osobních dat je jedním z hlavních důvodů daných výsledků.

Tab. č. 12: Kdy o sobě řeknete, že jste Rom?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost - celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) nikdy, protože já nejsem Rom/Cikán	1 (2,17%)	0 (0%)	1 (3,85%)
b) nikdy, protože nechci být spojován s Romy/Cikány	1 (2,17%)	1 (5%)	0 (0,00%)
c) jen mezi Romy/Cikány	3 (6,52%)	2 (10%)	1 (3,85%)
d) málokdy, jen když tím můžu získat nějakou výhodu	2 (4,35%)	1 (5%)	1 (3,85%)
e) většinou ano, jen ne, pokud mne něco ohrožuje, případně bych něco ztratil	3 (6,52%)	2 (10%)	1 (3,85%)
f) vždy se hlásím k romství, za všech okolností	34 (73,91%)	14 (70%)	20 (76,92%)
g) v jiných situacích	2 (4,35%)	0 (0%)	2 (7,69%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 12: Kdy o sobě řeknete, že jste Rom?

Dle tabulky č. 12 a grafu č. 12 o sobě respondenti říkají, že jsou Romem ve většině případů. Většina z dotazovaných respondentů vybrala možnost odpovědi, že se k romství hlásí za všech okolností, a to v 73,91%. Toto nám může potvrdit zjištění z předchozí otázky, a to zdali se dotazovaní přihlásí k romské národnosti (např. při ucházení se o zaměstnání, při sčítání lidu apod.). Avšak zajímavé je, že ve vstupním údaji, kde se zjišťovala národnost respondentů, pouze jeden odpověděl, že má

národnost romskou. Domnívám se, že je to způsobeno opět tím, že mnozí z dotazovaných respondentů mají obavu z diskriminace. Jen v 2,17% (tj. pouze jeden člověk ze 46 dotazovaných) se objevila odpověď, že o sobě nikdy neřekne, že je Rom, protože s nimi nechce být spojován.

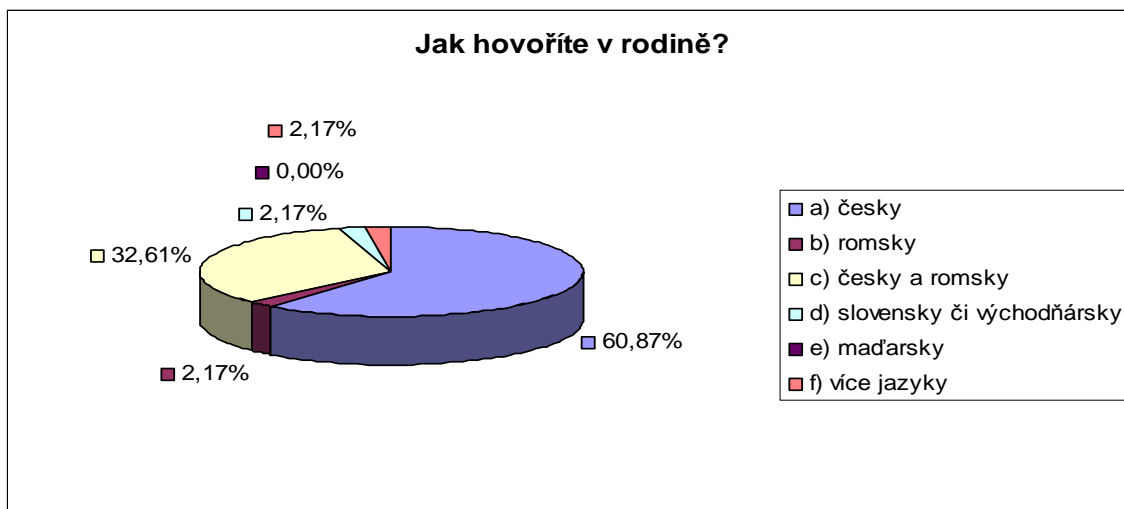
70% z dotazovaných mužů o sobě vždy řekne, že je Rom – vždy se přihlásí k romství, a to za všech okolností. Pouze v 5% případů – tzn. jeden z dvaceti dotazovaných respondentů, o sobě nikdy neřekne, že je Rom, a to proto, že nechce být spojován s Romy. Jeden z respondentů (z celkového počtu 20 respondentů) vybral možnost, že jen málokdy o sobě řekne, že je Romem, a to jen v případě, že tím může získat nějakou výhodu. Tato odpověď byla zvolena respondentem neromského původu (viz kasuistika), který žije s Romkou.

Nejvíce z dotazovaných žen vybralo za svou odpověď možnost, že o sobě řeknou, že jsou Romkami vždy, za všech okolností (76,92%). Zde se setkáváme opět s velmi podobným výsledkem jako u mužů. Toto zjištění nám potvrzuje výsledky u celého zkoumaného vzorku. Další alternativy odpovědí byly vybrány vždy maximálně u dvou dotazovaných žen z celkového počtu žen.

Tab. č. 13: Jakým jazykem hovoříte v rodině?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost - muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) česky	28 (60,87%)	12 (60%)	16 (61,54%)
b) romsky	1 (2,17%)	0 (0%)	1 (3,85%)
c) česky a romsky	15 (32,61%)	6 (30%)	9 (34,62%)
d) slovensky či východňársky	1 (2,17%)	1 (5%)	0 (0,00%)
e) maďarsky	0 (0,00%)	0 (0%)	0 (0,00%)
f) více jazyky - jakými	1 (2,17%)	1 (5%)	0 (0,00%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 13: Jakým jazykem hovoříte v rodině?

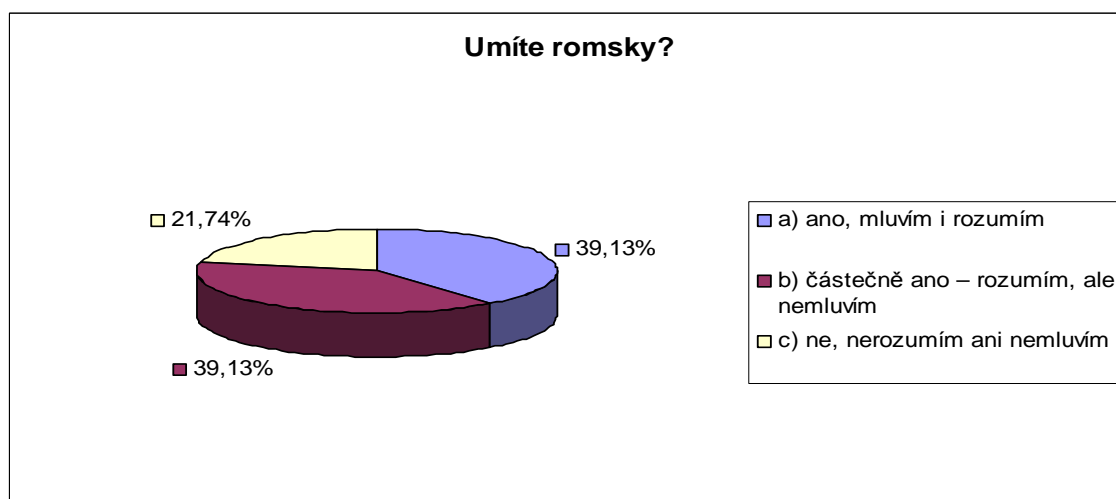
Na otázku (viz tabulka č. 13 a graf č. 13), jakým jazykem dotazovaní respondenti převážně v rodině hovoří (a to i tehdy, jestliže mluví nebo/a rozumí romsky) bylo nejčastěji odpovídáno, že mluví česky (60,87% z dotazovaných respondentů). Lze však předpokládat, že jde spíše o romský etnoлект češtiny. Mnoho z dotazovaných respondentů však uvedlo, že doma mluví i romsky, tzn. možnost odpovědi česky a romsky (32,61%). Myslím si, že velmi zajímavým zjištěním je to, že romsky mluví v rodině pouze jeden z dotazovaných. V možnosti odpovědi – více jazyků, kde je respondent vyjmenoval, byly uvedeny tyto jazyky: maďarsky, olašsky, romsky a česky.

Dotazovaní respondenti – muži - mluví převážně v rodině česky, a to v četnosti 60%. Mnoho z dotazovaných mužů mluví však doma (kromě češtiny) i romsky. Tato možnost odpovědi měla u mužů celkové zastoupení 30%. Jeden z dotazovaných respondentů uvedl právě již výše zmiňovanou odpověď – více jazyky.

Ženy mluví nejčastěji v rodině česky, a to v 61,54%. Dalšími používanými jazyky (kromě češtiny) je i romština - u 34,62% dotazovaných žen. Jedna Romka z celkového počtu dotazovaných žen mluví doma pouze romsky. Jinými jazyky dotazované ženy v rodině nehovořily.

Tab. č. 14: Umíte romsky?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost - muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, mluvím i rozumím	18 (39,13%)	9 (45%)	9 (34,62%)
b) částečně ano – rozumím, ale nemluvím	18 (39,13%)	9 (45%)	9 (34,62%)
c) ne, nerozumím ani nemluvím	10 (21,74%)	2 (10%)	8 (30,77%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 14: Umíte romsky?

Tabulka č. 14 a graf č. 14 uvádějí, že 39,13% z celkového počtu dotazovaných respondentů 46% hovoří i rozumí romštině. Toto zjištění bylo pracovníky v terénních sociálních službách, kteří výzkumné šetření prováděli, ještě dále ověřováno, a to způsobem, že každému z dotazovaných, kdo odpověděl, že rozumí i mluví romsky, dali za úkol přeložit větu z romštiny do češtiny a dále větu z češtiny do romštiny (viz záznamový arch pro řízený rozhovor). Tím byla zajištěna alespoň rámcově zpětná vazba o tom, zda je odpověď pravdivá. U respondentů, kteří odpověděli, že částečně romsky umí – rozumí, ale nemluví – mu dali pracovníci v terénních sociálních službách na přeložení větu z romštiny do češtiny. Jednalo se o 39,13% z celkového počtu dotazovaných respondentů. 21,74% dotazovaných romsky neumělo, tzn. že romštině nerozuměli, ani romsky nemluvili.

Romské větě rozumělo a z češtiny do romštiny větu přeložilo 45% z dotazovaných mužů. Částečně romsky umělo také 45% z respondentů – mužů. Pouze dva Romové

romsky neuměli, což je lepší výsledek, než jak tomu bylo u dotazovaných žen.

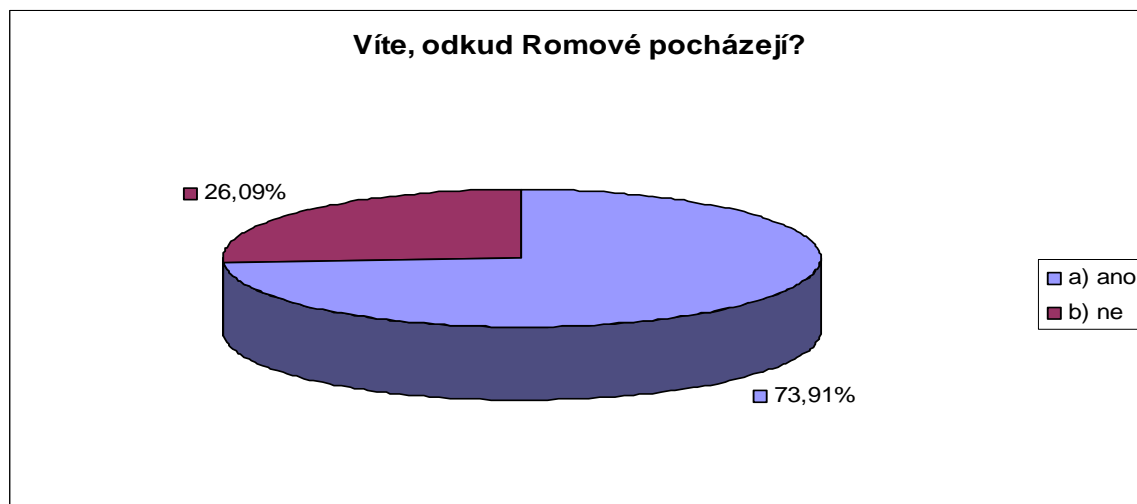
Romsky vůbec neumělo 30,77% žen, částečně rozuměl a mluvil i rozuměl stejný počet žen (34,62%). Z tohoto zjištění vyplývá, že romštinu ovládají o něco lépe muži než ženy.

Domnívám se, že tento výsledek výzkumu je velmi pozitivní a překvapivý. Nepředpokládala jsem, že by romsky rozumělo, popř. i mluvilo, takové množství z dotazovaných respondentů. Je to důkazem toho, že tento důležitý aspekt romské identity není oslabený.

Tab. č. 15: Víte, odkud Romové pocházejí?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost - muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano	34 (73,91%)	17 (85%)	17 (65,38%)
b) ne	12 (26,09%)	3 (15%)	9 (34,62%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 15: Víte, odkud Romové pocházejí?

Jak uvádí tabulka č. 15 a graf č. 15, na otázku, zdali dotazovaní vědí, odkud Romové původně pocházejí (s uvedením správné odpovědi, že se jednalo o Indii), znalo správnou odpověď 73,91% dotazovaných, což je velmi překvapivý pozitivní výsledek. Na tuto otázku neznalo odpověď pouze 26,09% z celkově dotazovaných respondentů.

U celkového počtu dotazovaných mužů znalo správnou odpověď 85% respondentů, což je, dle mého názoru, velmi dobrý výsledek. Pouze 15% z počtu dotazovaných mužů

odpověď na tuto otázku neznalo.

U dotazovaných žen byla četnost odpovědi, že nevědí, odkud Romové pocházejí, vyšší než u mužů (34,62%). Správnou odpověď na otázku znalo 65,38% z dotazovaných respondentek, což nás může vést ke zjištění, že muži mají lepší přehled o romské historii.

Myslím si, že důvod, proč na tuto otázku znalo odpověď více mužů než žen, spočívá ve vyšším vzdělání u mužů.

Tab. č. 16: Zpívají se u vás v rodině romské písně?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, často	39 (84, 78%)	16 (80%)	23 (88, 46%)
b) ano, ale pouze příležitostně, např. při oslavách	6 (13, 04%)	4 (20%)	2 (7, 69%)
c) nikdy	1 (2, 17%)	0 (0%)	1 (3, 85%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 16: Zpívají se u vás v rodině romské písně?

Dle tabulky č. 16 a grafu č. 16 zpívá většina z dotazovaných (84,78%) romské písně často. Příležitostně – např. při oslavách - zpívá romské písně 13,04% z celkově dotazovaných respondentů. Nikdy romské písně nezpívá pouze jeden z celkově dotazovaných respondentů.

Všichni z dotazovaných mužů si zpívají romské písně. Často si je zpívá 80% z respondentů a příležitostně – např. při oslavách - 20%.

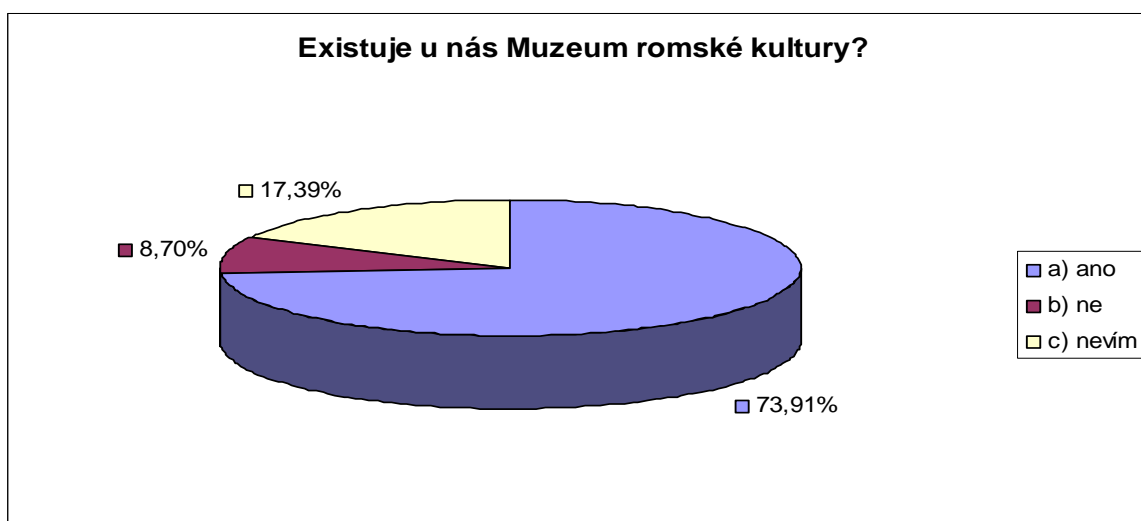
Ženy si zpívají romské písně ještě čteněji, než jak je tomu u romských dotazovaných mužů (88,46%). Příležitostně si romské písně prozpěvuje 7,69% žen. Nikdy si romské písně nezpívá pouze jedna respondentka.

I když mnoho z respondentů romsky nerozumí, písně v romštině přesto zpívá a jak je vidět, tak velmi často. Tento výsledek je dle mého názoru způsoben tím, že texty romských písní nejsou složité na zapamatování a také na obsah sdělení. Romové nepotřebují znát přesný význam písní – hlavní je pro ně jejich soudržnost při zpěvu a to, že mohou být pohromadě a trávit spolu čas.

Tab. č. 17: Existuje u nás Muzeum romské kultury?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano	34 (73,91%)	17 (85%)	17 (65,38%)
b) ne	4 (8,70%)	1 (5%)	3 (11,54%)
c) nevím	8 (17,39%)	2 (10%)	6 (23,08%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 17: Existuje u nás Muzeum romské kultury?

Povědomí o tom, že u nás existuje Muzeum romské kultury, jak uvádí tabulka č. 17 a graf č. 17, mělo 73,91% z celkového dotazovaného počtu respondentů. Součástí otázky (viz Příloha č. 1) bylo uvedení místa, kde se muzeum nachází. Většina z dotazovaných,

která odpověděla na otázku kladně, uvedla i správně místo – tzn. Brno. Velmi malé množství z dotazovaných respondentů si spletlo umístění muzea (záměna Brna a Prahy). Existenci Muzea romské kultury popřelo 8,70% z dotazovaných. Na otázku odpověď neznalo 17,39% respondentů.

Na otázku, zda existuje u nás Muzeum romské kultury, znalo odpověď celých 85% z dotazovaných mužů. Jeden z dotazovaných uvedl, že muzeum neexistuje a odpověď na otázku neznalo 10% z respondentů – mužů.

Z tabulky č. 17 a grafu č. 17 můžeme dále také zjistit, že u žen byla četnost výskytu alternativy odpovědi „ano“ o trochu nižší než u mužů – a to 65,38%. Tři z dotazovaných žen existenci muzea popřely a šest z respondentek nevědělo, zda u nás existuje Muzeum romské kultury.

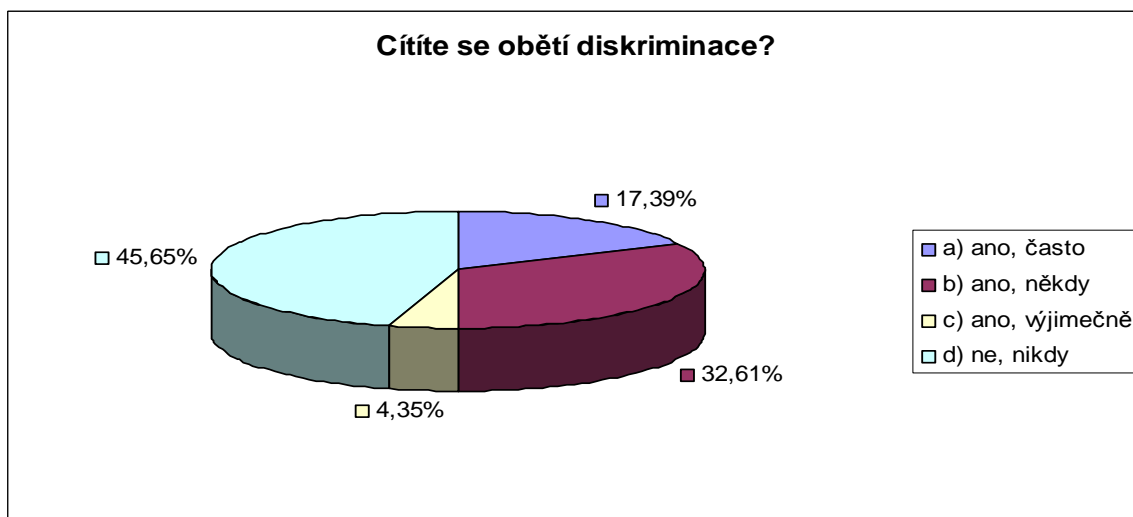
Domnívám se, že důvod, proč zná odpověď na otázku více mužů než žen, je způsoben vyšším vzděláním romských mužů než žen.

2. Výsledky u zkoumaných negativních aspektů romské identity

Tab. č. 18: Cítíte se obětí diskriminace?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, často	8 (17,39%)	2 (10%)	6 (23,08%)
b) ano, někdy	15 (32,61%)	9 (45%)	6 (23,08%)
c) ano, výjimečně	2 (4,35%)	1 (5%)	1 (3,85%)
d) ne, nikdy	21 (45,65%)	8 (40%)	13 (50%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 18: Cítíte se obětí diskriminace?

Jak uvádí tabulka č. 18 a graf č. 18, můžeme pozorovat relativně vyrovnaný výskyt odpovědí, že se dotazovaní někdy cítí obětmi diskriminace (32,61%) a že se jimi naopak nikdy necítí (45,65%). Výjimečně se cítí diskriminováno 4,35% z respondentů a často se cítí obětmi diskriminace 17,39% z celkového počtu dotazovaných.

Někdy se cítí být diskriminováno 45% dotazovaných mužů. Nikdy se necítí být diskriminováno 40% mužů. Ostatní dotázaní se cítí v 10% obětmi diskriminace často a pouze 5% se cítí být diskriminováno jen výjimečně.

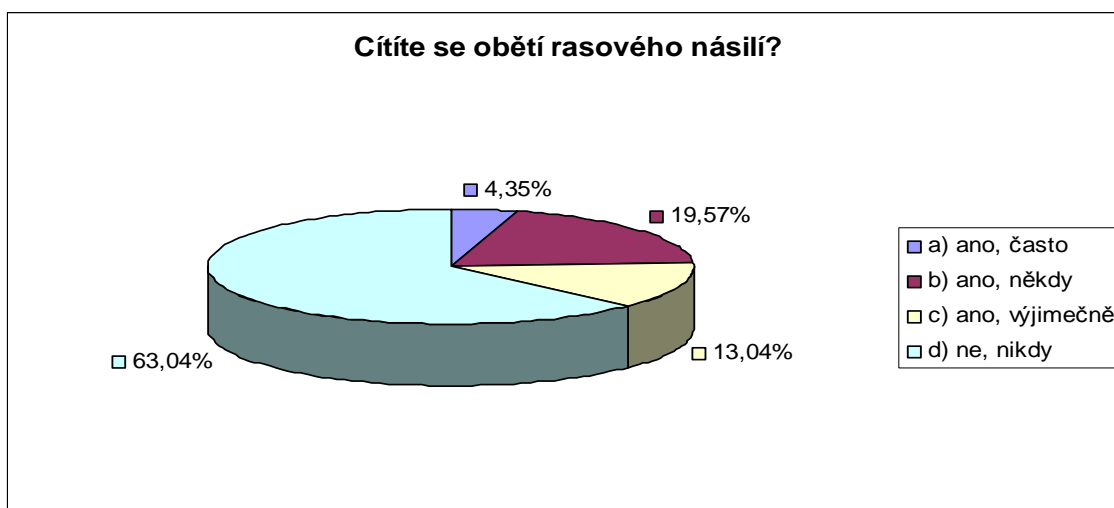
Často se cítí diskriminováno 23,08% z dotazovaných žen, někdy se tak cítí 23,08% a výjimečně se cítí obětmi diskriminace pouze jedna z dotazovaných žen. Naopak 50% z celkového počtu dotázaných žen se obětmi diskriminace necítí nikdy. Což je větší procentuální vyjádření, než jak tomu bylo u mužů.

To, co mohlo ovlivňovat tento výsledek, mi není zcela zřejmé. Pro bližší určení by bylo nutné provést další podobný výzkum a jeho kvalitativní analýzu.

Tab. č. 19: Cítíte se obětí rasového násilí?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, často	2 (4,35%)	2 (10%)	0 (0,00%)
b) ano, někdy	9 (19,57%)	3 (15%)	6 (23,08%)
c) ano, výjimečně	6 (13,04%)	5 (25%)	1 (3,85%)
d) ne, nikdy	29 (63,04%)	10 (50%)	19 (73,08%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 19: Cítíte se obětí rasového násilí?

Dle tabulky č. 19 a grafu č. 19 se nikdy obětí rasového násilí necítilo 63,04% z celkově dotázaných respondentů. Naopak často se obětí rasového násilí cítilo pouze 4,35%. Někdy se cítilo obětí rasového násilí 19,57% a výjimečně 13,04% z celkového počtu respondentů. Ze záznamových formulářů vyplynul údaj, že často se cítí být oběťmi rasového násilí právě ti, kteří se cítí obětí diskriminace.

Myslím si, že mnoho respondentů se nemusí cítit oběťmi diskriminace, jak potvrzuje tabulka č. 18 a graf č. 18, ale cítí se naopak oběťmi rasového násilí.

Na tuto otázku odpovědělo 50% dotazovaných mužů, že se nikdy nestali oběťmi rasového násilí. Výjimečně se cítí být oběťmi rasového násilí 25% z dotazovaných

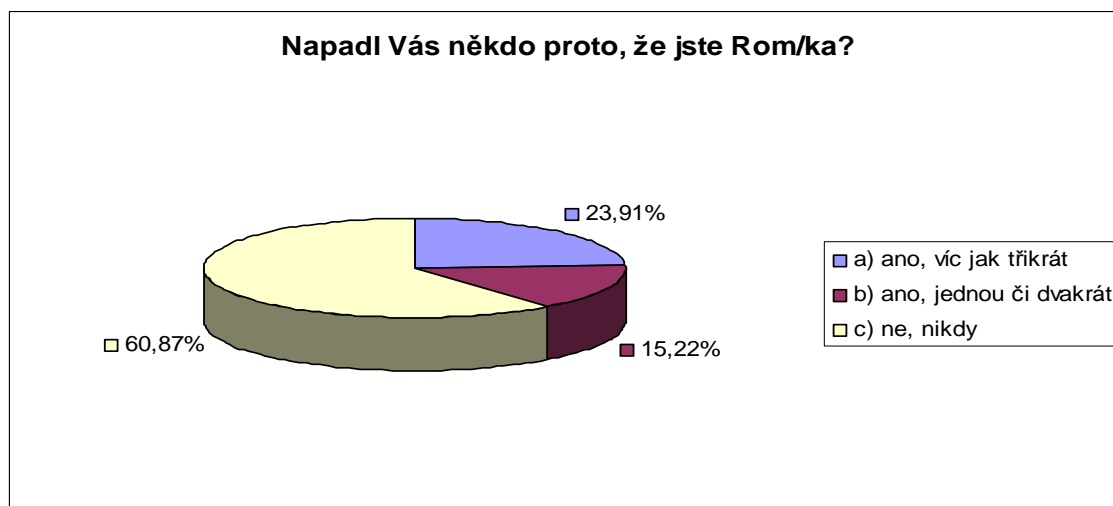
mužů, 15% někdy a často se cítí být obětí rasového násilí 10% z dotazovaných respondentů.

Ženy se cítí být obětmi rasového násilí mnohem méně často, než jak tomu bylo u mužů. Někdy se cítí být obětmi rasového násilí 23,08% z dotázaných žen, výjimečně jedna z dotazovaných respondentek. Možnost alternativy odpovědi „ano, často“ ne zvolila ani jedna z dotázaných žen. Naopak nikdy nebylo obětí rasového násilí 73,08% z dotázaných žen.

Tab. č. 20: Napadl Vás někdo proto, že jste Rom/ka?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, víc jak třikrát	11 (23,91%)	6 (30%)	5 (19,23%)
b) ano, jednou či dvakrát	7 (15,22%)	2 (10%)	5 (19,23%)
c) ne, nikdy	28 (60,87%)	12 (60%)	16 (61,54%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 20: Napadl Vás někdo proto, že jste Rom/ka?

Jak je zřejmé z tabulky č. 20 a grafu č. 20, fyzicky či slovně, více jak třikrát bylo napadeno 23,91% z celkového počtu dotázaných respondentů, jednou či dvakrát bylo napadeno 15,22% z dotázaných. Naopak nikdy nebylo napadeno 60,87%, což je poměrově většina z celkově dotázaných respondentů.

Možnost odpovědi, že byl dotázaný muž, ať už slovně či fyzicky, napaden více jak třikrát, zvolilo 30% z dotázaných mužů. Muži byli napadeni (slovně či fyzicky) jednou či dvakrát v 10%. Nikdy nebylo napadeno 60% z respondentů.

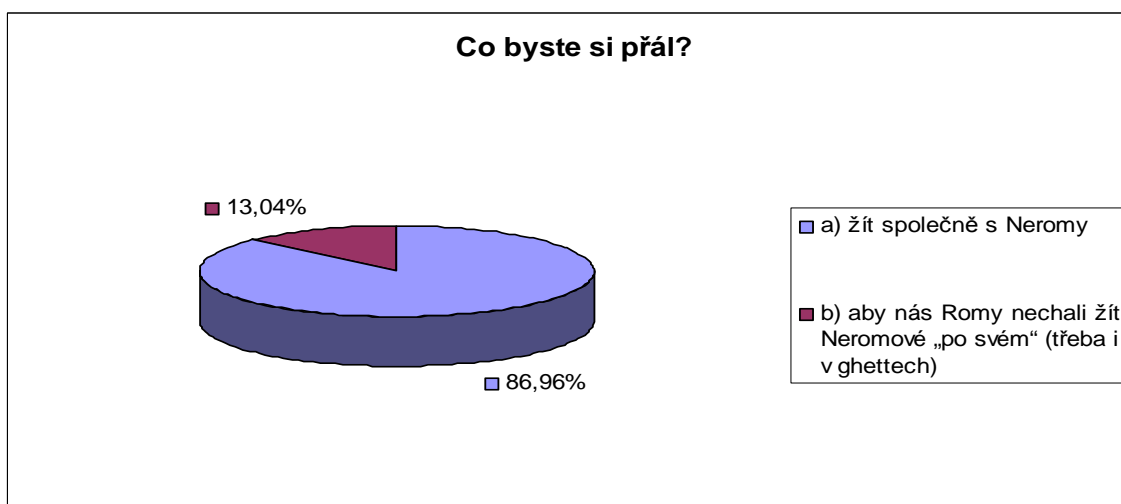
61,54% z dotazovaných žen nebylo psychicky ani fyzicky napadeno. Jednou či dvakrát a více jak třikrát bylo napadeno stejně velké množství žen (četnost výskytu odpovědí na tuto otázku je totožná – 19,23%).

Je překvapivé, že jsou výsledky u mužů a u žen jsou velmi podobné. Domnívala jsem se, že ženy budou uvádět fyzické či psychické napadení s rasovým podtextem v daleko menší četnosti než dotazovaní muži.

Tab. č. 21: Co byste si přál?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) žít společně s Neromy	40 (86,96%)	17 (85%)	23 (88,46%)
b) aby nás Romy nechali žít Neromové „po svém“ (třeba i v ghettech)	6 (13,04%)	3 (15%)	3 (11,54%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 21: Co byste si přál?

Většina z celkového počtu dotázaných (89,96%), dle tabulky č. 21 a grafu č. 21, by si přála žít společně s Neromy. Domnívám se, že tento fakt ukazuje na to, že sami Romové mají zájem o integraci do majoritní společnosti. Pouze 13,04% by si přálo žít

od Gádžů odděleně – tzn. abychom je nechali žít po svém – a to třeba i v ghettech. Dle mého názoru je to dáno tím, že život mimo ghetto je příslibem života s vyšším společenským statusem.

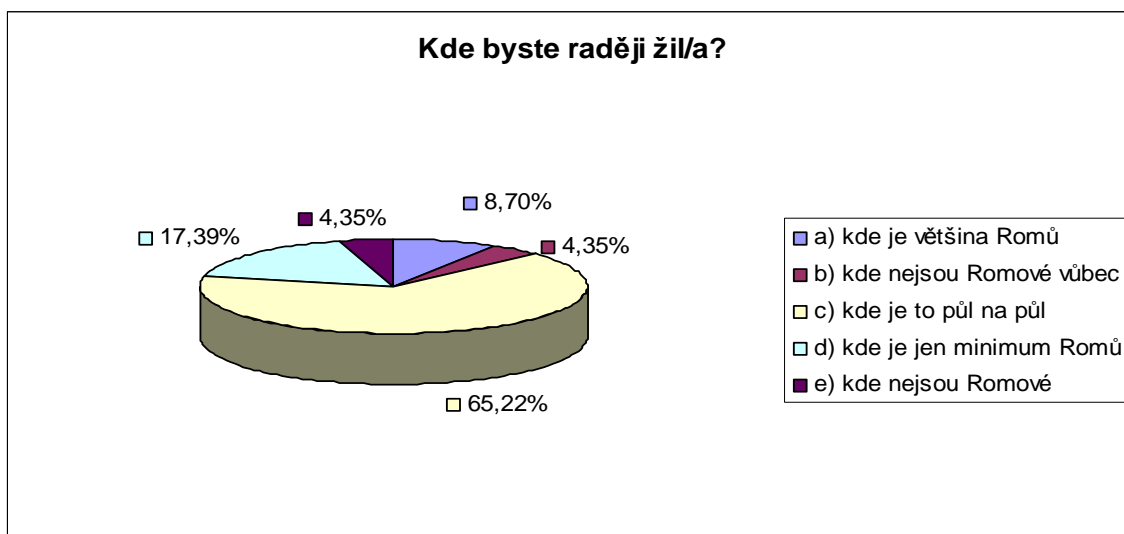
Muži by si, jak uvádí tabulka č. 21 a graf č. 21, přáli žít s Neromy v 85% z počtu dotázaných. Zbýlých patnáct procent by si spíše přálo to, abychom je – Romy – nechali žít „po svém“ (třeba i v ghettech), což je u mužů v procentuálním vyjádření větší množství než u dotázaných žen.

88,46% žen uvedlo, že by si přály žít společně s Neromy. Přání „aby nás Romy nechali žít „po svém“ (třeba i v ghettech), vyjádřilo 11,54% z celkového počtu dotázaných žen.

Tab. č. 22: Kde byste raději žil/a?

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) kde je většina Romů	4 (8,70%)	1 (5%)	3 (11,54%)
b) kde nejsou Romové vůbec	2 (4,35%)	1 (5%)	1 (3,85%)
c) kde je to půl na půl	30 (63,04%)	14 (65%)	16 (61,54%)
d) kde je jen minimum Romů	8 (17,39%)	4 (20%)	4 (15,38%)
e) kde nejsou Romové	2 (4,35%)	0 (0%)	2 (7,69%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 22: Kde byste raději žil/a?

Většina z celkové počtu dotázaných respondentů (65,22%) by si nejvíce přála žít – dle tabulky č. 22 a grafu č. 22 – ve světě kde je to půl na půl, což v tomto vyjádření znamená, kde by byla půlka populace romská a druhá půlka neromská. Domnívám se, že toto zjištění opět poukazuje na fakt, že Romové sami mají zájem o integraci do majoritní společnosti, v níž by se mohli mít lépe.

Minimum Romů na světě by si přálo 17, 39% z dotázaných. Aby Romové neexistovali – v takovém světě by si přálo žít 8,70% respondentů. Ve světě, kde by byla většina Romů, by si naopak přálo žít 8,70% z dotazovaných. Ze získaných dat lze usuzovat, že sami Romové mají zájem více o integraci či inkluzi, než o segregaci či exkluzi.

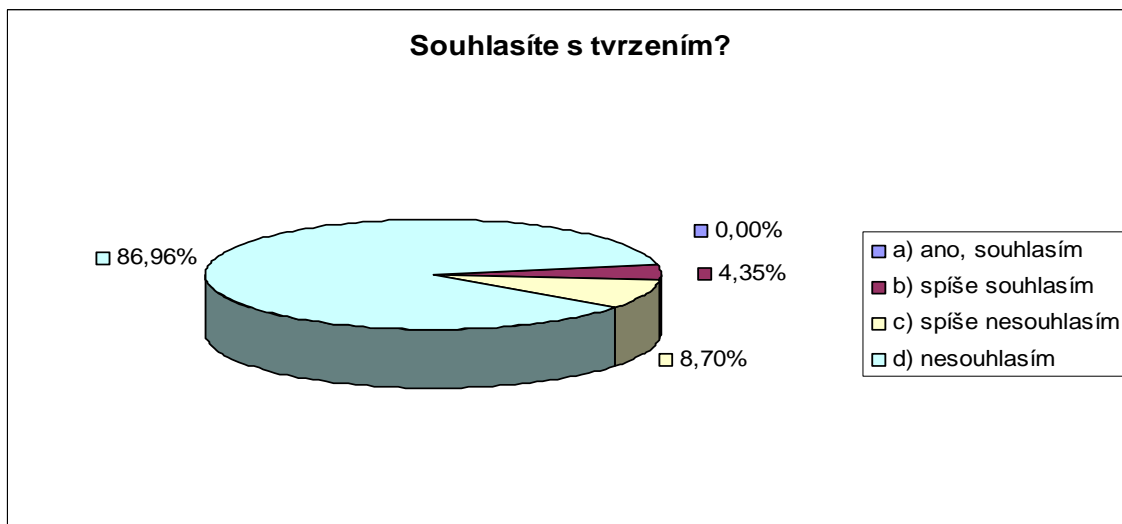
Dotazovaní muži by nejvíce chtěli žít ve světě, kde by byl vyvážen počet Romů a Neromů – tedy žít ve světě, „kde je to půl na půl“. Jeden z dotazovaných mužů by si nejvíce přál žít ve světě, kde by Romové nebyli. 20% z dotazovaných mužů by si přálo žít tam, kde by bylo jen minimum Romů. Jeden z mužů uvedl, že by chtěl žít ve světě, kde by byla většina Romů.

Ženy by, oproti mužům, spíše raději žily ve světě, kde by Romové existovali – pouze totiž necelých 10% z respondentek by si přálo žít ve světě bez Romů. Většina z dotazovaných žen by si přála žít ve světě, kde je to půl na půl (61,54%) a žít tam, kde by byla většina Romů, by si přálo 11,54% z dotazovaných.

Tab. č. 23: „Gádžové okolo nás jsou rasisti a jedinou rozumnou odpovědí je stát se také rasisty.“

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, souhlasím	0 (0,00%)	0 (0%)	0 (0,00%)
b) spíše souhlasím	2 (4,35%)	0 (0%)	2 (7,69%)
c) spíše nesouhlasím	4 (8,70%)	2 (10%)	2 (7,69%)
d) nesouhlasím	40 (86,96%)	18 (90%)	22 (84,62%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf č. 23: „Gádžové okolo nás jsou rasisti a jedinou rozumnou odpovědí je stát se také rasisty.“

Tabulka č. 23 a graf č. 23 uvádějí, že většina z dotazovaných respondentů nesouhlasí s tvrzením, že Neromové bývají často rasisty a jedinou odpovědí je stát se rasisty také. S tímto tvrzením tedy nesouhlasí 86,96% z celkově dotazovaných. S tvrzením spíše souhlasí pouhých 4,35% respondentů, což odpovídá z celkově 46 dotazovaných pouze dvěma respondentům, kteří měli na tuto otázku zcela odlišný názor než většina dotazovaných. Tvrzení nikdo z dotazovaných absolutně nepotvrdil, tzn. že nikdo nevybral alternativu odpovědi „ano, souhlasím“.

S výše uvedeným tvrzením nesouhlasilo plných 100% z dotazovaných respondentů – mužů. Spíše nesouhlasili dva respondenti a ostatní – tzn. 90% respondentů nesouhlasilo s tímto tvrzením vůbec. Žádný muž se s tímto tvrzením tedy neztotožňuje.

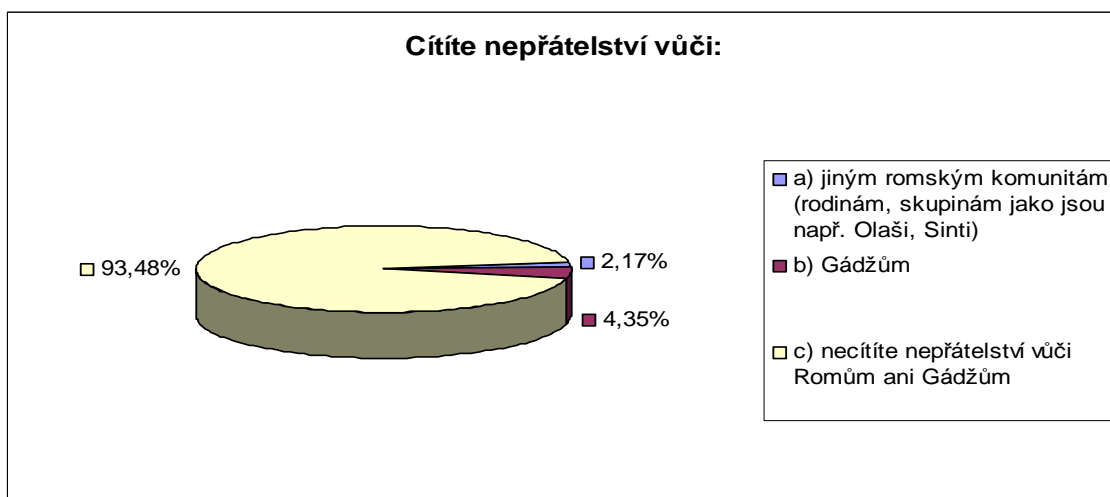
Dle tabulky č. 23 a grafu č. 23 je zřejmé, že ani jedna z dotazovaných žen s tvrzením plně nesouhlasila. Dvě z celkového počtu dotazovaných respondentek s tímto tvrzením pouze spíše souhlasily. Ostatní z dotázaných žen s tímto tvrzením buď spíše nesouhlasily, jak tomu bylo u 7,69% z dotazovaných a zbytek, tzn. 64,62% žen, s tímto tvrzením nesouhlasilo.

Dle mého názoru je velmi zajímavé, že ženy by se hypoteticky mohly častěji stávat rasistkami ve vztahu k majoritní skupině než muži, jelikož u mužů se s tímto názorem vůbec nikdo neztotožnil. Avšak tento bod by si zasloužil také podrobnější kvalitativní analýzu v nějakém podobném výzkumu.

Tab. č. 24: Cítíte nepřátelství vůči:

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) jiným romským komunitám (rodinám, skupinám jako jsou např. Olaši, Sinti)	1 (2,17%)	0 (0%)	1 (3,85%)
b) Gádžům	2 (4,35%)	1 (5%)	1 (3,85%)
c) necítíte nepřátelství vůči Romům ani Gádžům	43 (93,48%)	19 (95%)	24 (92,30%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 24: Cítíte nepřátelství vůči:

Dle tabulky č. 24 a grafu č. 24 cítí nepřátelství vůči jiným romským komunitám, popřípadě rodinám nebo skupinám, jako jsou například Olaši, Sinti, pouze jeden z dotazovaných respondentů. Dva z respondentů uvedli, že cítí nepřátelství vůči Gádžům a zbytek, tzn. 93,48%, necítí nepřátelství vůči Gádžům ani jiným romským komunitám.

Považuji za zajímavé, že pokud už někteří respondenti cítí nějaké nepřátelství, je to spíše vůči Gádžům než vůči ostatním skupinám Romů, jak by to mohly naznačovat pozůstatky kastovního systému. Myslím si, že je třeba vzít v potaz, že většina Romů v sociálně vyloučených lokalitách jsou z jedné skupiny Romů – tzv. východňárů. Pracovníci v terénních sociálních službách tuto mou domněnku potvrdili.

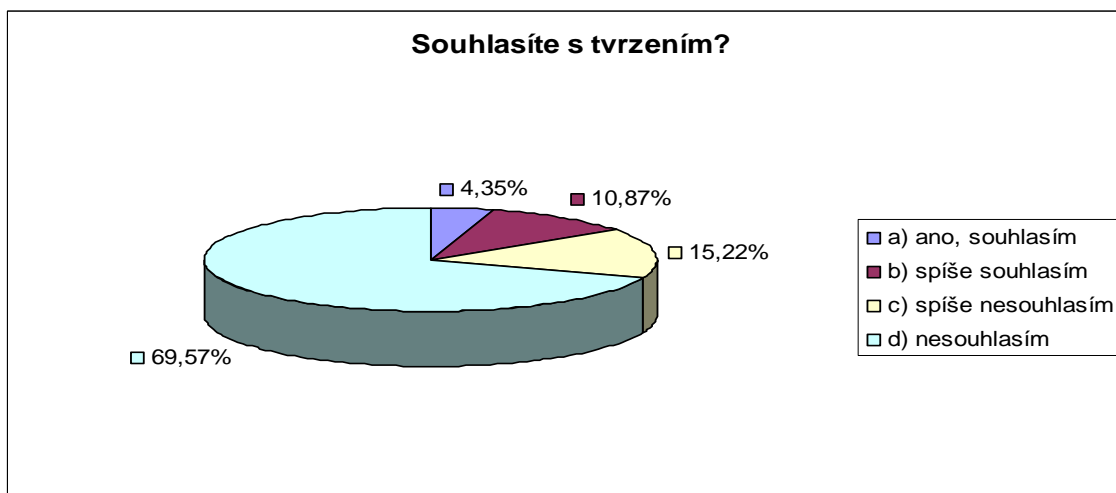
Pouze jeden z dotazovaných mužů cítí nepřátelství vůči Gádžům. Ostatní dotazovaní necítí nepřátelství vůči jiným romským komunitám ani Gádžům.

Většina z dotazovaných respondentek necítí nepřátelství vůči jiným romským komunitám ani gádžům (92,31%). Pouze dvě respondenty cítí určitý druh nepřátelství, a to vůči Gádžům a jiným romským komunitám.

Tab. č. 25: „Gádžové mají pravdu, jsme jen na obtíž“.

Možnosti odpovědí	Absolutní (relativní) četnost – celkem	Absolutní (relativní) četnost – muži	Absolutní (relativní) četnost – ženy
a) ano, souhlasím	2 (4,35%)	2 (10%)	0 (0,00%)
b) spíše souhlasím	5 (10,87%)	2 (10%)	3 (11,54%)
c) spíše nesouhlasím	7 (15,22%)	2 (10%)	5 (19,23%)
d) nesouhlasím	32 (69,57%)	14 (70%)	18 (69,23%)
Celkem	46 (100%)	20 (100%)	26 (100%)

Graf. č. 25: „Gádžové mají pravdu, jsme jen na obtíž“.

S tvrzením, že by Romové byli Gádžům na obtíž, většina z dotazovaných respondentů nesouhlasí (viz tabulka č. 25 a graf č. 25). Takto je tomu u 69,57% z dotazovaných respondentů, kteří s tímto tvrzením nesouhlasí vůbec a 15,22% s tímto tvrzením spíše nesouhlasí. Dva z dotazovaných s tímto tvrzením plně souhlasí a zbylých 10,87% spíše souhlasí s tvrzením.

Většina z dotazovaných mužů (70%) vyslovilo nesouhlas s tvrzením, že by byli Gádžům na obtíž. Spíše s tvrzením nesouhlasilo 10% mužů. Pouze 20% z celkového počtu dotazovaných mužů s tvrzením buď plně souhlasilo, nebo spíše souhlasilo.

S tvrzením, že by Romové byli Gádžům na obtíž nesouhlasilo skoro 80% z dotazovaných žen. 69,23% žen nesouhlasilo s tvrzením vůbec a 19,23% spíše

nesouhlasilo. S tvrzením plně nesouhlasila žádná z dotazovaných žen, ale tři ženy z celkově 26 dotázaných žen s tvrzením spíše souhlasily.

Domnívám se, že důvodem výše uvedených výsledků může být sebevědomí Romů, které není na tak nízké úrovni, resp. že Romové se sami nepodhodnocují ve vztahu k majoritě – cítí se jejími snad i rovnocennými partnery, popř. cítí, že by to tak alespoň mělo být, že na to mohou mít nárok.

3.7 Ověření předpokladů

1. Lze předpokládat, že všechny ze zkoumaných pozitivních aspektů romské identity se ukazují u většiny respondentů jako výrazně oslabené (*nehlásí se k romské národnosti, neznají romský jazyk, neznají národní romskou historii a kulturu*), a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10)

Předpoklad č. 1 se nepotvrdil. Naopak, téměř všechny ze zkoumaných pozitivních aspektů romské identity se u většiny respondentů neukázaly jako výrazně oslabené, a to ani z hlediska pohlaví respondentů. Výsledek je velmi potěšující.

2. Lze předpokládat, že všechny zkoumané negativní aspekty romské identity jsou u většiny respondentů výrazně posílené, a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18)

Předpoklad č. 2 se nepotvrdil. Výsledky rozhovoru u daných otázek neukazují na výrazně posílené zkoumané negativní aspekty romské identity, což je velmi pozitivní zjištění.

3. Lze předpokládat, že nejčtetnější ze zkoumaných negativních aspektů romské identity se bude ukazovat „identita obětí“ (rasismus, diskriminace), a to bez rozdílu pohlaví respondentů. (Otázky rozhovoru č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18)

Předpoklad č. 3 se také nepotvrdil, a to i přesto, že skutečně nejčtetnější ze zkoumaných negativních aspektů romské identity se ukazovala „identita obětí“, avšak rozdíly byly z hlediska pocíťování diskriminace a rasového násilí, a to jak celkově, tak z hlediska pohlaví respondentů.

Většina respondentů se cítí být obětí diskriminace, a to zejména někdy, tj. při některých situacích. Muži se cítí obětmi diskriminace dokonce ještě ve větší četnosti výskytu (v 60%) než jak je tomu u žen (v 50%).

Zajímavé je, že obětí rasového násilí se většina dotazovaných necítí, tj. cca 63% respondentů z celkově dotazovaných. Z hlediska pohlaví respondentů se stávají častěji však obětmi rasového násilí muži (v 50%) než ženy (v 73,8%). Fyzické či psychické napadení z důvodu toho, že je respondent Romem (tedy z rasového důvodu) neudává nikdy cca 61% respondentů, přičemž je tento výsledek vyrovnaný i z hlediska pohlaví dotazovaných.

Všechny předpoklady, které byly stanoveny na základě publikace Říčana (2003, str. 79 – 85) se tedy nepotvrdily, jak ukazují výsledky našeho průzkumného šetření. Ukazuje se naštěstí, že situace ohledně romské identity není tak dramatická, jak se výše uvedený autor domnívá, což je velmi dobře. I tak je možné nalézt opatření na několika úrovních, jimiž lze pozitivní aspekty romské identity posilovat a negativní naopak oslabovat (viz dále Navrhovaná opatření).

3.8 Kazuistika

Vzhledem k tomu, že je tématem bakalářské práce romská identita, jako velmi zajímavý případ pro zkoumání tohoto problému vybírám případ jedince, který bych na následujících stránkách velmi ráda popsala blíže. Jde o kazuistiku jedince neromského původu z pohledu zkoumání problematiky romské identity. Uvedené údaje jsem získala řízeným rozhovorem a autoanamnézou s respondentem.

Jedná se o muže, který sice není Romem, ale za Roma se považuje, a to z toho důvodu, že žije s Romkou ve svazku manželském po dobu 23 let a má s ní čtyři děti. Romem se, dle mého dotazování pomocí řízeného rozhovoru, cítí více, než možná mnozí z tohoto etnika. Na následujících stránkách můžeme tedy do problematiky podrobněji nahlédnout, a to díky kazuistice tohoto jedince, který se jmenuje Jan.

Osobní anamnéza (autoanamnéza):

Jméno: Jan

Věk: 51 let

Pohlaví: muž

Rodinný stav: ženatý

Počet dětí: 6

Nejvyšší dosažené vzdělání: střední odborné učiliště – vystudoval obor zedník (tříleté studium)

Zaměstnání: t. č. nezaměstnaný, podporu v nezaměstnanosti nepobírá

Poslední zaměstnání: pracoval jako vrátný v Komoře v Liberci, a to po dobu dvou let. Důvodem ukončení zaměstnání byly zdravotní důvody. Tento jedinec je po mnohačetných operacích, při kterých mu byly amputovány obě dolní končetiny. Je trvale na vozičku. Z tohoto důvodu pobírá částečný invalidní důchod, a to po dobu osmi let, tzn. od roku 2001.

Bydliště: Pension Rosa, Nesec, Liberec

Národnost: česká

Rodinná anamnéza (autoanamnéza):

Jan pochází původně ze Slovenska (neromský původ), odkud se přestěhoval v osmdesátých letech do Čech.

Od roku 1982 do roku 1985 byl ženatý. Z tohoto manželství má dvě děti, které jsou v této době již dospělé a s otcem se nestýkají.

V roce 1986 se po druhé oženil. Za svou druhou manželku si vybral Romku, které je v této době 41 let. S touto ženou má čtyři děti, a to ve věku 1, 5 roku (chlapec), 15 let (chlapec), 18 let (dívka) a 21 let (chlapec). Tři děti již mají ukončené základní vzdělání. Studium na středním odborném učilišti 21letý chlapec nedokončil, dcera dokonce ani nezačala po základní škole studovat a 15letý syn nepředpokládá, že bude ve studiích pokračovat.

S touto rodinou bydlí i otec Janovi manželky, který je také Rom a pochází ze Slovenské republiky a dále zde bydlí ještě bratr Janovi manželky. Celá takto velká rodina bydlí ve dvou pokojích, které jsou velmi malé a bez sociálního zařízení, které se nachází na společné chodbě v penzionu. Za pronájem těchto pokojů platí každá dospělá osoba 3000 Kč/měsíčně, poplatek za nezletilé je o trochu nižší – 1800 Kč/měsíčně.

Rodina by se velmi ráda přestěhovala do „normálního“ pronájmu, avšak nedaří se jí toto své přání zrealizovat. Při každém pokusu o sehnání pronájmu se setkají s neúspěchem,

který je dle jejich názoru spojen s předsudky, že Romové dělají nepořádek, hluk a ničí zařízení pronajímaných bytů.

Pozn.: S tímto stereotypem je mnoho Čechů ztotožněno a pro Romy je velký problém sehnat si pronájem za rozumnou cenu: Romové seženou sice bydlení, avšak u pronajímatelů, kteří tyto naše spoluobčany peněžně vykořisťují, tzv. „sociálním podnikáním“, jelikož vědí, že Romům nezbyvá jiná možnost než bydlet u nich.

Z vlastní zkušenosti na praxi i při snímání řízených rozhovorů pro bakalářskou práci musím podotknout, že pokud nejsou Romové ghettizováni a bydlí odděleně od sebe – tzn. nebydlí pospolu pět, mnohdy i deset rodin, pořádek si velmi udržují, o své věci a majetek se starají, a to i v minimálním bytovém prostoru (např. přezouvají se apod.), kde je velmi obtížné pořádek udržet pro každého člověka.

U Janovy rodiny jsem se v domácnosti také setkala s velkým pořádkem, a to i přesto, že rodina žije na malém stísněném prostoru. Romské rodiny nejsou od českých rodin v pořádku ani v nepořádku nijak rozdílné.

Pracovní anamnéza (autoanamnéza):

Jan je již dlouhou dobu nezaměstnaný, a to i přes jeho snahu zaměstnání si sehnat. Velmi rád by pracoval způsobem domácích prací, a to z důvodu jeho omezené hybnosti (amputace obou dolních končetin), kdy by měl velký problém dostat se kamkoliv do zaměstnání. I když je tento jedinec původem Neromem, jeho antropologické rysy, chování a jednání, kulturní tradice a vzorce, se velmi přizpůsobily (v důsledku soužití s romskou minoritou) Romům, a tak je tento jedinec při ucházení se o zaměstnání považován majoritní společností za Roma – s tím souvisí diskriminace na trhu práce a uplatnění se v pracovním procesu. On sám se však domnívá, že největším jeho handicapem pro hledání zaměstnání je to, že je invalidním důchodcem.

Janovým jediným příjmem je tedy částečný invalidní důchod, ze kterého by sám uživil stěží svou osobu, natožpak celou rodinu.

Manželka je v současné době na mateřské dovolené, v předchozích letech měla nějaká zaměstnání, avšak vždy pouze krátkodobě – například byla zaměstnaná jako uklízečka po dobu jednoho roku v obchodním domě TESCO v Liberci. Nyní si při mateřské dovolené chodí „na černo“ přivydělávat, a to jako uklízečka na čtyři hodiny denně.

Z důvodu lepší možnosti užití rodiny je tento přivýdělek nutný.

Zkoumání identity u Jana:

Při dotazování se pomocí řízeného rozhovoru u jeho manželky, který se věnuje problematice romské identity, byl přítomen i Jan. Nejprve se mi nezdálo příliš rozumné dotazovat se tohoto jedince, a to z toho důvodu, že se nejedná o Roma, jak již bylo výše zmíněno a vysvětleno a dalším důvodem byla má obava z toho, aby se Jan svým způsobem neurazil. Nicméně po chvíli jsem dospěla k názoru, že jelikož Jan s Romy žije, mohlo by mít zkoumání romské identity smysl i u člověka, který není Romem. Jana jsem k dotazování pomocí řízeného rozhovoru nemusela vůbec přemlouvat a na moje otázky mi velmi pohotově a vstřícně odpovídal.

Bylo pro mne velmi zajímavým zjištěním, že když jsem se dotazovala na mou první otázku v dotazníku, kterou je otázka „Cítíte se být Romem?“, tak jeho odpověď byla jednoznačně a velmi pohotově „ano“. On totiž vnímá svou identitu nikoliv jako českou, nýbrž opravdu jako romskou. Když jsem se ho dotázala proč tomu tak je, odpověděl mi na mou otázku tak, jak jsem nečekala.: „Víte, ono to ani jinak nejde cítit, když s nimi žijete. Jsem Romem stejně jako moje manželka.“ S úsměvem na rtech mi na moje otázky odpovídal dále.

V další otázce, zda by se přihlásil oficiálně k romské národnosti, mi dotazovaný Jan odpověděl, že ano, a to i přes to, že původem není Rom a s Romy pouze žije.

Z dotazníku dále vyplynul také fakt, že romsky vůbec nemluví ani romštině nerozumí, ale romské písně zpívá. Jak on sám osobně podotkl - velmi rád. Na mou otázku, zda mu nevádí, že romským písním nerozumí mi odpověděl otázkou: „A Vy, když si broukáte anglickou písničku, tak také všemu v ní rozumíte nebo si ji jen tak prozpěvujete proto, že se Vám líbí?“ Tím mi ukázal důležitý pohled na otázku znalosti romských písní. Není přece vždy nutné znát význam slov obsažených v písni, ale jde především o to, co nám tato píseň přinese. Romům přinášejí, dle Jana, jejich písně pocit síly, jistoty a bezpečí v komunitě. O slova prostě a jednoduše nejde. Hlavní věcí je, aby mohli být spolu a oslavovat různé události.

U dalšího mého dotazování jsem zjistila, že Jan se velmi často stává obětí diskriminace a také rasového násilí. I když není Romem – s Romy žije a tím už je sám o sobě

stigmatizován pro společnost, která ho od Romů neodlišuje – možná proto, že příliš rozdílů v jeho chování a jednání od romské populace vidět není a mnohdy on sám vystupuje jako Rom – a to v případě, že mu to přinese nějakou výhodu.

Z dotazníkového šetření také vyplynulo, že Jan s rodinou by velmi rád žil na místě, kde by žili jako rodina pouze s Neromy a dále že by chtěl žít ve společnosti, kde by bylo minimum Romů. Domnívám se, že toto Jan uvedl z toho důvodu, že by chtěl pro své blízké lepší budoucnost, než žít v ghettizovaném penzionu na okraji Liberce ve velmi špatných bytových podmínkách, které jsou pro jeho děti v mnohých ohledech nedostačující. Jeho velkým snem je přestěhovat se do bytu na sídliště Broumovská, kde by žili opravdu bez Romů – jak on sám nazývá „v civilizovaném, normálním světě“.

Závěr kasuistiky:

Na kasuistice jsem chtěla poukázat na fakt, že i když někdo není zrovna příslušníkem určitého etnika odmala, může se jím – na základě své vůle, smýšlení, cítění, rozhodnutí, alespoň po stránce mentality, chápání sebe sama - stát. Identitu, a zejména národní identitu, nelze tedy posuzovat pouze na základě vnějších charakteristik či rodinného původu, ale především na základě vnitřních charakteristik, resp. zvnitřnění, ztotožnění se s danou etnickou identitou.

4 ZÁVĚR

Bakalářská práce je členěna do několika hlavních částí, kapitol a podkapitol. První část práce obsahovala zpracování tématu za použití odborných zdrojů. Druhou část práce tvořila praktická část, v níž byl vymezen cíl praktické, stanovené předpoklady, popis metodiky, fáze průzkumu, popis zkoumaného vzorku, výsledky řízeného rozhovoru a jejich interpretace, ověřování předpokladů, závěr a navrhovaná opatření z hlediska dosažených výsledků práce.

Respondenty tvořili klienti terénní sociální práce Libereckého romského sdružení, o.s. Celkem byl průzkum prováděn na 46 respondentech a je součástí vědecko výzkumné činnosti tohoto sdružení, které v průzkumu ve spolupráci se mnou bude nadále pokračovat a zkoumaný vzorek postupně rozšiřovat.

Metodou pro získávání údajů byl řízený rozhovor, pro jehož snímání i záznam odpovědí sloužil předem připravený tištěný formulář.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit úroveň vybraných pozitivních a negativních aspektů romské identity z pohledu romské menšiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách Libereckého kraje. Z pozitivních aspektů romské identity byla zkoumána deklarace romství, znalost romského jazyka, národní romské historie a kultury. Z negativních aspektů romské identity byla práce zaměřena především na identitu obětí, identitu izolacionismu, identitu konfrontace a identitu skrytého sebeopovržení. Cílem tedy bylo konfrontovat vlastní průzkum se zpracovanými poznatky v teoretické části bakalářské práce, tj. zda jsou pozitivní aspekty romské identity u těchto respondentů výrazně oslabené a negativní aspekty naopak zvýrazněné.

Výsledky práce lze stručně shrnout následujícím způsobem:

- Všechny ze zkoumaných pozitivních aspektů romské identity se u většiny respondentů neukázaly jako výrazně oslabené, a to ani z hlediska pohlaví respondentů. Lze souhlasit však s některými autory, a to s některými jejich vybranými tezemi (např. Hirt, Jakoubek, 2006, str. 330), že romství může ztěžovat svým nositelům cestu k osobnímu úspěchu v české společnosti. Výchova k romství se může dostávat do konfliktu s touhou po úspěchu, stává se přímo překážkou k dosažení úspěchu v české společnosti.
- Výsledky získané na základě řízeného rozhovoru neukazují na výrazně posílené zkoumané negativní aspekty romské identity. Pouze identita obětí se ukázala jako nejsilnější negativní aspekt romské identity, avšak rozdíly byly z hlediska pocítování diskriminace a rasového násilí, a to jak celkově, tak z hlediska pohlaví respondentů. Většina respondentů se cítí být někdy obětí diskriminace, tj. při některých situacích. Muži se cítí obětmi diskriminace dokonce ještě ve větší četnosti výskytu než jak je tomu u žen. Zajímavé je, že obětí rasového násilí se většina dotazovaných necítí. Z hlediska pohlaví respondentů se stávají častěji však obětí rasového násilí muži než ženy, což se zdá pochopitelné (méně často jsou z tohoto důvodu např. fyzicky napadané ženy).
- Všechny předpoklady, které byly stanoveny na základě publikace Říčana (2003, str. 79 – 85) a ověřovány pomocí strukturovaného rozhovoru, se nepotvrdily, jak ukazují výsledky našeho průzkumného šetření. Ukázalo se, že situace ohledně romské identity není tak dramatická, jak se výše uvedený autor domnívá, což je velmi dobře. I tak je však možné nalézt opatření na několika úrovních, jimiž lze

pozitivní aspekty romské identity posilovat a negativní naopak oslabovat (viz dále Navrhovaná opatření).

Domnívám se, že cíle práce bylo dosaženo. Výsledky průzkumu nelze však generalizovat, neboť byl proveden na malém počtu respondentů. Bylo by také vhodné průzkum postupně rozšířit na podrobnější zkoumání pozitivních a negativních aspektů romské identity – téměř každý z nich by si zasloužil samostatný výzkum.

Přínos práce spatřuji především v tom, že došlo ke konfrontaci informací obsažených v odborné literatuře, které zatím nebyly podrobeny výzkumnému zkoumání. Velmi pozitivním zjištěním je fakt, že výsledky práce nevyznívají tak negativně, jak jsou uváděny v odborné literatuře (např. Říčan, 1997).

Již několik staletí sice žijí Romové uprostřed jiného národa, ale i přes mnoho pokusů v něm nenašli svou identitu a necítí se v něm být doma. Možná proto má tato minorita na rozdíl od jiných minoritních společenství problém najít svou identitu. Tento hlavní problém přetrvává u Romů po celá staletí. (Říčan, 1997, str. 156)

Historická retrospektiva Romů skutečně ukazuje, že Romové vlastně nemají domov, i když víme že původně pocházejí z Indie. Od té doby, co se poprvé objevili na našem území, byli všelijak perzekuováni, a to pak samozřejmě ovlivnilo i jejich způsob života. Sociální politika našich panovníků minulých století byla taková, že se chtěli Romů úplně zbavit – chtěli je vyhladit. V životě Romů nešlo o zajištění budoucnosti, ale výslovně o přežití. Tím, že byli odevšad vyháněni a nikde nebyli vítáni, byli nuceni žít pohromadě ve svých povozech.

Socialistické Československo o své Romy staralo tak, že velmi rezolutně trvalo na povinné školní docházce, povinnosti pracovat, ale i na tom, že Romové musí bydlet v domech. Tak se stalo, že Romové dostávali byty, dospělí museli chodit do práce a děti zase do školy. I přesto, že bylo o Romy takto „pečováno“, byly jejich rodiny opět umísťovány na periferie vesnic a měst. V tomto období se Romové měli asi nejlépe. Na rozdíl od řadového „neroma“ pobírali různé sociální dávky, dostávali nejrozličnější finanční příspěvky (na uhlí, oděv a pod.).

Od sametové revoluce měl každý, tedy i Rom, možnost se uplatnit a snažit se být samostatnější, tolik nezávislí na státních podporách. Romové již v této době začali poukazovat na své romství. Romové však postupně ztráceli nejen práci, ale i střechu

nad hlavou. Od roku 1997 byl zahájen velký romský exodus. Romové odcházeli do Kanady a Anglie. V současné době jsme svědky mnoha problémů a konfliktů romské minority a majoritou a obráceně, vzájemného nepochopení a obviňování a lze předpokládat, že zde hrozí reálné nebezpečí právě kombinací možnosti oslabování pozitivních aspektů romské identity a výše uvedených problémů vznik negativních aspektů romské minority. Jedním z důvodů může být hrozba jejich ohrožení a negativní aspekty romské identity pak mohou vznikat i jako zákonitý obranný mechanismus.

5 NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ

Z výsledků práce **lze navrhnout následující opatření**, která se mohou **týkat těchto oblastí**: školství, kultury, politiky, občanských sdružení a dalších neziskových sektorů a terénní sociální práce. Nyní se budu jednotlivým oblastem věnovat podrobněji.

➤ Oblast školství:

Pro podporu identity Romů bych za nejdůležitější považovala jejich vzdělávání, které slouží jako základní prostředek posilování pozitivních aspektů a oslabování negativních aspektů romské identity.

Je pravda, že v otázce vzdělání se můžeme u Romů setkat s problematickým přístupem, což je způsobeno jejich historií a vyplývá i z jejich tradičního způsobu života. Na rozdíl od většinové populace mají Romové ke vzdělání odlišný přístup. Nepřikládají mu takovou důležitost jako majoritní populace (i když náš výzkum toto nepotvrzuje), soustřeďují se na přítomnost a minulost, budoucnosti přikládají velmi malou hodnotu. Navíc vzestup jednotlivce (v úrovni vyššího vzdělání vůči ostatním členům rodiny) romskou rodinu omezuje v její solidaritě.

Problematický vztah romského etnika ke vzdělání bezesporu vychází z historie a tradičního způsobu života romských komunit. Romům bylo vzdělání málo platné za dávných časů v osadě stejně jako na kočovném voze a dobře se bez něj obešli i za komunistické vlády, kdy bylo možno fyzickou prací vydělat více, než činil plat učitele a často i lékaře. Vše co Romové k tradičnímu způsobu života potřebovali znát, se naučili v rámci své rodiny či komunity. Romové mají jinou historickou zkušenost než většinová společnost. Chceme-li úspěšně vzdělávat romské děti, musíme pochopit a respektovat odlišnosti v jejich životech. (Říčan, 1998 s. 109)

Vzdělání u Romů může však snad nejvíce posilovat jejich sebevědomí, a tím může pozitivně působit na jejich identitu a popř. i chápání jejich vlastního romství (lepší znalost národní romské historie, romského jazyka, tradic, zvyků apod.).

Ke znalosti národní romské historie, tradic, zvyků, výtvarného umění apod., výrazným způsobem napomáhá činnost Muzea romské kultury v Brně, které nabízí širokou nabídku vzdělávacích programů, které jsou určené jak pro Romy, tak pro širokou veřejnost. Muzeum nabízí programy, jejichž témata jsou například romské dějiny od počátku do současnosti, romské dějiny ve 20. stol., holocaust Romů, romské tradice a zvyky, romské výtvarné umění, romská hudba a tanec, tradiční řemesla a romská duchovní kultura-ústní slovesnost, literatura. Zajisté by bylo vhodné, aby muzeum rozšířilo svou působnost i v jiných městech než je pouze Brno.

Znalost romštiny může být také posilována kroužky či kurzy romského jazyka v rámci různých občanských sdružení nebo prostřednictvím výuky romštiny jako nepovinně volitelného jazyka na školách.

Dalším možným návrhem opatření v této oblasti je seznamování majority s romskou kulturou, historií, jazykem apod., a to nejlépe prostřednictvím poznatků, které může zprostředkovat samotný romský žák ve škole (např. seznámení se specifickým romským jídlem, zvyky, tradicemi, písněmi, tanci, pohádkami, příslovími apod.).

Toto opatření je možné uskutečňovat také prostřednictvím relativně nově zavedené multikulturní výchovy na školách.

➤ **Oblast kultury:**

Domnívám se, že pro podporu identity Romů je důležité poukazovat na přínos romské kultury pro majoritní společnost. K jedněm z největších přínosů romského národa totiž patří vynikající hudební projev. V písních dokázali Romové vyjádřit vždy to, co cítí a prožívají. Mnohé písně se vyskytují ve filmu o životě Romů „Cikáni jdou do nebe“, ten však bohužel neprobudil národní sebevědomí Romů ani nepomohl ostatní majoritní společnosti pochopit romskou mentalitu. Byl to však jen jeden film, který neměl takový úspěch, který se očekával a je důležité, aby se snaha natáčet filmy z oblasti romské kultury nevytrácela a byla finančně podporována naším státem. K dalším z nových vynikajících filmů ze života romských rodin a jejich soužití s majoritou patří film Indián

a sestřička natočený Českou televizí v roce 2006, kde vystupoval v jedné z hlavních rolí Miroslav Kotlár, ředitel Libereckého romského sdružení.

Romská hudba ovlivnila a stále ovlivňuje hudbu majoritní společnosti napříč žánry. S ohlasy romské hudby se můžeme setkat jak ve vážné hudbě, jak v lidové hudbě, tak také v hudbě, chceme-li populární, popové, rockové, jazzové. Ve všech těchto žánrech se setkáváme v podstatě se stejnými stereotypy, se stejným způsobem zobrazování romství. Tím myslím to, že jak například v operách od Verdiho nebo v textech Boba Dylana, v textech Johny Mitchel, Leonarda Cohena nebo u nás např. v textech Bokomary nebo skupiny Klíč. U vážné hudby je navíc ještě jeden prvek a sice to, že vážná hudba se snaží s tou romskou inspirací mnohdy vyrovnávat i po hudební stránce. Nejen po textové nebo poetizující a poetické, kdy se skladatelé více zamýšleli nad specifickou harmonií, rytmikou romské hudby. Příkladem může být např. Franz Liszt, který vlastně byl znám velkým obdivem k romské hudbě. <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20676#7>

Na hudební scéně se v současné době objevují velmi silné romské osobnosti, které se k romství poměrně hrdě hlásí. Velký úspěch zaznamenal v posledních letech Vlastimil Horváth, který v roce 2005 stal vítězem v soutěži Česko hledá SuperStar. Dále pak se na dnešní hudební scéně vyskytuje skupina Gipsy.cz, která se v současné době těší velké oblibě, a to jak u romské, tak neromské populace. Momentálně bude tato kapela reprezentovat Českou Republiku v soutěži Eurosong. V Libereckém kraji např. působí řadu let úspěšně velmi známá romská cimbálová muzika Miroslava Kotlára st. – cimbálová hudba.

Znalost hudby a znalost romských osobností, které se v oblasti kultury proslavily, by měla být posilována prostřednictvím různých kroužků, vzdělávacích kurzů, ale také např. v rámci hudební výchovy na školách. Tímto navrhovaným opatřením může být opět posilováno tolik potřebné sebevědomí Romů, které může výrazně ovlivňovat pozitivní aspekty romské identity.

➤ **Politická oblast:**

Jednou z dalších možností, jak posilovat pozitivní aspekty romské identity, je romská angažovanost na politické scéně. Romové tak mohou lépe hájit své zájmy, navrhopvat určité změny v sociálním systému, v politice zaměstnanosti apod. V současné době však není politická angažovanost Romů na vysoké politické úrovni, pokud se vyskytuje, tak

maximálně na úrovni politiky komunální (např. v Libereckém kraji není v zastupitelstvu ani jeden Rom).

V letech 1968 - 1972 se začali Romové společensky a politicky angažovat. V českých zemích působil Svaz Cikánů - Romů (na Slovensku Zväz Cigánov-Rómov), jeho činnost však ukončila tzv. normalizace. Formálně byla tato romská organizace, v jejímž čele stala desítka romských představitelů, zrušena v roce 1973. Romská reprezentace a elity se ve veřejném životě v České republice etablovaly až po listopadu 1989. V roce 1990 se zástupci Romů výrazně a aktivně zapojili do politického života; šest romských zástupců působilo dokonce v zákonodárném sboru - České národní radě, čtyři působili jako poslanci Federálního shromáždění. Zároveň byla zakládána romská politická hnutí, z nichž do dnešních dnů vyvíjí soustavnou činnost Romská občanská iniciativa. Od roku 1992 se však Romové na politické scéně objevují jen sporadicky. V letech 1992-1996 byl poslancem Parlamentu ČR už jen jeden Rom (za komunistickou stranu), v dalším období v letech 1998-2000 získala poslanecký mandát příslušnice romské menšiny (za politickou stranu Unie svobody). Romové se však pravidelně objevují na kandidátních listinách politických stran při volbách do Parlamentu ČR; jejich šance na zvolení poslancem je ale minimální, protože buď zaujímají pozice na nevolitelných místech kandidátky, nebo proto, že politická strana, za kterou kandidují, ve volbách neuspěla. Po rozdělení československé federace 31. prosince 1992 v rámci politiky České republiky vůči národnostním menšinám se Romové plnohodnotně zapojili do národnostně menšinového života. V poradním orgánu vlády pro záležitosti národnostních menšin - Radě vlády pro národnostní menšiny - má romská menšina dva zástupce (Mgr. Zuzana Gáborová a Eva Bajarová), další Romové působí v grémiích ministerstev, výběrových dotačních komisích resortů, které hodnotí projekty v programech zaměřených na podporu kulturních aktivit národnostních menšin. V současné době Romové působí zejména v Radě vlády pro záležitosti romské komunity, která je poradním orgánem vlády.

http://www.rynet.cz/romea/dokumenty/EQUAL-studie-cj/studie_cj.pdf

➤ **Občanský sdružení a další neziskové sektory:**

Neméně důležitou složkou jsou různé neziskové romské organizace a občanská sdružení, které vznikají na území České republiky od roku 1990. Činnosti neziskových organizací, které jsou především kulturní a společenské, by měli být podporovány a dále

rozvíjeny. Mezi hlavní cíle těchto organizací by mělo patřit posilování pozitivních aspektů romské identity prostřednictvím činností, které by tomu napomáhaly, a to v komplexním pohledu.

Domnívám se, že romské neziskové organizace představují významnou aktivitu, která svědčí o angažovanosti Romů na celospolečenském občanském dění a současně ukazuje na potenciál vlastních kapacit pro řešení situace romského etnika a posilování jejich identity.

Občanská angažovanost Romů se projevuje mj. masivním zřizováním občanských sdružení (v roce 2006 jich bylo registrováno cca 400), která působí v romských komunitách. Mezi nejvýznamnější romské organizace patří: Demokratická aliance Romů se sídlem ve Valašském Meziříčí (D.A.R.), Společenství Romů na Moravě - Brno, Romea - občanské sdružení Praha, Sdružení Dženo - Praha, Sdružení Athinganoi - Praha, které sdružuje mladé romské intelektuály, Slovo 21, o. s. - Praha, Sdružení dětí a mládeže Romů v ČR - Zlín, Nevo dživipen - České Budějovice, Demokratický svaz Romů, Sdružení olašských Romů, Společnost odborníků a přátel Muzea romské kultury Brno, Unie olašských Romů v ČR apod.

http://www.rynet.cz/romea/dokumenty/EQUAL-studie-cj/studie_cj.pdf

V našem regionu se o posilování identity Romů snaží především Liberecké romské sdružení, o.s., a to např. těmito iniciativami: mj. produkuje vlastní odbornou literaturu pro pedagogy v oblasti multikulturní výchovy, pro odborníky i širokou romskou a neromskou veřejnost vydalo sborníku romských písní včetně romských přísloví, CD romské hudby atd.

Cílem zpracování a vydání sborníku chtělo Liberecké romské sdružení přispět k podpoře a znovuoobjevení pozitivních aspektů romské identity - zejména jejich přirozené muzikálnosti, kulturního dědictví, romského jazyka a částečně i historie. Sborníkem dále přispívá k problematice multikulturalismu a multikulturní výchovy, která je zaváděna do škol jako jedno z průřezových témat a na které nejsou učitelé profesně ani často osobně připraveni. Sborník je dobře využitelný pro učitele hudební výchovy, ale také pro učitele českého jazyka (zejména romská přísloví, vysvětlení jejich obsahu, rozvoj slovní zásoby apod.). Přitom není zcela podstatné, zda se ve třídě či škole vyskytuje romský žák či nikoli. Je důležité, aby se i Ne-romské děti setkali s něčím, co je romské a přitom

pozitivní, co je může obohatit o další multikulturní zkušenosti a zážitky, a to nenásilnou, přirozenou formou. Romským dětem lze ukázat, že písňe, kultura, romský jazyk je něco, za co se není třeba stydět, ba naopak, je to třeba posilovat. Sborník je určený především učitelům všech stupňů a druhů škol, kteří vyučují hudební výchovu, český jazyk a všem dalším učitelům, kteří mají zájem o multikulturní výchovu a její opravdovou a přirozenou realizaci na svých školách. V neposlední řadě je určený každému zájemci (romskému i ne-romskému) nejen o netradiční romskou hudbu, ale i o romský jazyk a kulturu. (Kotlár, 2007, str. 9)

Liberecké romské sdružení, o.s. také pravidelně pořádá celorepublikové hudební festivaly se zaměřením na romskou hudbu. To vše slouží mj. jako podpora posilování pozitivních aspektů romské identity, a to nejen u dospělých, ale zejména u dětí a mládeže. Sdružení vyvíjí v tomto ohledu velmi komplexní činnost (blíže viz Příloha č. 2).

➤ **Oblast terénní sociální práce:**

Důležitým opatřením by mohlo být zvýšení počtu terénních pracovníků v sociálních službách, jejichž klienty jsou Romové. V případě, že by se podařilo zvýšit úroveň vzdělání u Romů, bylo by dle mých zkušeností vhodné, aby se právě terénní sociální pracovníci a pracovníci v sociálních službách rekrutovali z řad samotných Romů, které mnohem snadněji mohou působit na své klienty a Romové k nim mají mnohem větší důvěru a respekt než k neromským pracovníkům.

Tito pracovníci by se měli zaměřit na posilování pozitivních aspektů romské identity jako je kultura, jazyk, hudba, znalost romské historie apod. Měli by je podněcovat k tomu, aby zejména u svých dětí začali chápat hodnotu vzdělání pro jejich budoucí pracovní uplatnění a prevenci sociálního vyloučení se všemi jejími atributy, včetně atributu chudoby.

Další formou posilování pozitivních aspektů identity může být seznamování Romů s významnými romskými osobnostmi, které působily jak v minulosti tak v současnosti, a tím posilovat jejich sebevědomí. Měli by také napomáhat k oslabování negativních aspektů romské identity, tzn. identity obětí, identity konfrontace apod. Dále by se také terénní pracovníci měli snažit o zachování dobrého vzájemného vztahu minority s majoritou.

➤ **Oblast medializace:**

Příslušníci mladé generace Romů by se měli častěji prezentovat v médiích, a to nejenom v oblasti hudební kultury, ale zejména jako autoři a komentátoři rozhlasových a televizních pořadů. To může podporovat tolik důležitou sebedůvěru Romů. V dnešní době působí ve veřejnoprávní České televizi působí v současnosti pět Romů na pozici redaktorů, další působí v Českém rozhlase apod. V mediální oblasti se etablovalo internetové rádio Rota, jehož provozovatelem je občanské sdružení Dženo, dále systematicky funguje romský internetový servis Romea.

Domnívám se, že pozitivní vliv má také vydávání menšinového periodického tisku. V rámci dotační politiky státu je podporováno vydávání romského periodického tisku (čtrnáctideník - noviny Romano hangos, časopisy – měsíčníky Kereka a Romano vodi a odborné romistické periodikum Romano Džaniben). Současně je vydáván romský neperiodický tisk a romistická literatura. Je tak vytvořen poměrně široký prostor pro prezentaci romských elit na mediální scéně. Důležité je, aby tento tisk byl více propagován a měla o něm povědomí široká veřejnost.

Velmi důležité je také seznamování majoritní společnosti právě s pozitivními aspekty romské identity, která může majoritní společnost obohatit o některé prvky romské kultury, což může přispět k pochopení romského etnika.

Jednotlivé oblasti navrhovaných opatření jsem v textu uzpůsobila dle toho, jakou důležitost jim přiřkládám. Výše uvedený výčet není jistě zcela úplný a vyčerpávající, ale postihuje všechny nejpodstatnější oblasti. Důležité je, aby sami Romové byli aktivní v posilování vlastní identity a romství, jinak všechna opatření tzv. „zvenčí“ se mohou minout účinkem. Navrhovaná opatření by bylo možné v tomto ohledu také stručně chápat ze dvou hledisek: z hlediska samotných Romů (v první řadě) a z hlediska majority (tedy co může udělat majorita pro lepší soužití s romskou minoritou).

Můžeme a měli bychom pomýšlet na různé sociální a vzdělávací programy, které by Romům pomáhaly, zvláště v tom, **aby si dokázali pomoci sami.** (Říčan, 2003, str. 85)

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BOŘKOVCOVÁ, M. *Romský etnolekt češtiny*. Praha: Signeta, 2006. 86 s. ISBN 80 - 903325-3-6.
- DAVIDOVÁ, E. *Romano Drom – Cesty Romů 1945–1990*. Olomouc, 1995. s. 190.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 255 s. ISBN 80-7178-367-6.
- FRIŠTENSKÁ, H. Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a diskriminace. Str. 13 – 28. In: ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80 -7178-285-8.
- GJURIČOVÁ, J. *Na okraji – Romové jako objekt státní politiky*. 1. vyd. Praha: Themis, 1999. 162 s. ISBN 80-85821-70-2.
- GORAL, L. *Romové a Evropa*. str. 75 – 77. In: ŠIŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80 -7178-285-8.
- GUY, W. *Ways of Looking at Roma: The Case of Czechoslovakia*. In REHFISCH, F. *Gypsies, Tinkers and Other Travellers*. London, 1975. 26 s.
- HAIŠMAN, T. Romové v Československu v letech 1945-1967. Vývoj institucionálního zájmu a jeho dopady. In: *Romové v České republice*. Socioklub. Praha, 1999. 159 s.
- HANCOCK, I. *Země utrpení – Dějiny pronásledování a otroctví Romů*. 1. vyd. Praha: Signeta, 2001. 195 s. ISBN 80-902608-3-7.
- HARTL, P. *Psychologický slovník*. Praha: Budka, 1993. 264 s. ISBN 80-901549-0-5.
- HIRT, T., JAKOUBEK, M. *Romové v osidlech sociálního vyloučení*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8.
- HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2002. 84 s. ISBN 80-7106-615-X.
- Interkulturní vzdělávání I: příručka nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Člověk v tísni, 2002. 518 s. ISBN 80-7106-614-1.
- Interkulturní vzdělávání II: doplněk k publikaci interkulturní vzdělávání nejen pro středoškolské pedagogy*. Praha: Člověk v tísni, 2005. 174 s. ISBN 80-903510-5-0.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.
- Velký sociologický slovník*. Vyd. 1. 1. A/O. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1. (Kol. autorů).

- KOTLÁR, M. *Sborník romských písní*. 1. vyd. Liberecké romské sdružení, 2007. 101 s. ISBN 978-80-903953-1-2.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd.. Praha: Portál, 2003. 380 s. ISBN 80-7178-548-2.
- NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80 – 7178 – 741 – 8.
- NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Palackého univerzita, 2002. 277 s. ISBN 80-244-0497-4.
- NEČAS, C. *Nemůžeme zapomenout – Naši Bisteras*. 1. vyd. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 1994. 244 s. ISBN 80-7067-354-0.
- PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie: [sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů]*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. 199 s. Psychologie. ISBN 80-7178-885-6.
- PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2001. 190 s. ISBN 80-85866-72-2.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
- ŘÍČAN, P. Nová identita českých Romů – naděje nebo hrozba? Str. 79 – 85. In.: SMÉKAL, V. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Praha: BARRISTER & PRINCIPAL, 2003. 198 s. ISBN 80-85947-82-X.
- ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.
- SEKYT, V. Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. Str. 69 – 74. In.: ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80 -7178-285-8.
- SMÉKAL, V. *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*. Praha: BARRISTER & PRINCIPAL, 2003. 198 s. ISBN 80-85947-82-X.
- SULITKA, A. Národnostní menšiny v České republice. Str. 54-68. In.: ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 208 s. ISBN 80 -7178-285-8.
- ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu: sborník: zdroje a formy rasismu a netolerance: informace o národnostních menšinách: hry a cvičení pro žáky a studenty*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. 203 s. ISBN 80-7178-285-8.
- ŠVINGALOVÁ, D. *Úvod do multikulturní výchovy*. Liberec: LRS, 2007. 116 s. 1. vyd. ISBN 978-80 903953-0-5.

Usnesení Vlády České republiky ze dne 12. června 2002 č. 600 ke Zprávě o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2001.

VÁCLAVÍK, D. *Etnické a kulturní minority ve střední Evropě I.: Základní problémy, Židé*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. 120 s. ISBN 80-7083-457-9

Elektronické zdroje:

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Národnostní složení obyvatelstva*. [online].

Posl. aktualizace 26. 10. 2006. [cit. 2009 – 01 - 15].

URL: <<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/4114-03>>

HORVÁTHOVÁ, J. *Výtvarné umění*. [online].

Posl. aktualizace 06. 12. 2005. [cit. 2009 – 01 - 12].

URL:

<http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=95&Itemid=48>

HÜBSCHMANNOVÁ, M. *Romský jazyk*. [online].

Posl. aktualizace 12. 03. 2005. [cit. 2009 – 01 - 14].

URL: <http://www.rommuz.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=25&Itemid=36>

LHOTKA, P. *Romové v Československu před německou okupací*. [online]. Poslední aktualizace 15.11. 2001. [cit. 2009 - 12-05].

URL: <<http://www.holocaust.cz/cz2/history/rom/czech/czrom1>>

LIMA, A. V. *Interkulturní vzdělávání. Člověk v tísní*. [online].

Poslední aktualizace 13. 04. 2008. [cit. 2009 – 01 - 10].

URL: <<http://www.clovekv tisni.cz/index2.php?parent=146&sid=115&id=319>>

Mezinárodní srovnávací studie k problematice vzdělávání, zaměstnání a bydlení Romů. [online].

Posl. aktualizace 11. 02. 2006. [cit. 2009 – 03 - 15].

URL: <http://www.rynet.cz/romea/dokumenty/EQUAL-studie-cj/studie_cj.pdf>

Muzeum romské kultury. [online].

Posl. aktualizace 15. 05. 2005. [cit. 2009 – 01 - 13].

URL: <<http://www.rommuz.cz/>>

Liberecké romské sdružení, o.s. [online].

Posl. aktualizace 15. 02. 2008. [cit. 2009 – 03 - 10].

URL: <<http://www.lrs.cz/>>

ROMOVÉ V ČESKÉ REPUBLICE. *Romská hudba ovlivnila hudbu většinové společnosti*. [online].

Posl. aktualizace 10. 08. 2008. [cit. 2009 – 03 - 20].

URL: < <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20676#7> >

7 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Formulář pro řízený rozhovor

Příloha č. 2: Informace o komplexních službách Libereckého romského sdružení

8 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Formulář pro řízený rozhovor

Pohlaví:

Věk:

Vzdělání:

Rodinný stav:

Zaměstnání:

Bydliště:

Národnost:

A: Pozitivní aspekty romské identity:

I. deklarace romství:

1. Cítíte se být Romem?

a) ano

b) ne

2. Kdyby jste se znovu narodil, přál byste si být Romem?

a) ano

b) ne

3. Co myslíte, že především dělá Roma Romem?

a) vzhled

b) používaný jazyk

c) hlášení se k romství

d) rodina (rodinný původ)

e) jiné:

4. Přihlásil byste se oficiálně k romské národnosti (např. při sčítání lidu, hledání zaměstnání)?

a) ano

b) ne:důvody:

5. V jakých situacích veřejně o sobě řeknete, že jste Rom/Cikán?

a) nikdy, protože já nejsem Rom/Cikán

b) nikdy, protože nechci být spojován s Romy/Cikány

c) jen mezi Romy/Cikány

d) málokdy, jen když tím můžu získat nějakou výhodu

e) většinou ano, jen ne, pokud mne něco ohrožuje, případně bych něco ztratil

f) vždy se hlásím k romství, za všech okolností

g) v jiných situacích:

II. Znalost romského jazyka

6. V rodině převážně hovoříte:

a) česky

b) romsky

- c) slovensky či východňárky
- d) maďarsky
- e) více jazyky – jakými:.....

7. Umíte romsky?

- a) ano, mluvím i rozumím (*ví co znamená i jak se řekne*)
- b) částečně ano – rozumím, ale nemluvím (*ví co znamená, ale neví jak se řekne*)
- c) ne, nerozumím ani nemluvím (*neví co znamená ani jak se řekne*)

Co znamená romsky Šaj pes dovakeras (odp. Můžeme se domluvit)

Jak se romsky řekne hezké dítě? (odp. Lačo čavo)

III. Znalost národní historie

8. Víte, odkud Romové původně pocházejí (ze které země)?

- a) ano, ze které.....
- b) ne

IV. Znalost národní romské kultury

9. Zpívají se ve vaší rodině romské písně?

- a) ano, často
- b) ano, ale pouze příležitostně, např. při oslavách
- c) nikdy

10. Existuje u nás Muzeum romské kultury?

- a) ano, kde.....
- b) ne
- c) nevím

B: Negativní aspekty romské identity:

I. Identita obětí – „My, oběti těch zlých“:

11. Cítíte se nebo jste se cítil(a) obětí diskriminace?

- a) ano, často
- b) ano, někdy
- c) ano, výjimečně
- d) ne, nikdy

12. Cítíte se nebo jste se cítil(a) obětí rasového násilí?

- a) ano, často
- b) ano, někdy
- c) ano, výjimečně
- d) ne, nikdy

13. Napadl Vás (ať již slovně nebo fyzicky) někdo jen proto, že jste Rom/ka?

- a) ano, víc jak třikrát
- b) ano, jednou či dvakrát
- c) ne, nikdy

II. Identita izolacionismu „My, co chceme, aby nás nechali být“

14. Co byste si přál:

- a) žít společně s Neromy
- b) aby nás Romy nechali Neromové žít „po svém“ (třeba i v ghettech)

15. V jakém světě byste raději žil/a?

- a) kde je většina Romů
- b) kde nejsou Romové vůbec
- c) kde je to půl na půl
- d) kde je jen minimum Romů
- e) kde nejsou Romové

III. Identita konfrontace „My, co jim ukážeme“

16. Souhlasíte s tímto tvrzením? „Gadžové okolo nás jsou rasisti a jedinou rozumnou odpovědí je stát se také rasisty.“

- a) ano, souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) spíše nesouhlasím
- d) nesouhlasím

17. Cítíte nepřátelství vůči:

- a) jiným romským komunitám (rodinám, skupinám jako jsou např. Olaši, Sinti)
- b) Gadžům
- c) necítíte nepřátelství vůči Romům ani Gádžům

IV. Identita skrytého sebeopovržení „Gadžové mají pravdu, jsme jen na obtíž, za všechno si můžou Romové sami“.

18. Souhlasíte s tvrzením? „Gadžové mají pravdu, jsme jen na obtíž“.

- a) ano, souhlasím
- b) spíše souhlasím
- c) spíše nesouhlasím
- d) nesouhlasím

Příloha č. 2: Komplexnost služeb Libereckého romského sdružení, o.s.

Terénní sociální práce

Od roku 2003 poskytuje LRS terénní sociální služby v sociálně vyloučených lokalitách v Liberci. Od roku 2007 v celém Libereckém kraji. Ročně pracuje v průměru se 700 převážně romskými klienty.

Terénní sociální práce se zaměřuje na poskytování následujících služeb, které se týkají pomoci:

- se získáváním dokumentů
- s předškolní a školní docházkou dětí do školy
- s vyřizováním náležitostí sociálního zabezpečení

- při řešení sociálně patologických problémů (různých druhů závislostí, lichvy apod.)
- při řešení problémů s nezaměstnaností
- při prosazování oprávněných práv
- při řešení bytové situace
- při řešení zdravotních problémů
- při řešení konfliktů
- dle individuálních potřeb klientů

Služby zajišťují převážně romští terénní sociální pracovníci a zahrnují:

- poradenskou činnost
- intervenční techniky
- osobní rozhovory
- doprovod a asistenci při jednání na úřadech
- sepsání písemného dokumentu
- aj. činnosti a metody

Důraz je kladen na vlastní aktivitu, iniciativu, rozhodování a zodpovědnost klientů, na posilování jejich sociálních kompetencí a informovanosti o jejich právech i povinnostech.

Pracovní agentura LRS

Jako nadstavbu terénní sociální práce zřídilo LRS 6.8.2007 pracovní agenturu, která poskytla do konce roku 2007 práci 87 romských osobám.

Myšlenka vzniku pracovní agentury vzešla u z iniciativy terénních sociálních pracovníků, kteří hledali způsoby zaměstnávání klientů. Pracovní agentura umožňuje nabízet firmám zaměstnance nárazově podle množství práce v jednotlivých firmách. Firmám se tak šetří personální náklady. Pracovní agentura dokáže zajistit dopravu osob do zaměstnání. Dohlíží na docházku, pracovní výkon a pracovní morálku zaměstnanců. Umí také nahradit pracovníka v případě nízkého pracovního nasazení či pracovní morálky a hlavně motivuje pracovníky týdenními zálohovými platbami, a to až do výše skutečného týdenního výdělku. Zaměstnanost řeší socioekonomickou situaci rodiny a je jednou z mála reálných možností, jak se vyprostit ze sociálního vyloučení aktivním způsobem.

Volnočasové aktivity jako prevence sociálně patologických jevů.

Jsou zajišťovány již od roku 2000 v Liberci. Od konce roku 2007 v Nízkoprahovém komunitním centru v Novém Městě pod Smrkem. Centrum nabízí zázemí pro setkávání romských a neromských občanů. Cílem je vytvořit podmínky pro provoz a fungování aktivit podporující multikulturní prostředí v ČR a volnočasové aktivity. Cílovou skupinou je nejen romská menšina, ale také neromská většina.

Nízkoprahové komunitní centrum poskytuje následující prostory pro různorodé volnočasové aktivity:

- Taneční sál
- Hernu
- Počítačový klub
- Mateřské centrum
- Vzdělávací místnost pro konání vzdělávacích akcí
- Posilovnu
- Hudební místnost
- Nealkoholický bar

- Venkovní prostory
- Aktivita mimo budovu

Aktivita navštěvuje v průměru 60 dětí týdně.

Letní pobytové tábory pro romské děti.

Jsou pořádány každoročně, v průměru je jich zúčastňuje kolem 50 romských dětí klientů terénních sociálních pracovníků. Cílem je získávání sociálních a hygienických návyků, dovedností, kompetencí a podpora romství jako jednoho z pozitivních aspektů romské identity.

LRS – akreditovaná vzdělávací instituce s akreditovanými vzdělávacími kurzy pro pedagogiky.

Od **podzimu roku 2007** má LRS statut Ministerstva školství a tělovýchovy ČR akreditované vzdělávací instituce a má v současné době zároveň akreditované pod tímto ministerstvem tři vzdělávací kurzy.

Od **podzimu roku 2008** má LRS statut Ministerstva práce a sociálních věcí ČR akreditované vzdělávací instituce a má v současné době zároveň akreditované pod tímto ministerstvem vzdělávací kurz pro pracovníky v sociálních službách.

LRS – je organizací, která disponuje osvědčením Ministerstva práce a sociálních věcí ČR: Průvodce zaváděním standardů kvality.

S realizací terénní sociální práce je spojeno také dodržování zákonných norem, jejichž řádné naplnění vyžaduje vysokou míru znalostí a vzdělání. Tím nejnáročnějším byly a jsou tzv. standardy kvality sociálních služeb, které upravují minimální úroveň poskytovaných sociálních služeb. Naplňování této úrovně podléhá inspekci sociálních služeb, která je ze zákona prováděna nejdéle po třech letech provozování sociálních služeb. LRS se podařilo získat v roce 2007 osvědčení Průvodce zaváděním standardů kvality. LRS se tak stalo vyškolenou a kvalifikovanou organizací v České republice, která nabízí jiným organizacím pomoc při zavádění standardů kvality, a to nejen pro terénní sociální službu.

Publikační činnost LRS

LRS vyvíjí také vlastní recenzovanou publikační činnost. Kromě příspěvků na odborných konferencích a seminářích vydalo v roce 2007 tři publikace.

Vědecko - výzkumná činnost LRS

LRS realizuje také vlastní vědecko - výzkumnou činnost.

Mezinárodní konference: Multikulturalita a menšiny v evropském kontextu.

Jde o ústřední akci LRS v roce 2008. Konference se konala v rámci Evropského roku mezikulturního dialogu ve dnech 27. – 28. 11. 2008 v Liberci. Cílem konference byla prezentace vědeckých, výzkumných studií a příkladů dobré praxe k problematice menšin a multikulturality a shrnutí aktivit v oblasti menšinové politiky ČR a jiných zemí. Výstupem konference je sborník příspěvků. Bližší informace na: www.multikultura.cz

Realizace projektů.

Od roku 2000 do roku 2002 zajišťovalo Liberecké romské sdružení volnočasové projekty a sociální poradnu, která byla finančně zabezpečována městem Liberec v rámci primární prevence. Jednalo se o následující projekty:

- Romská hudební škola
- Taneční kroužek Amare čhave
- Fotbalový kroužek RKC Liberec
- Sociální poradna

Od roku 2003 již LRS úspěšně realizovalo přes 30 projektů.

www.lrs.cz